magazin istoric

ANUL II
Nr. 11 (20)
NOIEMBRIE
1968

SUMAR

De la dreapta la stînga: José Marti, Antonio Maceo, Carlos Manuel de Cespedes (Vezi «Cuba 1868-1968», pag. 53)

2 *Apoteoza unei lupte de veacuri* — CONSTANTIN ANTIP

13 *Ecouri în presa apuseană la actul unirii* — DAMIAN HUREZEANU

16 *Am trăit măreția acelei zile (amintiri de la Tiron Albani, Tiberiu Brediceanu, Dominic Stanca, Dante Gherman, Laurențiu Oanea, Aurel Cosma, Aurel Popa, Vasile V. Barbu)* — ★ ★ ★

26 *Sinucidere la Dieppe* — ★ ★ ★

32 *Pe unde a călătorit Ulise?* — RADU DUMA

37 *13 Decembrie 1918* — V. LIVEANU

42 *O citadelă socialistă: Sediul din St. Ionică* — I. FELEA

48 *Cum a apărut „Cella"?* — PETRE BUNTE, PAL VERESS

53 *Cuba-1868-1968: secolul luptelor și al victoriilor* — N. AURELIU

59 *Aurul Daciei* — OVIDIU MAIERU

62 *Prin marile muzee ale lumii: Muzeul național din Copenhaga* — M. MATACHE

68 *Documentele secolului XX: Conferința de la Teheran (IV)* — ★ ★ ★

73 *Misiunea agentului Merser* — AL. GHEORGHIU

78 *Strategul contra tacticianului: Scipio și Hanibal* — LORD MONTGOMERY

88 *Microarhiva „Magazin istoric". Principesa Maria: „Sînt eu însămi o străină..."* — ★ ★ ★

90 *Poșta redacției* — ★ ★ ★

11

COLEGIUL DE REDACȚIE

Dumitru Almaș (director), **Constantin Antip** (redactor-șef), **Virgil Cândea, Hadrian Daicoviciu, Ion Dragomirescu, Titu Georgescu, Dinu C. Giurescu, Nicolae Minei** (redactor-șef adjunct), **Cristian Popișteanu, Al. Gh. Savu, Aurică Simion** (secretar de redacție), **Ștefan Ștefănescu**

APOTEOZA UNEI

O imensă mulțime...

Dacă acum cincizeci de ani, în acea zi de 1 decembrie 1918, ai fi privit-o de sus, dintr-un avion, străvechea cetate a Albei Iulia ți s-ar fi înfățișat ca o strălucitoare pecete pe un uriaș pergament. O imensă mulțime, oameni ai ogoarelor și fabricilor, intelectuali, îmbrăcați de sărbătoare, purtînd mii de flamuri tricolore și roșii, consfințeau, prin aprobarea lor, un eveniment de importanță crucială pe spirala istoriei noastre în făurirea statului național unitar român. **„Marea adunare populară de la Alba Iulia** — spune tovarășul Nicolae Ceaușescu —, **care a proclamat unirea Transilvaniei la patria mamă, uriașele manifestări organizate de masele populare din toate provinciile românești au consfințit voința de unire a întregii noastre națiuni. Unirea a fost încununarea victorioasă a luptei seculare duse de cele mai înaintate forțe ale poporului român din Moldova, Muntenia și Transilvania, de cărturarii și marii gînditori ai neamului, a activității desfășurate de elementele revoluționare, de militanții socialiști, a aspirațiilor și voinței întregului popor român".**

Împrejurările istorice au silit poporul nostru ca secole de-a rîndul să vieţuiască în unităţi politice separate, sub stăpîniri străine, ceea ce a frînat propășirea sa. În aspra confruntare cu vicisitudinile, el și-a conservat atributele personalității sale, și-a afirmat permanent voința de a trăi liber, într-o țară așezată în drepturile ei firești. Peste granițele care-l despărțeau, el s-a simțit permanent solidar, pe temeiurile comunității de origine, de limbă, de cultură. Această comunitate a fost afirmată și în creația populară, dar și în cărțile lui Coresi sau Varlaam, în truda cronicarilor ca și în tratatele savante ale lui Nicolae Olahus, Constantin Cantacuzino-stolnicul sau Dimitrie Cantemir. De-a lungul timpului, peste hotarele artificiale, românii din Muntenia, Moldova și Transilvania au asigurat între ei o permanentă circulație de valori materiale și spirituale. Nu o dată, la vreme de cumpănă, ei și-au înmănuncheat forțele împotriva amenințării dușmane, pentru apărarea pămîntului țării. A devenit un simbol nepieritor acea clipă înscrisă în cronica istoriei de Mihai Vodă Viteazul, prin unirea celor trei țări române sub o singură conducere politică. Destrămarea feudalismului și dezvoltarea capitalismului au generat procesul de transformare a solidarității, întemeiată pe originea, limba și viața spirituală comună, în înțelegerea rațională a unirii politice într-un singur stat. Cînd revoluționarii pașoptiști din Țara Românească și Moldova reclamă unirea principatelor,

...oameni ai ogoarelor și fabricilor, intelectuali...

cînd ardelenii, la Blaj, lansează chemarea „Vrem să ne unim cu țara !", nu mai e vorba de o manifestare de natură sentimentală, ci de o conștiință a necesității unirii statale, determinată de mersul obiectiv al istoriei, de imperativele progresului țării pe toate tărîmurile. Tocmai de aceea evenimente care au jalonat evoluția României moderne — unirea Moldovei cu Țara Românească, cucerirea independenței de stat — au întrunit adeziunea întregii națiuni, care și-a mobilizat eforturile pentru a susține aceste acte și a le întări. Lupta pentru realizarea statului național unitar a avut un puternic susținător în mișcarea muncitorească și socialistă, care, pe temeiul marxismului, au arătat că acesta e un proces legic, obiectiv. „Socialismul nu este și nu a fost niciodată pentru desființarea patriilor... — scria M. Gh. Bujor. Patriile sînt cadrele naturale și istorice de dezvoltare a popoarelor. În aceste cadre s-a întemeiat pentru fiecare națiune o existență proprie, cu tradițiile ei, cu viața ei sufletească, cu idealurile ei, cu civilizația ei, elementul prețios și indispensabil în concertul civilizației generale. În acest înțeles patriile sînt necesare, căci în regimul actual numai în lăuntrul acestor cadre popoarele și-ar putea dezvolta în voie și pe deplin toată originalitatea și toată puterea lor de creațiune. Acesta e unul — evident, nu singurul — din motivele pentru care socialdemocrația se ridică împotriva ciuntirii țărilor constituite, împotriva frîngerii popoarelor în bucăți, împotriva suprimării vieții naționale a popoarelor. Ea a proclamat întotdeauna dreptul imprescriptibil și inviolabil al tuturor națiunilor la viața liberă și integrală". Socialiștii români au avut ca o preocupare programatică, pe lîngă eliberarea socială și lupta pentru unitatea statală a poporului român. Subliniind în repetate rînduri existența tendințelor spre formarea de state naționale independente și state naționale unitare, istoricește justificate, Lenin, referindu-se concret la poporul român, arăta în ianuarie 1917 că **„...foarte mulți români și sîrbi (în raport cu numărul total al românilor și sîrbilor) locuiesc în afara granițelor statului «lor», că în general «construcția de stat» în direcția burghezo-națională nu s-a terminat în Balcani".**

Procesul acestei construcții de stat despre care vorbea Lenin avea să se încheie, în ce privește țara noastră, în decembrie 1918, prin eliberarea Transilvaniei de sub dominația habsburgică și unirea ei cu România.

„Istoria universală a prezentat nota de plată Casei de Habsburg..."

În acest an, 1918, un imperiu, care se credea clădit pentru veșnicie, se îndrepta vertiginos spre disoluția totală. Casa de Habsburg își trăia agonia, neputînd concepe să dispară de pe arena istoriei după aproape șase secole și jumătate de domnie : 1278-1918. Menținîndu-se pe un tron stropit din belșug de sînge, stigmatizat de crimă și învăluit de minciună, habsburgii păreau neclintiți în convingerea că sînt mandatați de însuși Dumnezeu cu hegemonia pe continentul european. O cît de mică jignire adusă unui habsburg, chiar mort de veacuri, era socotită un sacrilegiu, pentru care cel căzut în culpă nu merita să mai vadă lumina soarelui. 68 din acești 640 de ani, coroana imperială a fost purtată de Franz Iosef, cel care, poate ca nici unul dintre predecesorii săi, a făcut totul pentru a conserva monarhia danubiană într-un imobilism mai mult decît anacronic, spre a răspunde pe deplin supranumelui dat de poetul Moritz Hartmann, de „Bastilie a popoarelor". În acest imperiu, cu o Vienă strălucitoare și cu ținuturi întregi în stare de paragină, omul, după o expresie circulantă în societatea vremii, începea de la baron în sus. Exploatarea socială împletită cu asuprirea națională era partea rezervată de autocratul de la Schönbrünn „scumpilor săi supuși". „Divide et impera" era „Die Erb Maxime", deviza supremă după care se conducea dinastia habsburgică. Taaffe, în mai multe rînduri prim-ministru al imperiului, o moderniza în formula : popoarele din Austria trebuie să fie menținute într-o continuă stare de nemulțumire, bine dozată ; iar Franz Ferdinand, cel asasinat la Sarajevo, socotea drept cel mai potrivit lucru fărîmițarea colectivităților naționale pînă la punctul în care orice putere de rezistență și acțiune ar fi devenit practic imposibilă, preconizînd chiar anihilarea unor popoare în întregul lor. „O să găsesc eu radiera — exclama acest prinț moștenitor în plină perioadă a funcționării dualismului austro-ungar — cu care să-i șterg pe maghiari de pe harta monarhiei".

Timp de aproape șapte decenii, Franz Iosef și-a luat cafeaua la aceeași oră — 4 dimineața — și a ascultat rapoartele lungului șir al șefilor serviciilor de informații ale Marelui stat-major general, pentru a se încredința că nimic nu s-a clintit în rînduielile imperiului, că tronul este bine păzit. Pe ce se rezema acest colos pestriț, solid la suprafață, dar ros în resorturile lui intime de cele mai diverse contradicții, profunde și necruțătoare ? Pe una din cele mai birocratice mașinării de stat și pe armată.

„Funcționarii civili și ofițerii din serviciul Austriei — spun Marx și Engels — reprezintă un soi deosebit de oameni ; părinții lor au fost în slujba împăratului, iar fiii lor vor face același lucru ; ei nu aparțin nici uneia dintre numeroasele naționalități reunite sub aripile vulturului cu două capete ; ei au fost și sînt mereu mutați dintr-un capăt în celălalt al imperiului : din Polonia în Italia, din Germania în Transilvania ; maghiarul sau polonezul, germanul sau românul, italianul sau croatul, pe scurt oricine nu poartă amprenta «autorității cezaro-crăiești» și prezintă un caracter național aparte, este deopotrivă disprețuit de ei". Poate că singurele emoții pe care le încerca Franz Iosef erau determinate de funcționarea mecanică a acestui greoi și complicat eșafodaj statal. Înălțarea la Viena a statuilor lui Goethe și Schiller îi prilejuia o adevărată amărăciune : „Se înalță statui unor asemenea oameni, cînd atîția generali n-au încă statuie !"

Participant și martor la toate convulsiunile politice de după 1848, care au modificat starea de lucruri din Europa, el rămînea prizonierul spiritului celor ce încheiaseră Tratatul de la Viena din 1815, partizan al absolutismului, surd la frămîntările dinăuntru și dinafara statului său, refractar oricărei inovații (chiar automobilul și avionul erau socotite de el ca fiind de la diavolul). Ignora ceea ce vedeau nu numai forțele progresiste, democratice, ci chiar membri ai Casei sale. „Sînt curios să știu — consemna într-o scrisoare din 19 februarie 1883 prințul moștenitor Rudolf, viitorul erou al dramei de la Mayerling, — cît îi trebuie unui edificiu atît de vechi și tenace cum e Austria asta ca să trosnească din toate încheieturile și să se prăbușească ?" Dar pentru astfel de gînduri, împăratul îl considera pe fiul său, care încerca să-și facă părintele receptiv la evoluția modernă a societății, drept exaltat și palavragiu.

Cînd parcă o hotărîre milostivă avea să închidă pentru totdeauna pleoapele uscate ale bătrînului Habsburg, în noiembrie 1916, evenimentul pentru care se pregătiseră decenii de-a rîndul generații de gazetari, după plastica expresie a lui Constantin Graur, fost mulți ani corespondent de presă la Viena, n-a fost întîmpinat decît cu o imensă indiferență la proporțiile întregului imperiu.

Contemporanii urcării pe tron a lui Franz Iosef fuseseră îngroziți că o stafie umbla prin Europa — stafia comunismului. Contemporanii morții lui aveau să trăiască numai după un an, în 1917, materializarea ideii comunismului, ca putere de stat, pe întinderile Rusiei, ca urmare a Marii Revoluții Socialiste din Octombrie. Nu istoria unei țări, ci istoria universală intra într-o nouă eră. Ideile lui Octombrie

aveau să găsească un teren fertil în avîntul revoluționar al maselor din numeroase țări ale lumii, însuflețind lupta eliberatoare. Ele aveau să precipite și frămîntările sociale și naționale din împărăția habsburgică, grăbindu-i destrămarea și favorizînd procesul obiectiv al constituirii națiunilor componente în entități politice de sine stătătoare.

Începînd din toamna lui 1917, întregul imperiu începe să traverseze o criză de regim, care va crește în amploare și în adîncime pe măsura intensificării avîntului revoluționar al maselor, care-și găsește o puternică expresie în grevele generale din ianuarie și iunie 1918. Muncitorii cer pîine, cer libertate, cer încetarea războiului, pace. Sînt influențate frămîntările sociale de la sate, însăși armata. Aristocrația, marii latifundiari, patronii stabilimentelor industriale, bătrînii funcționari constată cu stupoare că duhul răzvrătirii nu mai ține seama de credința și de frica împăratului! Ba mai mult, înțelegerea le este pusă la grea încercare de apariția unor lucruri ciudate, în afara ordinei cezaro-crăiești, niște consilii ale muncitorilor, țăranilor, soldaților.

Îmbinînd cerințele de ordin economic și social-politic cu cele de ordin național, aceste uriașe mișcări greviste reprezintă un pas serios pe drumul luptei unite a popoarelor oprimate, contribuie la accelerarea procesului de dezagregare a monarhiei habsburgice.

La 9 aprilie 1918, întruniți în congres, la Roma, reprezentanții națiunilor subjugate — iugoslavi, polonezi, cehi, slovaci, români — dau glas cerinței dezmembrării Imperiului habsburgic, necesității formării de state naționale independente, în virtutea dreptului de autodeterminare a popoarelor.

Situația internă este agravată de înfrîngerile militare de pe front. Totuși cercurile conducătoare mai speră într-un reviriment, într-o evitare a prăbușirii. La Ballplatz, sediul Ministerului de Externe, contele Czernin ascultă pe fiica fostului director al ziarului „Neues Wiener Tagblatt" — Bertha Szeps-Zuckerandl :

— Germania și Austria au pierdut partida, îi rezumă ea impresiile culese în Elveția.

— Dumneavoastră, îi replică ministrul, vă lăsați puternic influențată de adversarii noștri... Nu va trece mult timp pînă cînd Germania va dicta pacea.

În vreme ce valurile din adîncuri lovesc cu tărie meterezele regimului, Curtea împăratului rege Carol și Viena caută să păstreze netulburate aparențele. La 17 august, Austria asistă (pentru ultima oară!) la sărbătoarea suveranului din Casa Habsburg ; la Reichenau, Carol semnează o duzină de decrete pentru noi cavaleri ai ordinului „Maria Tereza" ; arhiducele Friedrich îi remite, din partea generalilor imperiului, un baston de mareșal ; la Baden, bătrînul general-colonel baron von Bolfras toastează în onoarea împăratului, la dineul oficial pe care îl prezidează. Iar Viena pare absorbită de marea problemă : cine ar putea fi numiți director și superintendent la Burghteather ? Cum să înceapă repetițiile cu „Les Noces d' argent" a lui Paul Géraldy (autor din țară inamică, insuficient de cunoscut încă, dar de incontestabil talent) ?

Procesul de disoluție însă continuă. Polonezi, unguri, croați, slovaci, români, cehi refuză să mai lupte pe front. O divizie compusă din cehi, fără a trage un singur foc de pușcă, părăsește poziția din zona Wranje. Mareșalului von Köves, comandantul suprem al forțelor din Balcani, nu-i rămîne altceva de făcut decît să se replieze. La Val Sugana, arhiducele Joseph este împiedicat cu ajutorul grenadelor să ajungă la trupele maghiare răsculate. La Vöslau, șeful secției Marelui cartier general austro-ungar este depășit complet de un consiliu de soldați. Însemnînd acest fapt, generalul von Cramon, reprezentantul Comandamentului suprem german pe lîngă Cartierul general austriac, subliniază : „Consiliile soldaților interveneau peste tot". La 24 octombrie, armata austriacă intră în ultima sa bătălie pe frontul italian.

Situația monarhiei se colorează în tonuri tot mai sumbre. Forțele de sprijin tradiționale —aparatul de stat și armata — sînt în descompunere. Ce-i de făcut pentru a împiedica dezastrul ? Două acțiuni conjugate par a reprezenta soluția.

Prima : un apel în afară ! O cerere de armistițiu. Se contează pe puncte de vedere anterior exprimate de reprezentanți autorizați ai Antantei : Lloyd George — „... distrugerea Austro-Ungariei nu este o parte a scopurilor noastre de război" ; Lansing, ministrul de externe american — „... atîta timp cît exista o șansă de a încheia o pace separată cu Austro-Ungaria era înțelept și practic să încercăm să facem aceasta, chiar împotriva justelor cereri ale naționalităților din acest imperiu, care sperau independența".

Profitul unei asemenea tranzacții — menținerea monarhiei austro-ungare ca o contrabalansare a puterii concurente germane, ca un bastion împotriva Rusiei bolșevizate și, în același timp, o frînare a procesului de eliberare națională în centrul și sud-estul Europei.

A doua acțiune : concesii în interior privind îndeosebi regimul naționalităților. Așa s-a născut Manifestul din 16 octombrie al lui Carol al IV-lea „Către credincioasele mele popoare, ale Austriei", care preconizează reorganizarea imperiului pe baze federative. Invocînd „binecuvîntarea Atotputernicului", Carol se sprijinea în întreprinderea sa pe faptul că ideea fe-

deralizării, a creării unei „Austrii mari", avea precedente, dar mai ales pe stipulațiile propunerilor în 14 puncte ale președintelui american Wilson, din 8 ianuarie 1918, care nu prevedeau dezmembrarea Austro-Ungariei, ci doar „asigurarea dezvoltării... autonome și un loc între națiuni" popoarelor aflate în componența ei.

Ideea menținerii monarhiei prin federalizare era întîmpinată de protestul legitim al popoarelor care luptau pentru a-și cuceri libertatea și independența națională. În acest sens, Traian Vuia scria încă la 15 iulie 1918, în ziarul „La Transylvanie", care apărea la Paris : „...Personalități eminente din țările Antantei vor să admită principiul integrității Imperiului habsburgic și se încăpățînează să considere problema naționalităților ca o problemă internă austro-ungară... Constituția monarhiei austro-ungare îi atrage simpatia tuturor spiritelor conservatoare... Toți visătorii întoarcerii privilegiilor vechilor caste aristocratice găsesc în acest regim o speranță și o alinare. Dărîmarea ultimei fortărețe a feudalismului, a ultimului model supraviețuitor al vechiului regim este o idee pe care cu greu o pot suporta".

Conștiința popoarelor luptătoare pentru eliberare națională respingea orice idee de menținere a edificiului habsburgic. Încă în 1913, Fr. Austerlitz, redactorul prim al ziarului vienez „Arbeiter Zeitung", scria cu îndreptățire : „Polonezii, italienii, sîrbii, românii, cu toții își văd marea majoritate a conaționalilor lor dincolo de granițele austro-ungare ; prin însăși existența Austro-Ungariei, ei se văd jefuiți de unitatea lor națională..." Vedem în această afirmație nu numai o apostrofă la adresa cercurilor guvernante, ci și la adresa „K. K. Sozialdemokraten" (social-democrați cezaro-crăiești), care, prin optica austro-marxismului, puneau ca limită maximă emancipării popoarelor subjugate obținerea unei autonomii cultural-naționale în cadrul monarhiei însăși.

Acum, în 1918, popoarele asuprite înțelegeau să se prevaleze în lupta lor și de principiul cuprins în cele 14 puncte wilsoniene, dar nu în interpretarea lui Carol al IV-lea ci depășind însuși sensul vizat de autorul acestor puncte. Ele s-au situat pe poziția dictată de legitățile dezvoltării istorice — dreptul de autodeterminare, de a dispune de sine stătător de destinele proprii, de a se despărți de monarhie și a-și crea state naționale, independente, sau a se uni cu patriile lor, desăvîrșind unitatea politică în cadrul aceluiași stat.

Lupta național eliberatoare a transformat într-un simplu petic de hîrtie manifestul im-

...purtînd mii de flamuri tricolore şi roşii...

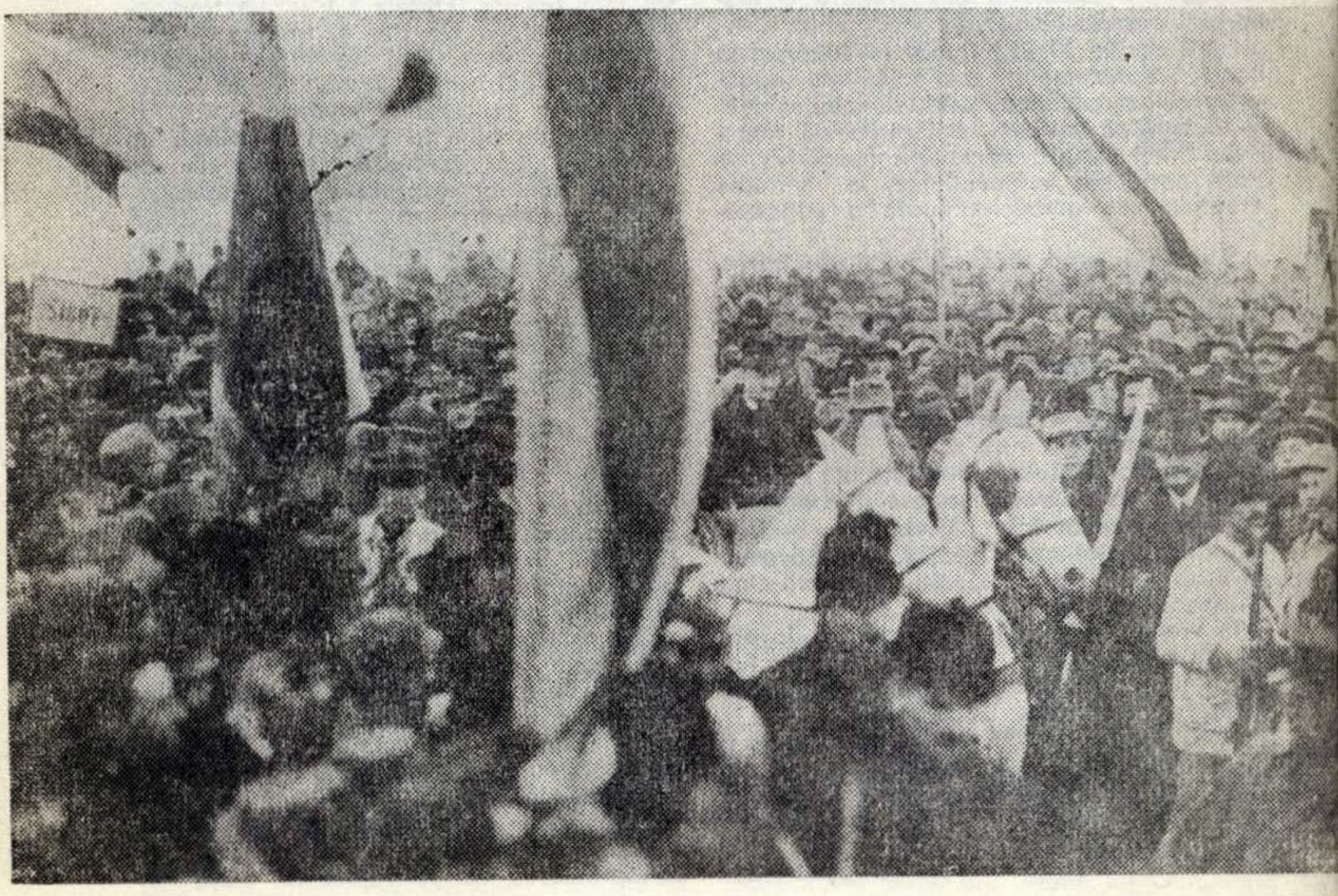

perial și a determinat înseși cercurile conducătoare ale puterilor Antantei să manifeste receptivitate față de interesele proprii ale națiunilor din cadrul monarhiei habsburgice.

La sfîrșitul lui octombrie și începutul lui noiembrie 1918, criza regimului habsburgic atinge punctul său culminant — revoluțiile burghezo-democratice ale popoarelor asuprite dau lovitura de grație stăpînirii de aproape 7 secole a habsburgilor. La 28 octombrie, Consiliul național ceh proclamă independența de stat a Cehiei, bucurîndu-se și de concursul românilor aflați în regimentele dislocate la Praga. La 29 octombrie, Soborul croat și sloven, la Zagreb, proclamă despărțirea slavilor de sud de Austro-Ungaria și punerea bazelor statului independent iugoslav. Aflat acolo, fruntașul socialist transilvănean Enea Grapini va declara la întoarcere : „Am asistat la Zagreb la nașterea libertății unui popor". La 30 octombrie, slovacii proclamă unirea lor cu cehii în cadrul statului cehoslovac. În zilele de 30 și 31 octombrie se declanșează revoluția burghezo-democratică în Ungaria. În mitingurile care au loc în uzine, muncitorii declară : „nu vom avea odihnă pînă cînd nu vom obține pacea imediată, puterea populară întreagă, eliberarea și autodeterminarea tuturor națiunilor și claselor asuprite". Consiliul național maghiar, Consiliul muncitoresc și Consiliul militar (din care fac parte și români) sînt în plină activitate. În noaptea de 30 spre 31 octombrie, la Budapesta, se ocupă clădiri publice, prefectura poliției, poșta centrală, centralele telefonice, gările, podurile peste Dunăre. La ocuparea centralei din Baross utca participă și membri ai Comitetului Central Român al Partidului Social-Democrat. Maselor revoluționare (peste 30 000 de muncitori sînt înarmați) li se alătură soldații din garnizoană și marinarii veniți pe Dunăre. Sînt arestați generalul baron Lukacsics, comandantul garnizoanei, omul cu pumnul de fier, și generalul Varkonyi, comandantul pieței. Acesta din urmă bîlbîie un fel de protest într-un limbaj amestecat : „Nür dem erö — öszag bin i' g'wichen" (cedează numai forței). Ambii sînt transportați la hotelul „Astoria", sediul Consiliului național maghiar. La aceeași dată, soldați revoluționari pun capăt existenței contelui Istvan Tisza, un adevărat simbol al reacțiunii conservatoare. Cabinetul de 5 zile al lui Hadic este răsturnat și se instituie un nou guvern, burghezo-democratic, în frunte cu Mihály Karolyi. În două săptămîni, Ungaria va de-

...consfințeau prin aprobarea lor un eveniment crucial în istoria noastră...

veni republică. La 12 noiembrie se proclamă republica și în Austria. Valurile revoluției răscolesc și Germania, unde, de asemenea, triumfă ideea republicană.

În acest vîrtej, forțele conservatoare se zbat din răsputeri să salveze într-un fel tronurile din Viena și Berlin. Cînd află știrea că revoluția cuprinsese Kielul, Münchenul, Berlinul, contele Augustin Eulenburg exclamă în fața fostului cancelar, prințul von Bülow : „Să ne rugăm lui Dumnezeu ca acum suveranul să găsească curajul de a se lăsa ucis de inamic". Dar Wilhelm, care la 6 noiembrie ceruse generalului Löwenfeld să dea de știre în toată țara că regele Prusiei și împăratul Germaniei va rămîne în picioare „pînă la ultima picătură de sînge", preferă să fugă rușinos ca un dezertor de rînd, peste frontiera olandeză. Aici, la castelul Amerongen, bîndu-și ceașca de „high tea" scoțian, avea să afle fostul Kaiser că la ora 11, în ziua de 11, luna a 11-a a anului 1918, trompetul din pădurea franceză Rethondes sunase încetarea focului pe toate fronturile. Cîteva zile numai, și soarta hohenzollernului Wilhelm al II-lea o împărtășea și habsburgul Carol al IV-lea. La 13 noiembrie, în timp ce în cancelariile vieneze dulapurile și sertarele erau golite cu repeziciune, iar focul vechilor sobe de faianță devora acte de stat și diplomatice, pleca spre Elveția ultimul curier imperial, purtînd cu el un S.O.S. către puterile Antantei pentru salvarea vestigiilor fostului imperiu de „revoluția sîngeroasă" și foametea „înfricoșătoare".

La 22 noiembrie, Bertha Szeps urca din nou scările Ballplatzului, lipsite de supravegherea acelor portari și majordomi stilați și plini de „grandezza". Pe birouri, în locul bustului de bronz al lui Metternich, imense mașini de scris, manipulate de noi funcționari, țăcăneau îngrozitor. Pe fotoliul ocupat altădată de Czernin, Burian, Andrassy, un proaspăt eliberat din lagărele de prizonieri din Rusia, Otto Bauer, ministru socialist de externe al Republicii burgheze Austria, își începe discuția cu patetica propoziție : „Istoria universală a prezentat nota de plată Casei de Habsburg..."

„Ne încălzim la drepturile stăpînilor..."

La prezentarea de către istorie a notei de plată către Imperiul habsburgic și-a adus contribuția și Transilvania, prin lupta revoluționară a maselor populare. Dezvoltîndu-se pe solul ascuțirii contradicțiilor interne, agravate de consecințele războiului, care sporeau mizeria, suferințele, exploatarea și asuprirea socială și națională, mișcarea revoluționară din Transilvania a mers mînă în mînă cu mișcarea revoluționară din întreaga Românie, în solidaritate cu lupta tuturor popoarelor oprimate din monarhia habsburgică. Ea a avut un puternic stimulent în mesajul Marii Revoluții Socialiste din Octombrie, purtat în rîndul populației din această parte a țării noastre de mișcarea muncitorească, de presa socialistă și democratică, de zecile de mii de soldați care se întorceau acasă din prizonierat din Rusia, unde văzuseră cu propriii ochi desfășurarea marelui eveniment istoric. Deosebit de puternică era rezonanța „Decretului asupra păcii" și a „Declarației drepturilor popoarelor Rusiei", care concordau cu năzuințele cele mai fierbinți ale populației din Transilvania, profund interesată în încetarea războiului și încheierea păcii, în eliberarea socială și națională. „Ne-ați întărit credința în puterea socialismului și ați arătat lumii calea cea mai dreaptă care duce la pace și la înfrățirea popoarelor..., scria plin de entuziasm, adresîndu-se revoluționarilor ruși, ziarul socialiștilor români transilvăneni «Adevărul». Voi cereți ca nici o națiune să nu ție în asuprire pe o alta, nici un neam să nu fie subjugat".

Ca și pretutindeni, lupta revoluționară în Transilvania a îmbrăcat de la început un caracter social. Muncitorii participă activ la grevele generale din ianuarie și iunie 1918, inițiază numeroase acțiuni, smulg dreptul de organizare sindicală. Cu vigoare se întinde răzmerița la sate. Soldații români se află și ei în miezul frămîntărilor și revoltelor care macină unitățile armatei imperiale. Tot mai populare devin lozincile „Vrem pîine și pace !", „Jos războiul !", „Drepturi poporului". În martie 1918, cetățenii Caransebeșului citeau într-un manifest răspîndit ilegal : „În fiecare regiment, în fiecare fabrică, în fiecare sat, organizați sfaturi de soldați, muncitori, țărani".

Mișcarea atinge apogeul în octombrie-noiembrie, cînd, concomitent cu luptele de masă din celelalte părți ale imperiului, ia înfățișarea de revoluție burghezo-democratică. Centrele industriale Timișoara, Reșița, Arad, Oradea, Sibiu, Petroșeni, Brașov, Cluj, Tg. Mureș sînt în fierbere. În Banat se proclamă republica ; un consiliu popular și un consiliu muncitoresc preiau puterea în cea mai mare parte a provinciei. Un consiliu muncitoresc, format din români, maghiari, germani, își asumă puterea locală asupra întregului bazin carbonifer din Valea Jiului. Același fenomen politic la Oradea. La rîndul lor, soldații manifestă atitudine de nesupunere, își aruncă de la chipiuri rozetele cu cifra imperială „K" (Karl), degradează ofițeri, pleacă cu de la sine putere acasă. Comisarul pentru Ardeal al guvernului raporta că „comandamentul din Cluj al forțelor armate nu dispunea nici de zece oameni care să-l asculte".

Revoluția se întinde de la orașe și asupra satelor. Sînt puși pe fugă pretori, primari, notari, jandarmi, perceptori. Ziarul „Drapelul" din Lugoj consemna la 12 noiembrie că pe teritoriul comitatului, administrația se afla „în stadiul lichidațiunii... Foarte mulți oficianți și-au părăsit posturile fără a se îngriji de locțiitori. În multe locuri s-au constituit consilii locale, care de capul lor au luat administrația în mînă". Dispăruse din comune figura reprezentativă, stîlpul administrației cezaro-crăiești, notarul. Din 3 200 de notari existenți în Transilvania, 2 900 fuseseră izgoniți din comune, căutîndu-și scăpare în aglomerațiile urbane. Lichidarea organelor puterii este însoțită sau urmată de atacarea conacelor moșierești, fără deosebire. „Ne încălzim la drepturile stăpînilor !..." — chiuiau țăranii din Joseni (Cluj) în fața focului care, în mijlocul satului, mistuia înscrisurile cu datoriile și gloabele din care nu reușeau să mai iasă din tată în fiu.

Acțiunea antimoșierească îmbrățișa deopotrivă pe țăranii români, maghiari, germani, secui. Este ceea ce constata și pretorul plășii Șimleul Silvaniei cînd scria într-un raport către Ministerul de Interne că „locuitorii români și unguri din comunele Periceni, Ilișua, Hidig, Bobota, Zalnoc, Uilacul Șimleului, Mălădia, Camăr, Carastelec, Doh, Leșmir, Sumal, Port, Marca, Hălmașd, Drighiu, Valea Ternei, Boghiș, Bogies din plasa Șimleul Silvaniei, nu numai că s-au răsculat, dar au pornit la jafuri, incendieri..." Proza de cancelarie a bietului pretor din Șimleu reflecta în fond spaima claselor posedante față de ceea ce se temuseră ele mai mult de-a lungul unei istorii milenare — lupta unită a celor exploatați, indiferent de naționalitate. Ea le amintea și de războiul țărănesc din 1437, și de răsculații lui Doja, și de Rákóczi al II-lea și de Horea, Cloșca și Crișan, care suferiseră martiriul pentru că luptaseră pentru dezrobirea tuturor iobagilor ; ea le amintea și de faptul că și românii și maghiarii în anul 1848 se ridicaseră pentru desființarea privilegiilor nobiliare, a rînduielilor feudale. Pentru dezvoltarea cu forțe comune a luptei antifeudale și antihabsburgice acționaseră bărbați dintre cei mai luminați : Nicolae Bălcescu și Petöfi Sandor, George Barițiu și Teleki Laszlo, Avram Iancu și Ștefan Ludwig Roth, Eftimie Murgu și Anton Kurz. Cînd la 21 iunie 1848 comandantul de brigadă al armatei maghiare Simonffi Ioszef îi scria lui Avram Iancu că „românii și ungurii au neapărată trebuință de cea mai strînsă frăție...", craiul munților îi răspundea : „Firea ne-a așezat într-o patrie ca împreună să asudăm cultivînd-o, împreună să gustăm dulceața fructului ei..."

Lupta de masă a muncitorilor, țăranilor, soldaților, români și maghiari, a dat întotdeauna lovituri dureroase stăpînirii habsburgice, dar acum, în 1918, ea a surpat însăși pavăza acestei stăpîniri asupra Transilvaniei — aparatul de stat, forța lui polițienească și jandarmerească, organismul militar. Înlăturarea autorităților, descompunerea garnizoanelor militare aducea după sine posibilitatea de organizare a maselor, de exercitare în fapt a unor drepturi și libertăți democratice — asociere, întrunire, cuvînt, presă.

Pe parcursul întregii sale dezvoltări, mișcarea revoluționară transilvană a găsit imbold și sprijin în avîntul revoluționar al maselor muncitoare din România. Ca și clasele dominante din Austro-Ungaria, și clasele dominante din România trăiau cu coșmarul revoluției înaintea ochilor. „Țara stă pe un vulcan gata să izbucnească — raporta prefectul de Argeș, la 22 august 1918, primului ministru Marghiloman. Mergem spre revoluție, spre Jacquerie, spre bolșevism. Terenul era deja pregătit, acum e gata..." Grevele și demonstrațiile din Bucureștiul sau Ploieștiul aflate sub ocupația imperialismului prusac, din Iașul asediat de foamete și exantematic sau din Bacăul expus razei de acțiune a mitralierelor dușmane, activitatea intensă a delegațiilor și consiliilor muncitorești, care dezvoltau organizarea și conștiința de clasă a proletariatului, constituiau o îmbărbătare și pentru muncitorii revoluționari de peste munți. Sporirea combativității țărănimii, exprimată în grevele agrare, atacarea conacelor, cerința exproprierii fără despăgubire, se răsfrîngea și asupra țărănimii ardelene. Luptele populare pentru desființarea de jos a legilor reacționare în vigoare și a prevederilor ordonanțelor comandamentului german, care interziceau organizarea, întrunirile, grevele, inspirau și acțiunea de răsturnare a aparatului de stat habsburgic. Chemarea „Trăiască revoluția română !" răsuna cu aceeași forță de o parte și de alta a Carpaților !

Mișcarea socială, amplă, profundă, irezistibilă, a pregătit condițiile pentru desfășurarea cu sorți de izbîndă a luptei de eliberare națională, de înfăptuire a năzuințelor de desăvîrșire a unității statale a poporului român.

„La Alba Iulia!
La Alba Iulia!"

Mișcările revoluționare activizează forțele politice principale ale populației române din Transilvania — Partidul național român și Partidul social-democrat. Întrunit în ședință și examinînd situația politică, la 25 septembrie, Comitetul Central al Partidului social-democrat român din Transilvania și Ungaria apreciază că a sosit momentul să se acționeze în vederea unirii în luptă a tuturor forțelor poporului român și în con-

secință decide să stabilească contacte cu Partidul național român. Peste 10 zile, la hotelul „Vadaszkürt" (Jägerhorn) — Cornul vînătorilor din Budapesta —, un delegat al conducerii P.S.D. discută cu reprezentanți ai P.N.R. propunerea socialistă privitoare la crearea unui Consiliu național român. Iar la 12 octombrie, la Oradea, Comitetul P.N.R. definitivează textul unei declarații ce va fi citită în numele deputaților români, în Parlamentul din Budapesta, la 18 octombrie, declarație prin care se afirmă dreptul populației române din Transilvania ca „liberă de orice înrîurire străină, să hotărască singură plasarea ei printre națiunile libere...". O nouă întrevedere între reprezentanții P.N.R. și P.S.D., la 28 octombrie, discută cadrul concret al formării Consiliului Național Român Central stabilit trei zile mai tîrziu, într-o componență care respectă principiul parității celor două organizații politice : șase reprezentanti ai Partidului național român și șase ai Partidului social-democrat. Prin manifestul din 6 noiembrie, acest consiliu, relevînd triumful ideii că „fiecare națiune să dispună liber asupra sorții sale, să fie egal îndreptățită și fiecare să aibă tot aceleași drepturi", dezleagă pe militari de jurămîntul față de împăratul-rege, cheamă populația transilvană să facă totul pentru ca înaintea lumii națiunea română, „în deplina ei curățenie nepătată", să-și poată înfățișa „întreaga ei splendoare".

La 10 noiembrie, C.N.R.C. se declară pentru preluarea efectivă a „puterii depline de guvernare asupra teritoriilor locuite de români", iar membrii socialiști ai consiliului preconizează necesitatea unei adunări naționale.

La 20 noiembrie (7 noiembrie st. v.) este lansată convocarea în care se spune : „În numele dreptății eterne și al principiului liberei dispoziții a națiunilor, principiu consacrat acum prin evoluțiunea istoriei, națiunea română din Ungaria și Transilvania are să-și spună cuvîntul său hotărîtor asupra sorții sale și acest cuvînt va fi respectat de lumea întreagă... În scopul acesta, convocăm : **Adunarea națională** a națiunii române din Ungaria și Transilvania la Alba Iulia, cetatea istorică a neamului nostru, pe ziua de 18 noiembrie st. v./1 decembrie st. n. a.c., la orele 10 a.m." În vederea acestui eveniment, se desfășoară o febrilă activitate. În comitate, în plăși, în comune se constituie consilii naționale, formate din reprezentanți ai tuturor categoriilor sociale,

...făurirea statului unitar român

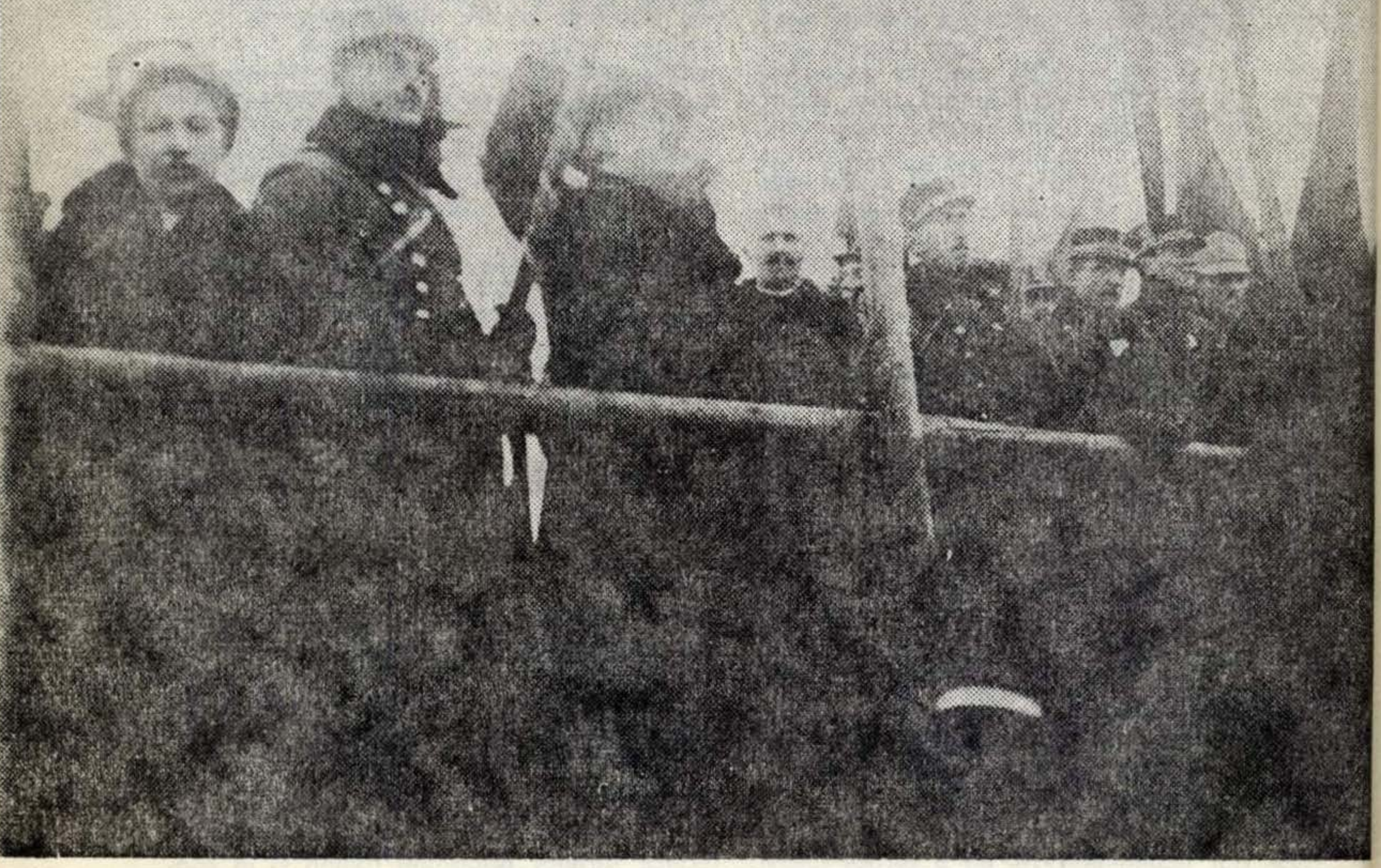

care preiau întreaga putere locală administrativă, judecătorească, de asigurare a ordinii publice, de apărare a persoanei. Peste tot se formează gărzi naționale, ai căror membri depun jurămînt în fața consiliilor naționale : „Conștient cu datorințele ce ne impun vremurile istorice de azi, jur că în toate manifestațiunile vieții mele voi fi credincios națiunii române..." În multe locuri, consiliile și gărzile din comitate și din comune au un caracter mixt, cuprinzînd români, maghiari, germani și alte naționalități, după cum în alte părți funcționează concomitent consilii maghiare, săsești.

In adunări entuziaste, mulțimile aleg, prin vot, pe delegații ce urmează a le duce cuvîntul la Marea Adunare Națională.

Dar pe lîngă delegații aleși, consiliile naționale, publicațiile socialiste și democratice cheamă poporul să se pregătească să participe în număr cît mai mare la Adunarea Națională. „Glasul Ardealului" din Brașov, în redacția căruia se găsea și profesorul Ilie Cristea, militantul comunist de mai tîrziu, adresează un călduros apel ca la Alba Iulia să meargă și locuitorii aparținînd celorlalte naționalități conlocuitoare, cărora „nu li se va cere nici avutul, nici legea, nici graiul, copiii lor nu vor fi nici bătuți, nici legați în lanțuri de robi". In același timp, forțele progresiste din rîndul maghiarilor, germanilor și celorlalte naționalități își exprimă, la rîndul lor, simpatia și aprobarea față de lupta poporului român pentru unire. „Nu vă punem piedici în calea unității voastre naționale, spunea muncitorul Iosif Ciser din Valea Jiului... Trecutul care a prădat muncitorimea și care a pus biruri grele pe umerii noștri, politica greșită față de naționalități s-a sfîrșit... Și voi ați fost subjugați și jecmăniți, pămîntul acesta de pe care v-a alungat statul maghiar și capitalismul a fost al vostru. Dar nu poporul maghiar v-a alungat la marginea pădurii. Nu ! Capitalismul v-a alungat, căci capitalismul n-are naționalitate. Naționalitatea lui este banul, puterea blestemată care deopotrivă apasă pe muncitorul român și maghiar sau german".

Întreaga perioadă premergătoare Adunării este caracterizată de o largă și aprinsă confruntare a tendințelor, orientărilor și curentelor existente în sînul forțelor antrenate în acțiune. În general, cercurile conducătoare ale claselor dominante preconizau unirea în cadrul regimului monarhic și limitarea reformelor sociale și politice, iar unii factori importanți ai P.N.R., după cum

Sediul C.N.R.C. din Arad

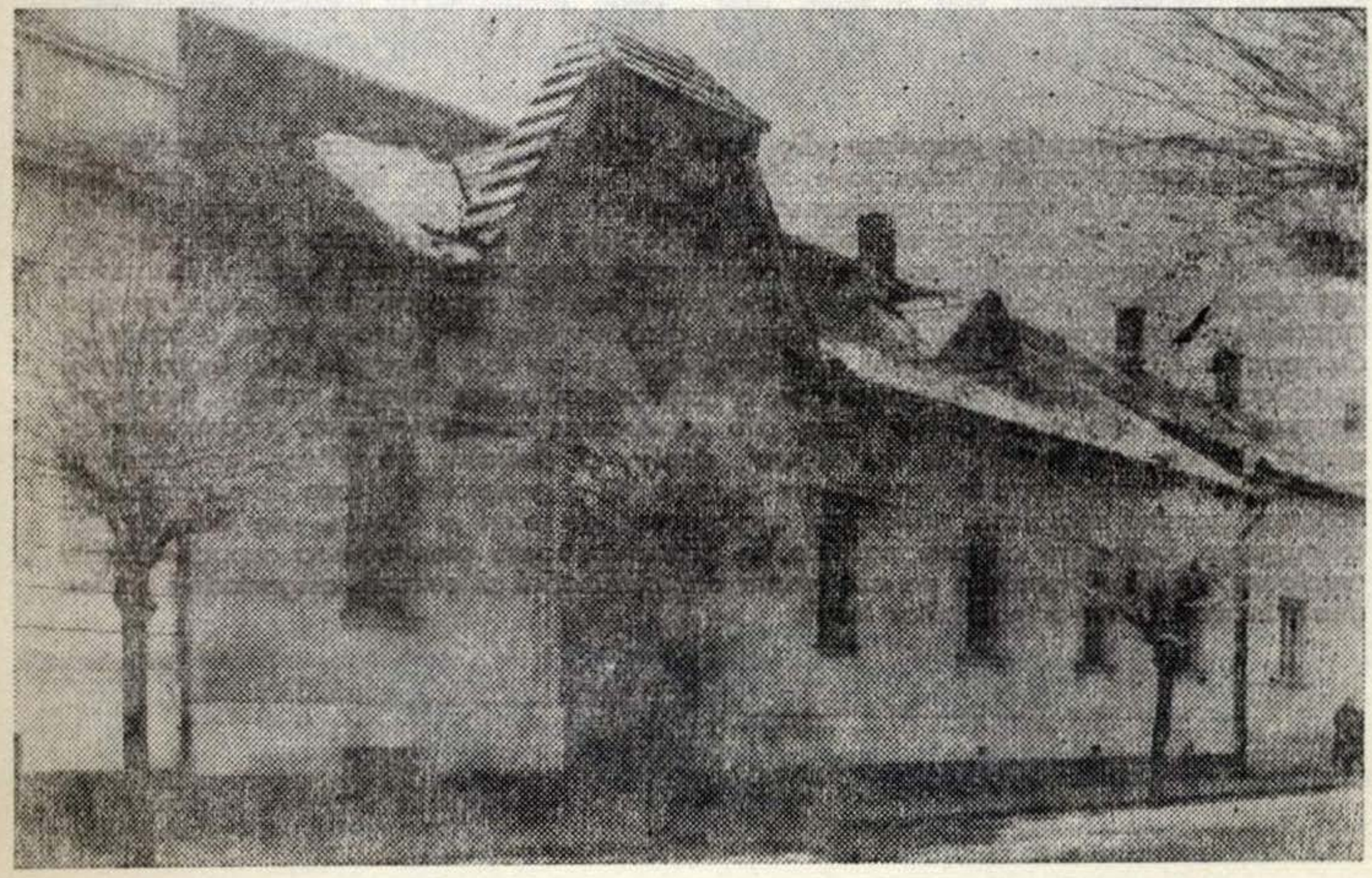

arată documentele, „cereau în ultimul moment să se renunțe la adunare". Masele muncitoare orășenești și sătești, aflate într-o adevărată stare de efervescență, legau actul unirii de crearea condițiilor necesare pentru efectuarea unor prefaceri democratice, formulînd însuși deziderатul guvernării republicane a statului unit.

Entuziasmul și voința populară pentru unirea Transilvaniei cu România își aveau cel mai fidel interpret în clasa muncitoare. „Unul din visurile cele mai frumoase e și unirea tuturor românilor — scria ziarul socialiștilor din Transilvania „Adevărul". Vrem ca toată suflarea românească să viețuiască într-un stat, vrem ca prin unirea tuturor țărilor române să ne unim într-un popor mare, înaintea căruia să fie deschise toate căile ce duc spre progres și fericire". Această declarație era la unison cu poziția exprimată de Partidul social-democrat din România, care, prin „Socialismul", afirma în articolul „România Mare" : „Cine n-o dorește ? E cineva care n-a dorit-o ? Va fi cineva care s-o respingă ? Nimeni dintre noi n-are deci motivul de a regreta întregirea neamului".

Trenurile, carele sau căruțele cu coviltire care în zilele de sfîrșit ale lui noiembrie purtau spre Alba Iulia zeci și zeci de mii de oameni duceau cu ele nu numai pe fiii Ardealului, ci erau însoțite de întreaga conștiință românească. „La Alba Iulia ! La Alba Iulia !" devenise o chemare generală, pentru că atunci, acolo, la Alba Iulia, bătea inima întregii țări.

La 1 decembrie 1918, ora 10,30, în sala mare a Cazinoului militar din Alba Iulia, delegații aleși și de drept se întrunesc în ședință solemnă.

Acestui adevărat parlament i se supune spre aprobare o rezoluție, al cărei prim articol, fundamental, glăsuiește : „Adunarea Națională a tuturor românilor din Transilvania, Banat și Țara Ungurească, adunați prin reprezentanții lor îndreptățiți la Alba Iulia în ziua de 18 noiembrie/1 decembrie 1918, decretează unirea acestor români și a tuturor teritoriilor locuite de dînșii cu România". Rezoluția se pronunță pentru „deplina libertate" a naționalităților conlocuitoare, pentru înfăptuirea „unui regim curat democratic pe toate terenurile vieții publice", cere „reforma agrară radicală", asigurarea pentru muncitorime a acelorași „drepturi și avantagii care sînt legiferate în cele mai avansate state industriale". În numele poporului român, rezoluția „salută cu iubire și entuziasm liberarea națiunilor subjugate pînă aci în monarhia austro-ungară" și dă expresie dorinței ca în lume „dreptatea și libertatea să fie asigurate pentru toate națiunile mari și mici, deopotrivă, iar în viitor să se elimineze războiul ca mijloc pentru regularea raporturilor internaționale". Cînd bătrînul prezident George Pop de Băsești pune întrebarea dacă Adunarea Națională primește proiectul de rezoluție înfățișat, întreaga sală izbucnește în urale și aclamații, care atestă că unirea Transilvaniei cu țară mamă „este pentru toate veacurile pecetluită".

Aprobarea celor 1 228 de delegați va fi întărită, pe Cîmpul lui Horea, de glasul a peste 100 000 de oameni, în acordurile imnului „Pe-al nostru steag e scris unire !" Evocînd acest moment memorabil, Alexandru Vlahuță, la numai cîteva zile, avea să scrie : „Mari au fost suferințele pe care le-am îndurat, dar mare este și răsplata jertfelor noastre. Poate că niciodată n-a încăput atîta fericire între hotarele țării ce s-a chemat cîndva «Dacia felix»".

Operă a maselor populare din toate colțurile țării, unirea Transilvaniei cu România a înrîurit pozitiv întreaga evoluție a țării. Deși unirea, înfăptuită în condițiile existenței regimului burghezo-moșieresc, a fost folosită de clasele dominante pentru consolidarea pozițiilor lor și intensificarea exploatării și asupririi celor ce muncesc, ea a creat un cadru național și social-economic propice progresului mai rapid al industriei, agriculturii, științei și culturii, pentru dezvoltarea forțelor progresiste ale societății și a mișcării revoluționare. Idealurile înaintașilor, deziderатele proclamate acum o jumătate de veac la Alba Iulia și-au putut găsi împlinirea și au fost depășite prin lupta clasei muncitoare, a țărănimii, intelectualității, a tuturor oamenilor muncii români, maghiari, germani și de alte naționalități, care, sub conducerea marxist-leninistă a Partidului Comunist Român, au statornicit socialismul, deplin și definitiv triumfător, pe pămîntul patriei. Ducînd mai departe moștenirea progresistă a generațiilor care ne-au precedat, națiunea noastră socialistă, unită prin comunitatea de țeluri și interese ale tuturor celor ce muncesc, indiferent de naționalitate, se afirmă în toată plenitudinea capacității sale creatoare, înălțînd România pe noi trepte ale civilizației și culturii, asigurîndu-i un loc demn în rîndul tuturor națiunilor lumii.

Fișier bibliografic : *Destrămarea monarhiei austro-ungare 1900—1918*, **sub redacția acad.** C. Daicoviciu și prof. M. Constantinescu ; Tiron Albani, *Rolul clasei muncitoare în făurirea unirii* (lucrare memorialistică, în pregătire pentru tipar) ; Enea Grapini, *Calendarul evenimentelor premergătoare și revoluția din 1918 din Austro-Ungaria (manuscris)* ; V. Liveanu, *1918. Din istoria luptelor revoluționare în România* ; Ladislau Banyai, Gheorghe I. Bodea, *Lupta antihabsburgică a maselor din Transilvania* ; Constantin Graur, *Cu privire la Franz Ferdinand* ; Bertha Szeps-Zuckerandl, *Souvenirs d'un monde disparu* ; Général A. von Cramon, *Quatre ans an G.Q.G. austro-hongrois* ; *Mémoires* **du Chancelier prince de Bülow (tome troisième 1909—1919 La Grande Guerre et la Débâcle).**

ECOURI
în presa apuseană
LA ACTUL UNIRII

DAMIAN HUREZEANU

Sfîrșitul anului 1918 a produs în peisajul politic și militar european evenimente de importanță capitală, care se desfășurau într-un ritm vertiginos. În timp ce cercurile politice dominante ale puterilor Antantei țineau să celebreze victoria obținută în război prin parade militare strălucitoare, prin vizite reciproce la Paris, Londra sau Roma, cu ocazia cărora se consumau zeci de discursuri ale marilor zilei, de la Wilson și Clemenceau, la regele George al Angliei sau ministrul italian al afacerilor externe, Sonino, jos, în straturile largi ale maselor populare, avea loc un proces de profundă radicalizare și efervescență.

Europa, brăzdată adînc de urmele unui război istovitor, era martora unor uriașe izbucniri de energie revoluționară, de afirmare a puterii de creație istorică a maselor, mase pentru care încercările suferite în timpul conflagrației mondiale se transformaseră într-o sursă de forțe proaspete. Pulsațiile Marelui Octombrie se răfrîngeau din plin în acțiunile acestora.

Un grad deosebit de incandescență căpătase lupta revoluționară în Germania, după cum lupta de eliberare națională a popoarelor aflate sub stăpînirea Imperiului austro-ungar luase o amploare nemaiîntîlnită. **The Annual Register,** publicație engleză cu veche tradiție, care înregistra an de an evenimentele politice din Marea Britanie și din exterior, consemna pe anul 1918 : „Este probabil că dezmembrarea Imperiului multinațional austro-ungar va fi considerată de istorici ca evenimentul cel mai important al anului 1918. Dezvoltarea concepției naționale în cursul anilor recenți a făcut ca mulți supuși ai habsburgilor să privească dubla monarhie ca un organism politic total artificial și nenatural" [1].

Apelînd cu prioritate la evenimentele care scoteau pe prim plan activitatea diplomatică și politică a cercurilor dominante, presa apuseană a timpului, cu excepția celei de stînga, se apleca mai puțin asupra evenimentelor de profunzime ale vieții social-politice și mai ales le privea printr-o optică în care adevărata lor semnificație era total deformată, ajustată după mentalitatea și interesele claselor aflate la putere.

Totuși, în avalanșa de materiale care umpleau paginile presei apusene se disting și remarci nu lipsite de luciditate la adresa multor evenimente ale timpului. În afară de aceasta, latura pur informațională a știrilor inserate în coloanele acestei prese poate fi detașată cu relativă ușurință de învelișul interpretativ inadecvat.

Desfășurarea evenimentelor în Imperiul austro-ungar era urmărită cu atenție de presa engleză în cursul lunii noiembrie. Într-un articol publicat sub titlul **Steagul roșu în două capitale,** ziarul englez **Daily Express** scria la 2 noiembrie 1918 : „Evenimentele se precipită cu rapiditate în Austro-Ungaria. La Viena a fost format un Consiliu Național și a fost adoptată o constituție excluzînd pe Habsburgi. La Budapesta a fost proclamată republica..." [2]

Ziarul **The Manchester Guardian** remarca într-un articol publicat la 18 noiembrie 1918 că „dacă Congresul de a versailles vrea să nu fie o crimă mai mare împotriva umanității decît a fost Congresul de la Berlin (1878) și cel de la Viena (1815), toate tratatele secrete trebuie înlăturate"[3], ținîndu-se seama de drepturile națiunilor și de viitorul păcii în lume.

Cotidienele franceze și italiene acordau în general o atenție mai mare evenimentelor petrecute în Europa centrală și în zona balcanică c Europei. La 2 decembrie 1918 ziarul francez **Le Temps** făcea ample referiri la manifestul Consiliului Național Român din Transilvania, adresat popoarelor lumii în ultima decadă a lunii noiembrie [4]. Același cotidian atribuia manifestului, în numărul său din 9 decembrie 1918, semnificația unei proclamații de independență a Transilvaniei [5].

Numeroase organe de presă au consemnat știri referitoare la Adunarea de la Alba Iulia din 1 decembrie 1918. Amploarea manifestației și semnificația ei sînt surprinse lapidar, dar pătrunderea evenimentelor legate de Marea Adunare în conștiința opiniei publice europene este evidentă. Ziarul fran-

---

[1] *The Annual Register*, a review of public events at home and abroad for the year 1918, ed. Longmans, Greer and Co. London, 1919, p. 212.

[2] *Daily Express* nr. 5 794, din 2 noiembrie 1918.

[3] *The Manchester Guardian* nr. 22 552, din 18 noiembrie 1918.

[4] *Le Temps* nr. 20 967, din 2 decembrie 1918.

[5] *Ibidem* nr. 20 974, din 9 decembrie 1918.

Tapiserie de MONICA MOISESCU

cez **Le Matin** transmitea următoarea știre telegrafică din Viena la începutul lunii decembrie : „Comitetul (Consiliul) Național Român din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș a proclamat unirea provinciilor române la Regatul României. Drapelul român flutură pe toate edificiile publice. Entuziasmul este de nedescris. Oamenii plîng și se îmbrățișează pe străzi. Vechile colonii saxone din Transilvania, care au împărtășit de secole suferințele cu românii, participă din toată inima la bucuria lor" [6]. Organul de presă **Journal de Genève** relata într-un articol intitulat **Conferința românilor din Transilvania** modul în care era organizată mișcarea pentru unire și remarca faptul că la Marea Adunare de la Alba Iulia au luat parte reprezentanți din toate provinciile României. [7]

Organul de presă italian **Il Giornale d'Italia** anunța la jumătatea lunii noiembrie, într-o știre primită din Londra, că ministrul de externe Balfour a anunțat printr-o scrisoare pe Take Ionescu despre recunoașterea oficială de către guvernul Marii Britanii a Comitetului național al unității românilor de la Paris [8]. Același ziar luase un interviu cunoscutului socialist austriac Otto Bauer, devenit ministru de externe al Austriei, conține recunoașteri și mărturisiri semnificative. „În realitate — constata el — mișcarea separatistă și republicană (în Imperiul austro-ungar — **n.n.**) are rădăcini mai adînci. Ele se găsesc în aspirațiile uneori tacite, dar totdeauna înăbușite și reprimate ale diferitelor popoare asupra cărora vechiul guvern instituise o dominație odioasă. Războiul — continua el — a produs criza. Nici unul din popoarele supuse Austriei nu a aprobat războiul... Revoluția rusă, al cărei ecou a fost profund simțit la Viena, a determinat agravarea crizei... mișcarea centrifugă s-a accentuat... Cînd a fost acordată autonomia, popoarele au simțit deja că independența era vecină. Evenimentele se precipitau. Propunerea federalizării, prin care vechiul regim a oferit tot ce-i sta în putință pentru a-și conserva dominația, s-a făcut atunci cînd tensiunea a ajuns la un grad extrem. Austro-Ungaria nu va mai exista acum decît pe harta manifestelor imperiale. În realitate vor funcționa state naționale" [9].

Presa italiană a reprodus scrisoarea adresată de ministrul de externe, Sonino, Comitetului național al unității românilor, prin care acesta era recunoscut oficial. „Scrisoarea pe care domniile voastre au adresat-o la 19 noiembrie (1918 — **n.n.**) mi-a oferit ocazia să vă exprim simpatia profundă și constantă a guvernului italian față de aspirațiile juste și legitime ale poporului român" [10].

Cu ocazia vizitei la Roma a unei delegații a comitetului amintit, ziarele italiene au inserat știri despre acest eveniment. „O delegație a Comitetului național al unității românilor — scria ziarul **Il Corriere della Sera** care apărea la Milano — compusă din vicepreședintele Vasile Lucaciu, foștii miniștri Angelescu și Titulescu, senatorul Catargiu, deputatul Mille, profesorul Ursu și din delegații pentru Italia ai Comitetului... a fost primită azi de președintele Consiliului... Domnul Orlando a rostit un discurs de caldă simpatie pentru cauza și națiunea română" [11].

Un interes aparte îl prezintă interviul pe care Nicolae Titulescu l-a acordat unui redactor al ziarului **Il Giornale d'Italia** publicat sub titlul **România de mîine.** După ce a expus scopul vizitei făcute la Roma, Nicolae Titulescu a relevat adeziunea generală a românilor la lupta pentru desăvîrșirea statului național unitar. În noile condiții de după război, sublinia Titulescu, „România trebuie să se transforme într-o democrație sinceră. Aplicarea legii de expropriere a latifundiilor, votată în iunie 1917, — continua el — și sufragiul universal, deja decretat, vor trebui să fie completate cu un întreg sistem de reforme menite să ajute dezvoltarea deplină a țăranului român..." [12]

Datele pe care le furnizează cercetarea presei din apusul Europei permit să conchidem că în ciuda greutăților de informare determinate de evenimentele războiului, a lipsei corespondenților de presă, momentele care au consfințit unirea Transilvaniei cu România, momente ce au încununat o lungă perioadă de jertfe, de speranțe și de luptă a poporului român, își află prezența în cîmpul publicisticii europene. Ele au răzbătut de multe ori sub o formă lapidară, dar și-au croit totuși drum spre opinia publică mondială. Aspecte majore ale luptei pentru unire, avînd drept punct culminant Adunarea de la 1 decembrie 1918 de la Alba Iulia, acțiuni importante ale Consiliului Național Român, demersuri cu caracter politic sau diplomatic făcute în România sau peste hotare de către fruntași ai luptei pentru unire, sînt consemnate în filele presei la care ne-am referit.

Unirea ca expresie a năzuinței și voinței celor mai largi mase ale poporului român este ideea dominantă pe care o degajă relatările pe această temă ale presei timpului.

---

[6] *Le Matin* nr. 12 701, din 6 decembrie 1918, vezi și *L'Echo de Paris* nr. 12 543, din 19 decembrie 1918.

[7] *Journal de Genève* nr. 20 980, din 15 decembrie 1918.

[8] *Il Giornale d'Italia*, an. XVIII, nr. 318, din 17 noiembrie 1918.

[9] *Ibidem* nr. 332, din 2 decembrie 1918.

[10] *Ibidem* nr. 334, din 4 decembrie 1918.

[11] *Il Corriere della Sera*, an. XLIII, nr. 333, din 2 noiembrie 1918.

[12] *Il Giornale d'Italia*, an XVIII, nr. 342, din 12 decembrie 1918.

AM TRĂIT ACELEI

TIRON ALBANI

[...] În după-amiaza zilei de 30 noiembrie 1918 au început să sosească trenurile în serie, din toate direcțiile, la Alba Iulia. Au sosit și membrii Consiliului Național Român Central, reprezentanții presei române, maghiare, germane și din alte țări, precum și distinșii invitați. Toți înaintau spre cetate, unde trebuia să se țină ședința plenară lărgită a Consiliului. Pe figurile tuturora se putea citi seriozitatea momentului de pregătire a Marii Adunări Naționale.

Ședința lărgită s-a întrunit în clădirea Casinoului militar din cetate. În drum spre sală am fost întîmpinați de mulțimea delegaților, care de cu seară începuseră să populeze orașul. Cei 12 membri ai Consiliului Național au fost copleșiți de marele număr de „experți" și invitați speciali.

Am chemat și noi, reprezentanții Partidului Social-Democrat, cîțiva intelectuali socialiști și muncitori. Aceștia au fost Emil Isac, prof. Eleonora Lemény-Rozvan, Traian Novac, Iosif Ciser, Ion Munteanu, Iosif Ilie, Ioan Mihuț și dr. Vasile Ilea.

După ce președintele ședinței a deschis lucrările, Vasile Goldiș a prezentat un raport asupra activității Consiliului Național Român Central, dînd citire și proiectului de rezoluție ce urma să fie supus a doua zi în fața Adunării Naționale.

Era cam ora 20. Din acest moment a dispărut tonul solemn, discuțiile au devenit vii, polemice, transformîndu-se uneori într-un adevărat vacarm.

Îmi voi permite să reproduc discuțiile dialogat pentru a reînvia acele clipe :

Prof. Vasile Goldiș citește : Punctul 1. „Adunarea Națională a tuturor românilor din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș, adunați prin reprezentanții lor, decretează unirea acelor români și a tuturor teritoriilor locuite de ei cu Regatul român".

„Nu cu regatul, ci cu România !" — intervine unul dintre socialiști.

„Păi nu e totuna ?" — a întrebat Vaida.

„Nu e totuna : regatul poate fi trecător, România este veșnică".

Se șterge „regatul" și se scrie „România".

Unul dintre socialiști cere să se înscrie în rezoluție că Adunarea Națională își exprimă dorința ca România să devină republică.

„Huo, ieși afară !" — se auziră voci.

„Domnilor — se ridică Emil Isac —, acum un sfert de oră ați aprobat să se ia în rezoluție : «Adunarea garantează libertatea cuvîntului, a presei și libera propagandă a tuturor gîndirilor omenești». Acum vă revoltați auzind că se exprimă o gîndire omenească. Astăzi, cînd trei împărați au fost alungați și azvîrlite coroanele în ei ! Fiți mai consecvenți !"

Dr. Al. Vaida îl cuprinse de mijloc pe cel care fusese huiduit și zise : „De ce nu vrei tu să avem rege, măi băiete ?"

(Un hohot de rîs al lui Isac).

„Pentru că un rege poate fi bun și înțelept, dar poate fi și tiran și tot rege rămîne" — i-a răspuns cel întrebat.

Cînd s-a ajuns la articolul III, noi ne înfierbîntasem. Fără lipsă de modestie, dar

1 DECEMBRIE 1918

MĂRETIA ZILE

AMINTIRI

consider că aportul nostru, al socialiștilor cu privire la punctele 5 și 6 ale acestui articol a fost hotărîtor (reforma agrară radicală și asigurarea pentru muncitorimea industrială a drepturilor și avantajelor existente în cele mai avansate state industriale din Apus).

Dr. Eleonora Lemény a cerut drepturi egale pentru femei, dar i s-a replicat că acest lucru nu este încă oportun.

Ședința a durat în felul acesta, agitată și furtunoasă, pînă la ora 2 noaptea.

Am constatat în noaptea aceea, nu fără surprindere, o îmbulzeală a hainelor negre. Nu știam că domnul Iuliu Maniu are atîția nepoți !

Eu fusesem botezat „comunist". Am aflat acest lucru a doua zi, de la Jancsó Károly, redactorul ziarului „Világ" din Budapesta, care mi-a povestit că l-a auzit pe dr. A. Vlad afirmînd că și C.N.R.C. are un comunist : pe T. Albani.

...1 decembrie 1918. Alba Iulia, îmbrăcată în strai de mare sărbătoare, intra — pentru a cîta oară ? — în istoria acestui popor.

Nu vreau să fac poetizări forțate, dar țin minte că după o noapte de viscol și ger natura ne-a dăruit un soare strălucitor. Albul zăpezii de pe clădiri și străzi scotea și mai mult în evidență miile de steaguri tricolore.

Ca într-o procesiune solemnă, coloanele fără sfîrșit ale poporului se îndreptau spre Cîmpul lui Horea sau spre sala Unirii, trecînd prin poarta lui Mihai Viteazul.

Din imensa mulțime adunată ca să participe la marele eveniment se desprindeau cete de deputați și invitați, care aveau nobilul mandat de a hotărî pentru totdeauna soarta poporului român, de curînd eliberat de sub crunta stăpînire a unei împărății absolutiste. Sala Cazinoului militar s-a dovedit prea mică pentru a cuprinde pe toți invitații. Mulți au trebuit să rămînă pe dinafară.

Fundalul sălii era decorat cu drapelele statelor eliberate din fostul Imperiu austro-ungar. La mijloc, mai sus, strălucea figura impunătoare a lui Mihai Viteazul, iar mai jos cei trei martiri din 1785 : Horea, Cloșca și Crișan. În față, mesele prezidiului, la care au luat loc membrii Consiliului Național Român Central.

Pana mea e prea slabă spre a reda avîntul revoluționar al maselor care au venit să eternizeze prin vrerea lor înălțătoarea hotărîre. Încerc totuși să consemnez ceea ce am văzut și ceea ce am simțit eu ca într-un templu al cărui mare popor de credincioși părea că vine să se închine.

Să mă ierte din nou cititorul că voi reconstitui sub formă de dialog felul în care a primit poporul adunat pe Cîmpul lui Horea, pe străzi și în piețe vestea că Adunarea Națională a hotărît Unirea.

Îmi permit chiar să visez retrospectiv : ce bine ar fi fost dacă, la fel ca în zilele noastre, reporterii cu magnetofoane ar fi înregistrat acel tumult !

Iată de ce va trebui ca cei ce au participat la acest eveniment să povestească ce au văzut ei, și astfel, din mărturiile tuturora, va putea reînvia ziua aceea memorabilă.

„Ne-ați chemat să hotărîm dacă ne unim cu România. Da sau nu ?"

Cu lacrimi de bucurie ziceau „Da, da, da !"

Acest **da** avea ceva supraomenesc, o expresie mai înaltă, mai cuprinzătoare decît sensul celor două litere, căci el ieșise din adîncul a patru milioane de inimi reprezentate la Alba Iulia de cei peste 100 000 de participanți.

Se constată repede, după citirea rezoluției, că Adunarea Națională nu luase sfîrșit, că mulți oratori ridicați din mulțime, și mai ales din rîndurile muncitorilor, exprimîndu-și mai întîi bucuria, au avut și cuvinte de critică, relevînd unele deziderate pe care acest document le omitea.

Adunarea Națională a continuat afară, luînd forma mai multor adunări, nefiind microfoane, nici megafoane, auzindu-se numai cît străbătea vocea liberă a fiecărui orator. Astfel, Marea Adunare, **care a fost într-adevăr mare,** a continuat în cetate, pe

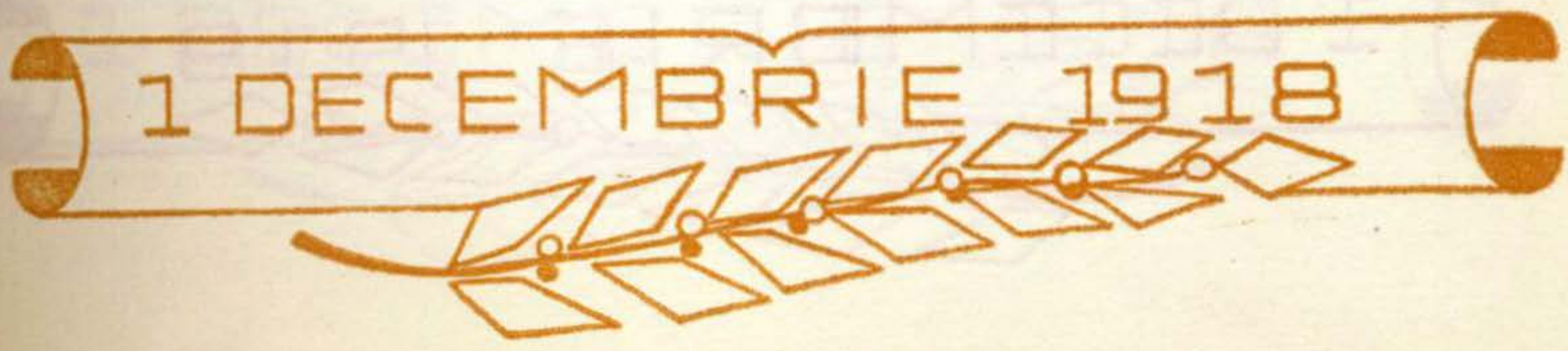

Cîmpul lui Horea, pe drumul ce venea din oraș și chiar în oraș.

Fiecare participant voia să fie bine informat de ceea ce s-a hotărît în sala festivă, care orator a vorbit mai frumos și dacă dreptatea lor, pe care o așteptau, a fost sau nu destul de întărită.

„Care e deosebirea dintre Marele Sfat Național ales acum și acela în numele căruia s-a vorbit în unele manifeste lansate în timpul propagandei ?" — întreba un cetățean.

„Deosebirea este că acela era de fapt Consiliul Național Român Central decît că burghezii au voit să-l războteze în așa fel încît să lase să se creadă că numai ei sînt cei ce fac unirea, iar socialiștii nu au avut o contribuție deosebită".

Sute de oratori au vorbit de la cele 10—12 tribune.

Dacă s-ar fi putut filma atunci numeroasele și tumultuoasele fracțiuni ale adunării răzlețite, filmul ar fi vorbit mai mult decît un capitol scris de pana unui martor ocular. Oratorii făceau coadă la tribune, așteptînd să le vină rîndul să vorbească.

„De acum granița de la Predeal se va muta undeva departe spre apus..."

„Noi am și mutat-o !" — strigă un deputat de la Cefa.

„Cînd construiești o clădire nouă, impozantă, o privești din toate unghiurile, pe toate laturile ca să vezi dacă nu este undeva o greșeală. Bine, e moment înălțător și frumos, dar s-a spus că vor fi condiții pe care însă nu le vedem lămurite în conținutul rezoluției" — interveni unul cu vocea răspicată.

Și se născu o polemică cu privire la unele condiții.

„Unde este incrustată cererea poporului muncitor ca România să devină republică ?"

Discuțiile se manifestau pro și contra pînă ce s-a urcat la tribună Iosif Ilie, șeful delegației minerilor de la băile de aur, om cărunt, dar cu privirea ageră și cu vocea blajină, care a spus răspicat :

„Se vorbește aici de condiții ce trebuie să le punem fraților cu care ne-am unit astăzi".

„Așa-i ! Așa-i !"

„Apăi, bine, măi fraților și tovarășilor, România ne-a cerut nouă să ne unim cu ea sau noi îi cerem acum, prin ștafetă, să ne primească la sînul său, ca o mamă bună ce este ?"

„Și, dacă-i așa, trebuie o înțelegere dreaptă".

„Dacă ne ducem în pețit la o fată faină și bună, putem noi să-i zicem «Te cerem în căsătorie, dar cu condiția : să fii așa și așa» mă înțelegeți ! Chiar dacă ar fi anumite condiții, le punem politicos și diplomatic".

„Așa-i ! Așa-i !"

„Vorbiți de republică. Unde vedeți voi aici în rezoluție că ne unim cu Regatul român ? Unde vedeți voi că se ovaționează regele ? Ascultați ! Aici scrie lămurit, la punctul 1 : **Adunarea Națională decretează unirea Transilvaniei** etc. **cu România !"**

„Unde se vorbește aici de Regatul român ?"

„Adevărat ! Așa-i, Așa-i !"

„Dar să mai adăugăm și noi condiții tot cu politețe, cum se cuvine, ascultați !

«Noi, Adunarea Națională de la Alba Iulia. vă cerem vouă, frați români, ca, primind Unirea noastră de astăzi, **să fiți mai fericiți cu noi decît ați fost fără noi !...»"**

„Bravo ! Bine !"

„Iară în al doilea rînd **vă mai cerem ca să ne dați prilej ca și noi să fim mai fericiți cu voi decît am fost..."**

„Bravo ! Bine, Uraaa ! Trăiască !"

Și mulțimea se repezi la orator, îl luă pe sus și-l duse la altă tribună ca să vorbească și acolo și apoi și la a treia tribună și la a patra, ca toți să se lămurească și toți să se bucure. La altă tribună a folosit o altă parabolă :

„Un olar venea la tîrg cu un car de oale. La o zdruncinătură a carului, una dintre oale pe care scria Austro-Ungaria a căzut din car și s-a prefăcut în zeci de cioburi. Olarul a vrut să refacă oala spartă și i-a fost imposibil. Și, înfuriat, a întrebat : «Care dintre voi este oala ?», dar nici un ciob nu-i putea răspunde «Eu sînt oala». Erau doar cioburi. Așa-i și cu inscripția de pe oală. Nefiind nici o oală, cioburile nu puteau fi decît surori."

...Un ziarist care vorbea franceza a întrebat „Care sînt orașele apusene reprezentate la Adunare ?". Emil Isac a tradus, apoi eu i-am răspuns : „Sighetul Marmației, Satu Mare, Baia Mare, Carei, Oradea, Salonta, Sîntana, Arad, Jimbolia, Timișoara, Reșița, Anina, Orșova etc."

(Reporterul le-a notat și mai tîrziu am aflat că a apărut un articol într-un ziar francez).

Astfel, criticile au amuțit, cei mai rafinați au zîmbit, dar au tăcut, și îndoielile s-au transformat în entuziasm.

1 DECEMBRIE 1918

TIBERIU BREDICEANU

În 1905 la Sibiu, cînd s-a inaugurat muzeul etnografic, am pregătit pentru prima oară suita de dansuri și cîntece populare ale țărănimii române din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș. Acest poem muzical-etnografic, pe care l-am prezentat apoi, an după an, la Budapesta, Arad, Viena, Timișoara, Cluj, avea pentru mine semnificația unei idei scumpe nouă, tuturor românilor : un popor care, în ciuda vicisitudinilor vremilor, a reușit să-și păstreze cu religiozitate vorba și portul, cîntecul și dansul poate și trebuie să-și cucerească dreptul de a trăi într-un stat național unitar.

Mai tîrziu, prin 1913, am prezentat acest spectacol și în Detroit și Illinois, în cadrul manifestărilor organizate de românii din S.U.A., prilej potrivit ca bogăția spirituală a poporului nostru să fie cunoscută și peste hotare.

...Anul 1918 mă găsea în fruntea Băncii „Albina" din Brașov. Am participat din toată inima la toate pregătirile ce s-au făcut în vederea reușitei adunări de la Alba Iulia. Au fost zile emoționante și tumultuoase. Am fost și eu unul dintre delegații Țării Bîrsei care au participat la solemna adunare de la 1 decembrie. Bucuros că am ocupat în sală un loc foarte bun, am urmărit cu înfrigurare toate dezbaterile și am votat „pentru unire", conștient că particip la un eveniment de mare însemnătate. Aș putea să reproduc desfășurarea evenimentelor, dar consider că documentele vorbesc de la sine.

...Îmi amintesc că „Deșteaptă-te, române", care devenise imn național, se cînta în două moduri (în formă de marș și de imn) și de aceea vocile nu puteau să se sincronizeze. Gh. Dima (fost elev al lui Iacob Muresan) s-a obligat atunci să-l prelucreze în formă de marș.

...În după-amiaza aceleiași zile, aflîndu-mă cu niște prieteni la restaurantul „Dacia", a venit la masa noastră V. Goldiș. Deși, pentru unii poate, preocuparea mea putea fi considerată minoră, l-am întrebat totuși, atunci, ce se va face în viitor pentru viața teatrală și muzicală din Transilvania. Atunci am hotărît noi că Teatrul Național și Opera din Cluj vor trebui reorganizate pe baze noi.

Și, într-adevăr, am avut cinstea de a contribui la această realizare și prin 1919, martie sau aprilie, pe acele scene, s-au auzit vorbă și cîntec în limba românească.

...Cum a fost la Alba Iulia ?

O organizare foarte bună, o manifestare de adeziune totală. Toată suflarea românească, în unanimitate, solidară. Nimeni n-a fost contra.

A fost o zi care cu greu se poate uita !

Dr. DOMINIC STANCA

„La ALBA IULIA !", strigătul acesta magic trecea din gură în gură, de la inimă la inimă, mobilizînd la moment toată suflarea și conștiința românească cu o forță uimitoare. Iobagii de ieri, ținuți departe de politică — opincarii cu veșminte aspre, dar cu inimă caldă —, s-au ridicat ca la un semnal magic și au plecat pe drumul lung care ducea la libertatea visată secole de strămoși.

Trenuri speciale aduceau la Alba Iulia

1 DECEMBRIE 1918

mulțimea de oameni îmbrăcați în straie de sărbătoare.

Din Valea Jiului vine la sărbătoare mulțime mare. Cu noi vin și delegații muncitorilor minieri cu un drapel roșu în frunte. Sfatul muncitorilor minieri, în cadrul unor înflăcărate discuții, și-a fixat atitudinea pozitivă față de unire, legînd de ea deziderатul libertății complete și al garantării drepturilor muncitorilor minieri. În fruntea delegației e Ciser Iosif. Sîntem cu toții într-un vagon de clasa a treia. Pretutindeni vezi oameni veseli, plini de nădejde ; chiote de veselie se aud.

Vorbesc cu Ciser în colțul băncii. „Ziua de azi — îmi spune el în șoaptă — ar trebui să fie ziua de bucurie a tuturor neamurilor conlocuitoare și a noastră, a muncitorilor."

În terestrele vagoanelor fîlfîie drapele tricolore în bătaia vîntului de iarnă. În vagonul vecin, un clarinet și o goarnă își țipă vioi acordurile unui marș național. Oamenii cîntă, chiotesc vesel. În gări alte mulțimi urcă în trenul supraîncărcat și împodobit cu brad verde și cu drapele naționale.

Intrăm în Simeria. În gară mulțime uriașă de oameni așteaptă sosirea trenului dinspre Arad. Cîntece naționale, pălării, brațe se ridică în aer. În fața peronului, flăcăi tineri joacă dansuri populare. Se zguduie pămîntul sub bătaia ritmică a picioarelor.

Urcăm apoi în garnitura de la Arad. Cu trenul acesta vine și delegația socialiștilor români din Budapesta. În ușa compartimentului lor este înfipt un steguleț roșu, brodat la margini cu fire de aur.

Seara ajungem la Alba Iulia. Gardă puternică formată din moți ține rînduiala sub comanda căpitanului Medrea.

Trenurile care sosesc din toate colțurile Ardealului și Banatului varsă mulțime mare de oameni pregătiți de sărbătoare.

Zăpada proaspătă, căzută astă-noapte, este călcată în picioare. Nici un loc nu se mai află în tot orașul. Mulțime nesfîrșită de țărani în straie albe și curate, împodobiți cu ramură de brad, cu panglici tricolore și cu steaguri.

Consiliile se țin lanț în camerele de la etaj ale hotelului. Seara, tîrziu, intră și delegația socialiștilor. Socialiștii recunosc unirea Transilvaniei cu România, punînd însă condiția ca muncitorilor să li se garanteze libertăți și drepturi.

Noaptea nimeni nu doarme.

1 decembrie 1918. ...Orașul e numai om și drapele. Mai mult de una sută de mii de oameni au grăbit să se adune, la sunetul goarnei de chemare, pentru marea sărbătoare a libertății.

Drumul care duce în cetatea lui Mihai este păzit de moții lui Iancu, îmbrăcați în straie albe. Deasupra porții de intrare a cetății, un uriaș drapel tricolor își fîlfîie faldurile în vînt, atingînd în jocul lui mica deschizătură a celulei în care a vegheat ultimele ceasuri Horea.

Orașul este un furnicar de oameni. Cîntece, fanfare, chiote străbat de pretutindeni.

...Sfatul Național s-a sfîrșit. Mulțimea pleacă spre case, cu vraja celor nouă puncte ale adunării. Plecăm și noi spre munții înalți, în Valea Jiului, unde în măruntaiele pămîntului sclavi frînți și supți de robota grea despică și fărîmițează diamantul negru.

Abia încăpem în garnitura tixită de lume. Vuiesc vagoanele de cîntece. Pe șoseaua națională coloane de oameni mărșăluiesc cîntînd și chiotind spre noi.

Am ajuns în Simeria. Coborîm. Mulțime de oameni furnică pretutindeni. Garnitura de Budapesta stă pe linia a treia. Acum vine încet spre ea, pufăind, locomotiva. Parîngul, Retezatul strălucesc în raze de argint în ochii sufletului meu.

Locomotiva pleacă gîfîind și aruncînd suluri de fum negru. Cîntece, chiote, sunete de fanfară străbat în afară. Din ferestrele larg deschise și din ușile vagoanelor, ciorchini de oameni fîlfîie năframe albe și steaguri tricolore.

Mă impresionează acest tablou. Privesc îndelung cum se pierde în zare trenul.

Dragi camarazi cu care am fost împreună, afară între sîrmele ghimpate, în Valea Dobrii și pe malul Montello-ului udat de apele Piavei, eu plec cu frații mei... Din mormintele străbune brațe albe mă cheamă către ele. Mă trage și mă cheamă cîntecul ce l-am sorbit în buna mea copilărie, la sînul maicei mele... Eu rămîn aici, cu frații mei... la poalele munților albiți de vreme...

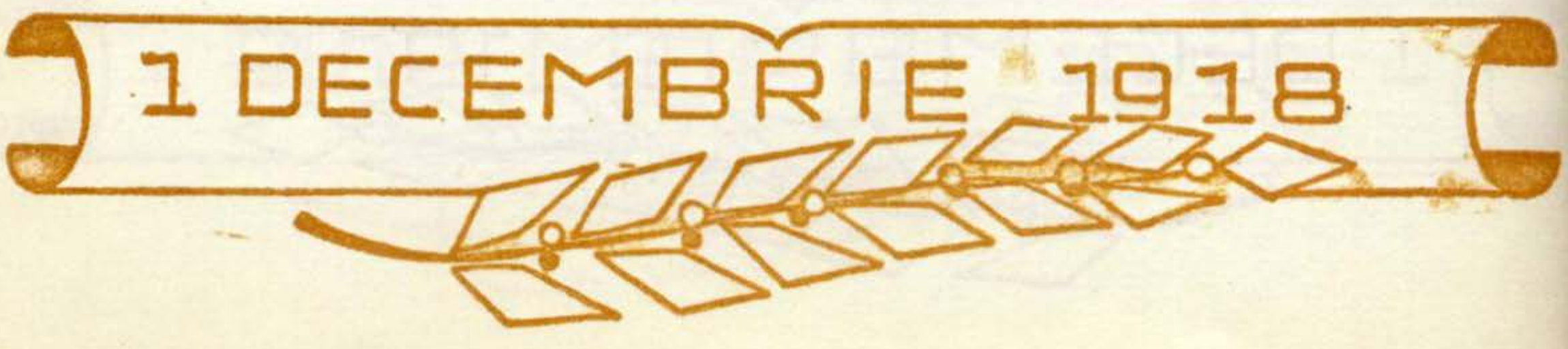

DANTE GHERMAN

...Am fost numit profesor de istorie la Şcoala superioară din Braşov în vara anului 1918. Plecasem din Zărandul Munţilor Apuseni, orăşelul Brad. Pe sub ferestrele casei părinteşti văzusem trecînd zilnic moţii cîntînd :

„Munţii noştri aur poartă,
Noi cerşim din poartă-n poartă..."

şi muncitorii din minele de aur de la Brad, istoviţi de muncă.

Un val de speranţă ne-a cuprins pe toţi în acea vară a anului 1918 !

...În urma unei scurte convorbiri cu cîţiva colegi din Braşov am hotărît să plec la Budapesta să întreb pe deputaţii români ce au de gînd să facă.

M-am prezentat cu un memoriu la hotelul „Jägerhorn", unde am aflat un grup de deputaţi, cărora le-am transmis dorinţa românilor din Braşov şi Ţara Bîrsei de a se proceda la o declaraţie oficială de dezlipire a Ardealului şi Banatului de Austro-Ungaria
De altfel, aceasta era şi intenţia lor.

...După declaraţia de independenţă citită în Parlamentul ungar şi după publicarea manifestului C.N.R.C., românii din Braşov au hotărît pentru ziua de 2 noiembrie convocarea Sfatului Naţional din Ţara Bîrsei.

La 2 noiembrie a avut loc adunarea naţională a românilor din Ţara Bîrsei, în casa parohială a bisericii „Sf. Nicolae", la care au participat un număr mare de locuitori ai Braşovului şi din cele 23 de comune învecinate. S-a ales atunci un comitet executiv format din dr. V. Saftu, Tiberiu Brediceanu, Ilie Cristea, Petru Dobru, Gheorghe Dima, Dante Gherman, Petru Muntean, Ioan Petcu, Constantin A. Popovici, Ioan Priscu şi Nicolae Stinghe.

Cum ziarul „Gazeta Transilvaniei" era condus de Arsenie Vlaicu (unul dintre aderenţii mitropolitului V. Mangra, care trădase interesele româneşti), am hotărît editarea unui ziar, „Glasul Ardealului", al cărui nr. 1 a apărut la 9 noiembrie 1918, vestind hotărîrea noastră de a obţine o viaţă liberă şi independentă.

La sfîrşitul lunii noiembrie aproape 500 de delegaţi care reprezentau toate păturile sociale ale Braşovului şi Ţării Bîrsei, cu tricolorul în frunte, am plecat spre Alba Iulia.

Am participat şi eu, ca delegat al presei, la şedinţa C.N.R.C. la care s-a definitivat proiectul de rezoluţie (30 noiembrie-1 decembrie) şi la şedinţa Adunării Naţionale care s-a deschis la 10,30 în ziua de 1 decembrie.

Toţi reprezentanţii presei stăteam împreună şi ne luam note pentru a nu pierde nimic din ceea ce se rostea. După închiderea

Mulţumim călduros tuturor celor care, încredinţîndu-ne mărturii, documente şi fotografii în legătură cu semicentenarul Unirii Transilvaniei cu România, ne-au ajutat să reînviem această emoţionantă pagină din istoria patriei noastre, aducîndu-i un suflu de autentică trăire, concentrat în cuvintele „Am fost la Alba Iulia !"

1 DECEMBRIE 1918

adunării am ieșit pe Cîmpul lui Horea : uragan de urale nesfîrșite de bucurie și aplauze.

Am trăit în ziua aceea cea mai înălțătoare clipă din viața mea

Dr. LAURENȚIU OANEA

Apropiindu-se plinirea vremii, delegații și emisarii Consiliului Național Român Central, care erau răspîndiți pe tot cuprinsul Transilvaniei, pe ziua de vineri 29 noiembrie s-au reîntors la Arad.

Mi-aduc aminte cum, la 30 noiembrie, dimineața sediul C.N.R.C. devenise neîncăpător. Toți raportau că starea de spirit a poporului este grăitoare, exprimînd dorința acestuia de a-și vedea împlinit visul unirii ; că nu s-au produs incidente regretabile, deoarece gărzile naționale române și maghiare au conlucrat la păstrarea ordinii ; că șefii stațiilor de cale ferată, primind dispozițiile corespunzătoare din partea Ministerului Comunicațiilor din Budapesta, au asigurat formarea de trenuri speciale și au întocmit din vreme itinerarul cu plecările acestora ; că în jurul orașului Alba Iulia gărzile naționale au asigurat circulația pe drumurile publice și căile ferate ; că se luaseră măsuri pentru ca trupele germane, pe atunci în plină retragere, să ocolească Alba Iulia.

După aceste discuții, toți cei prezenți — aproximativ 150 de persoane — am hotărît să plecăm spre gara din Arad. Încadrați de banderiile de călăreți ale șirienilor, am străbătut orașul, iar la ora 10,30 trenul special, încărcat cu delegații și cu numeroșii locuitorii din orașul și județul Arad și din ținutul Crișanei, în uralele nesfîrșite ale mulțimii rămase pe peronul gării, și-a luat drumul spre Alba Iulia.

Tot drumul, în fiecare stație, noi și noi delegați, petrecuți de mulțime de popor, se adăugau. În stația Radna, o numeroasă delegație a bănățenilor veniți din județul Timiș la Lipova a ținut să transmită dorința lor ca Banatul să se unească cu România.

...Săvîrșin, Ilia, Deva, Simeria, Orăștie... fiecare staționare a trenului a însemnat o nouă manifestare a năzuințelor poporului din Transilvania.

La ora 14, trenul special a intrat în Alba Iulia. Pe peron și în împrejurimi, mii și mii de oameni, îmbrăcați sărbătorește : țărani, intelectuali, muncitori, membri ai gărzilor naționale. Fanfarele reunite din mai multe comune intonau imnurile „Deșteaptă-te, române" și „Pe-al nostru steag e scris unire".

Căpitanul Florian Medrea, comandantul gărzii naționale din Alba Iulia, a prezentat raportul, după care dr. Ștefan Cicio-Pop a răspuns cuvîntărilor de bun-venit ale localnicilor. S-a format apoi un impunător cortegiu, încadrat de banderiile de călăreți, care purtau drapele tricolore. Urmau coloanele de fete și flăcăi, care intonau cîntece naționale și doine ardelenești. Cortegiul a înaintat spre centrul orașului, pînă în fața hotelului „Dacia", proaspăt botezat așa, devenit sediu al C.N.R.C.

...Către ora 20 a început ședința specială a C.N.R.C., la care, în afară de cei 12 membri, au participat mai mulți invitați. Trebuia definitivat proiectul de rezoluție.

Tot timpul dezbaterilor s-a produs vacarm și, de aceea, s-a hotărît ca o comisie restrînsă, formată din vreo 42 de persoane,

să organizeze o ședință închisă, pentru ca lucrările să poată fi terminate.

Trecîndu-se la discuția, pe puncte și alineate, a anteproiectului prezentat, au apărut divergențe între raportori și membrii comisiei speciale în legătură cu formularea „unirii cu Regatul României", reușind să se impună „unirea cu România". Asupra articolului III, pct. 1—6, cererile și motivările dezvoltate de social-democrați, de poetul Emil Isac, de mai mulți oratori care s-au alăturat punctului de vedere al socialiștilor au contribuit la includerea prevederilor care vizau largi reforme social-economice și democratice.

Ședința s-a terminat foarte tîrziu. Proiectul de rezoluție era perfectat.

...În dimineața de 1 decembrie, Alba Iulia avea o înfățișare plină de farmec. Un soare feeric, cu cer senin, albastru și o zăpadă care sclipea în mii de diamante lucitoare. Orașul flutura spre acest cer mii de steaguri tricolore. Chiar Carol al VI-lea, tatăl Mariei Tereza, al cărui bust împărăteasa îl așezase deasupra porții, ținea în brațele sale de bronz un drapel național român.

Încă de la ora 7 dimineața cînd se slujeau serviciile în cele două biserici românești, coloane nesfîrșite de flăcăi și fete, în pitorețtile lor costume naționale, au început defilarea prin fața sediului C.N.R.C. Ele înaintau spre cetate, unde, trecînd prin poarta lui Mihai Viteazul, se îndreptau spre Cîmpul lui Horea. Spre cetatea lui Mihai se îndrepta norod nesfîrșit, în ținută demnă și dîrză, avînd același gînd : să înfăptuiască visul tuturor generațiilor care au luptat și s-au stins cu acest dor neîmplinit.

Sosite pe cîmpul lui Horea, pe platoul situat sub Dealul Furcilor, cele peste 130 000 de glasuri românești au rupt, în acea măreață zi, lanțurile robiei, cerînd întregirea într-un stat român unitar.

Eu sînt mîndru și astăzi că am avut fericirea să fiu ales, pe lîngă alții, notar (secretar) al acestei istorice adunări.

Deși eram mulți, nu mai pridideam cu scrisul, iar emoția momentului și dorința de a ne ridica ochii spre cei ce votau năzuința unui popor ne dădeau senzația de fericire cu greu de descris.

Da ! Am fost și eu, printre cei mulți, la Alba Iulia !

Dr. AUREL COSMA

Privită și analizată de la altitudinea istorică a unui semicentenar, unirea votată și proclamată de Marea Adunare Națională din Alba Iulia prezintă din toate punctele de vedere valoarea politică și juridică a unui act de autodeterminare unanim recunoscut de lumea întreagă.

După dezmembrarea fostei monarhii dualiste și după prăbușirea Imperiului habsburgic, toate popoarele cuprinse în conglomeratul național al Austro-Ungariei de atunci și-au cucerit libertatea și independența lor, constituindu-se, pe baza dreptului de autodeterminare, în state noi, cum au făcut-o polonezii și cehoslovacii, sau alipindu-se la patria lor mamă, cum a fost cazul românilor, iugoslavilor și italienilor.

Adunarea de la Alba Iulia a avut două aspecte unul de parlament constituant și altul de mare adunare națională populară.

Actul unirii a fost votat de un for legiuitor constituit după toate regulile dreptului public și electoral. Consiliul Național Român Central din Arad, compus din reprezentanții Partidului național și din cei ai Partidului social-democrat român, convocînd Marea Adunare Națională de la Alba Iulia, a publicat și regulamentul după care au fost făcute alegerile de deputați pe circumscripții, precum și delegarea parlamentarilor de drept. Astfel, poporul român a fost reprezentat la adunarea legislativă de la Alba Iulia prin deputați aleși în circumscripțiile electorale de pe cuprinsul pămîntului locuit de el, deputați care s-au prezentat la ședința din 1 decembrie 1918 cu mandate eliberate de comitetele care prezidaseră alegerea lor. La începutul ședinței, după toate regulile de funcționare parlamentară și după principiile regimului reprezentativ democrat, aceste mandate au fost examinate de comisia de validare aleasă din sînul adunării și, la propunerea comisiei, au fost validate de adunare. Printre acești deputați au fost intelectuali, profesori, medici, ingineri, avocați, numeroși țărani, meseriași, muncitori, comercianți și mici proprietari, ierarhii și protopopii ambelor confesiuni naționale, delegați ai corporațiilor de meseriași, ai societăților culturale și de muzică, ai reuniunilor de femei, asociațiilor sportive, societăților economice și financiare,

reuniunilor de învățători, institutelor didactice de toate gradele, societăților universitare și studențești, delegați din diversele organizații teritoriale ale Partidului social-democrat român, delegați trimiși de comandamentele sau unitățile teritoriale ale gărzilor naționale române.

Prin urmare, adunarea de la Alba Iulia a fost un adevărat parlament constituant, convocat și alcătuit după toate regulile sistemului reprezentativ.

Pregătirea și înfăptuirea unirii aparțin poporului, sînt opera lui. Masele populare au cerut și au realizat unirea. Ideea unirii a pornit de jos, din străfundurile veacurilor de vitregă existență românească și din straturile largi și adînci ale poporului obidit, care și-a conservat ființa națională sub diversele stăpîniri străine prin credința ce o avea într-un viitor măreț. Poporul, prin manifestații și adunări spontane, a dinamizat pe fruntașii săi politici, care, sub presiunea tot mai accentuată a mulțimii, au pornit pe calea realizării visului secular. Din toate părțile locuite de români ale fostei monarhii austro-ungare veneau mesaje care cereau unirea cu patria-mamă. În diversele orașe și sate s-au votat moțiuni în favoarea unirii. Sînt deci incontestabile adevărul și faptul istoric că unirea de la Aiba Iulia a fost înfăptuită de popor, prin votul unanim și prin voința sa liber exprimată.

Prof. AUREL POPA

Regimul politic din Imperiul habsburgic fiindu-mi odios și insuportabil, m-am hotărît să dezertez din armată și, împreună cu fratele meu, fost ofițer activ în armata austro-ungară, în jumătatea a doua a lunii iunie 1916 am trecut Carpații peste muntele Arpașul Mare.

Nu voi uita niciodată primirea sărbătorească ce ni s-a făcut de către populație, în drumul nostru spre București : Io Cumpăna,- Curtea de Argeș și Pitești.

Moldova, în iarna anului 1916 și 1917, trecea prin grele încercări, lipsuri și boală, înfruntîndu-le toate cu credință neclintită în victoria finală.

Ardelenii refugiați în Moldova au luat inițiativa convocării tuturor refugiaților pentru a-și alege reprezentanții lor într-un comitet, ca organ de luptă contra represiunilor străine.

Întrunirea a avut loc la 7 ianuarie 1917 în marea sală de la Spiridonie, cînd s-a ales comitetul, din care făceau parte, printre alții, Vasile Lucaciu, Octavian Goga, dr. Titus Perțea, prof. Aurel Popa, Zaharia Bîrsan, dr. Laurian Gabor, prof. univ. dr. Ioan Matei.

După adunare, comitetul a plecat la Prefectura județului Iași, unde a fost primit de prefectul județului și de trei membri ai guvernului român.

Au vorbit toți cu însuflețire și sinceritate. Am vorbit și eu. Apoi am semnat **Declarația de război contra monarhiei habsburgice,** ce s-a transmis Vienei de la Iași de către președintele guvernului român.

Ca o consecință logică, după declarația de război, ne-am înrolat în armata română făcînd toate formele legale, cu renunțarea la cetățenia austro-ungară și acceptarea cetățeniei române.

Am fost autorizați, cu depline puteri, pentru a organiza voluntari în armata română, printr-un act confidențial dat de Ministerul de Interne.

În scurt timp, numărul voluntarilor ardeleni a crescut vertiginos, adăugîndu-li-se și cei ce fuseseră luați prizonieri în Rusia. După cum se știe, mulți dintre ei au luptat și au căzut eroic la Mărășești, cu credința în înfăptuirea idealului unirii Transilvaniei cu Țara mamă.

1 DECEMBRIE 1918

În aceste împrejurări, la dorința expresă a Comitetului de 12 al refugiaților de peste munți, dr. Vasile Lucaciu a plecat în străinătate să strige Occidentului protestul nostru. Tribunul și-a îndeplinit cu cinste această misiune atît în America cît și în Franța. În acest timp, guvernanții austro-ungari au intentat un proces draconic Comitetului de la Iași, terminat cu condamnări din cele mai grele. La fel ca și alții am fost condamnat la moarte și la expropierea întregii averi. Evenimentele ce au urmat au făcut ca executarea condamnării să nu se mai înfăptuiască. Alături de întregul popor, am trăit realizarea visului nostru : unirea cu Țara.

General în rezervă VASILE V. BARBU

...La 23 noiembrie, Consiliul național din Alba Iulia a cerut Consiliului național din Sibiu o companie a gărzii naționale, care, începînd cu 28 noiembrie, să se stabilească la Alba Iulia și să ajute garda națională din localitate la menținerea ordinii și siguranței în vederea desfășurării marii adunări.

Președintele Consiliului național din Sibiu, A. Bîrseanu, m-a însărcinat pe mine cu această misiune. Sosit la 28 noiembrie în Alba Iulia, am luat legătura cu cpt. Fl. Medrea, comandantul gărzii naționale locale, cu care am stabilit măsurile ce trebuie să le luăm.

S-au constituit două centuri de gardiști : una, interioară, formată din plutoanele locuitorilor din comunele Miclești, Bărăbanț, Drîmbav, Ciugud, Limba, Oarda de Jos și Pîclișu, întărită cu alte grupe ; alta, exterioară, formată din gardiștii comunelor Șard, Sîntimbru, Totoi, Dumitra, Hăpia, Straja, Oarda de Sus, Lancrăm și Vințul de Jos.

Gărzile au fost repartizate cu ordinea în cele două stații de căi ferate (haltă și gară), cele 3 intrări în oraș, în jurul celor 8 tribune de pe cîmpul lui Horea și la intrarea în sala Unirii.

S-au organizat și gărzi mobile, care aveau misiunea de a conduce coloanele de participanți pe locurile dinainte stabilite de pe Cîmpul lui Horea : în partea de vest — moții ; spre nord — someșenii și clujenii ; spre răsărit — delegații Mureșului și Tîrnavelor, în sud — celelalte regiuni.

Se intenționa o așezare ca pe Cîmpia de la Blaj, dar nu s-a reușit menținerea coridoarelor, mulțimea amestecîndu-se.

Începînd cu 30 noiembrie, trenurile au început să sosească. Din 45 în 45 de minute sosea un alt tren care era întîmpinat de gărzile naționale, delegații fiind îndrumați unde să se ducă.

Am avut mult de lucru cu cazarea oamenilor sosiți. De această problemă s-a ocupat lt. Ovidiu Grita.

...Toată ziua de 30 noiembrie și noaptea spre 1 decembrie au sosit numeroase trenuri, lungi convoaie de căruțe, iar din satele mai apropiate oamenii veneau chiar pe jos.

Coloane interminabile de muncitori, țărani și intelectuali îmbrăcați în haine de sărbătoare, cu drapele tricolore se îndreptau spre Cîmpul lui Horea cîntînd „Deșteaptă-te, române", „Pe-al nostru steag..." și scandînd : „Unire".

Datorită misiunii ce am avut-o, am fost în diverse locuri din oraș, în sala adunării, pe Cîmpul lui Horea... Am văzut multe. Am simțit și eu, la fel ca toți participanții, că trăiesc o mare zi.

Memoriile au fost pregătite pentru tipar sub redacția LIVIEI DANDARA

1 DECEMBRIE 1918

Peste patru mii de morți și răniți în cîteva ore. La ce bun ?

SINUCIDERE LA DIEPPE

In 1942, Franța, Belgia, Olanda și Norvegia se aflau sub cizma ocupantului nazist. Perspectiva deschiderii unui al doilea front în Europa occidentală ținea de domeniul unui viitor îndepărtat. Și totuși în luna august a acelui an...

În august 1942, micul port francez Dieppe, calmă stațiune de vilegiatură în timp de pace, a fost ales de britanici ca obiectiv al unei operații combinate, pe scară mare, menită să întreacă în amploare tot ce se făcuse pînă atunci. Scopul era de a pune la încercare rezistența inamicului într-unul din sectoarele de coastă cel mai bine apărate și de a stabili importanța rezistenței pe care se așteptau englezii s-o întîlnească la cucerirea unui port ocupat de germani.

În ultima zi posibilă

Dieppe este situat la capătul unui estuar de 1 600 m lărgime și circa 3 km lungime, în dreptul unei fîșii de coastă de 16 km cuprinsă între Berneval la est și Quiberville la vest. Această strîmtoare îngloba zona defensivă Dieppe, flancată la Berneval și Quiberville de bateriile germane, dispuse astfel

---

Datele materialului de față sînt luate din articolul intitulat „Les Canadiens à Dieppe" de R. W. Thompson, apărut în revista „Historia Magazine" nr. 40/1968

încît să acopere împrejurimile portului dinspre mare.

Plajele din Dieppe, de-a lungul cărora se întind două mari bulevarde mărginite cu peluze, grădini, hoteluri și pensiuni, cu marea clădire albă a cazinoului (siluetă proeminentă la extremitatea de vest a promenadei), ocupă aproape 1 500 m, pornind de la brațul drept al portului. Ele sînt mărginite de două promontorii dominînd toate căile de acces la mare.

În 1942, aceste promontorii cuprindeau dispozitivele de apărare germane, camuflate și îngropate. Promontoriul estic, botezat în cod „Bismarck", era străbătut de cazemate și tunele, adăpostind tunuri al căror număr și calibru era necunoscut englezilor, care se vedeau reduși la presupuneri. Promontoriul vestic, denumit „Hindenburg", era mult mai puțin impresionant, dar neutralizarea celor două forturi, fie prin atac aerian, fie prin bombardament naval (cu singurele tunuri ușoare ale distrugătoarelor disponibile), era problematică.

Garnizoana germană — un regiment din Divizia 302 de infanterie — era ocrotită de șase baterii mijlocii acoperind căile de acces la mare. Rezerve importante erau gata să intervină la cea mai mică alarmă, și un atac dinspre mare asupra zonei fortificate Dieppe reprezenta, fără îndoială, cea mai cutezătoare operație amfibie ce s-ar fi conceput și întreprins vreodată. Englezii au hotărît deci să mizeze pe tactica ataculuisurpriză, ceea ce necesita o pregătire pe cît de minuțioasă, pe atît de complexă. Operația, numită cifrat „Jubileu", a fost amînată de patru ori și planul modificat în mai multe rînduri. Totuși secretul a fost păstrat.

18 august era ultima zi a anului 1942 care oferea condiții de timp și de flux-reflux favorabile. La 17 august, 24 de șlepuri au îmbarcat noile tancuri „Churchill", sub acoperirea unei perdele de fum. O forță de asalt, numărînd 6 086 de ofițeri și soldați, s-a instalat pe bordul unor vase de transport. Șaizeci de escadrile de avioane de vînătoare tip „Spitfire" erau gata să decoleze, ca și patru escadrile „Mustang" de recunoaștere tactică și șapte escadrile de bombardiere. Tunurile celor 100 de distrugătoare din escortă reprezentau cel mai masiv armament de susținere disponibil în apropiere. În după-amiaza de 18 august, pescuitoarele de mine au deschis un pasaj spre Dieppe, marcînd cu balize ruta.

În noaptea de 18 spre 19 august, din patru porturi ale coastei de sud a Angliei au pornit : nouă vase de debarcare pentru infanterie, opt distrugătoare, un „sloop" (vas cu pînze și un singur catarg — *n.r.*), o puzderie de șalupe ușoare de asalt și de debarcare, precum și alte mici unități. Toate aceste nave au parcurs în mare viteză, într-o tăcere și o obscuritate aproape totală, peste 70 de mile, ajungînd la 19 august, puțin înainte de ora 3, la 8 mile de Dieppe, fără a fi reperate.

De îndată ce „flota" ieși din cîmpul de mine inamic, vasele începură să se orienteze după vasul amiral — distrugătorul **Calpe** — și după însoțitorul său — distrugătorul **Fernie** — ca să-și ocupe pozițiile. Celelalte șase distrugătoare se răspîndiră pentru a servi drept santinele împotriva unei intervenții navale din partea inamicului și pentru a da atacatorilor tot sprijinul posibil. Convoiul era organizat în treisprezece grupuri, fiecare avînd de îndeplinit o misiune bine definită. Un singur grup primise directive oarecum speciale : șapte vase ale Forțelor franceze libere, conduse de canoniera britanică **Locust,** urmau să încerce capturarea a 40 șalupe de debarcare hitleriste, care să fie apoi remorcate ca pradă de război pînă în Anglia. Restul, adică Divizia a 2-a canadiană, urma să pună mîna pe Dieppe și pe împrejurimile lui, să ocupe zona pînă la îndeplinirea misiunii de distrugere și de explorare, să se reîmbarce și să se întoarcă în Anglia. O mie de ofițeri și soldați, aparținînd unor comandouri engleze și americane, aveau roluri de sprijin.

Pe plajă domnește moartea

La ora 3, bastimentele de debarcare ale infanteriei, transportînd trupe însărcinate cu atacarea plajelor pe flancurile interioare, la Puys și la Pourville, își puseră șalupele pe linia de plutire. Comandourile de pe flancurile exterioare se aflau deja în mișcare în spatele canonierelor lor, și astfel la ora 3,30, cinci mii de oameni se aflau în șalupele de debarcare.

Potrivit planului de atac, era indispensabil să se atace promontoriul „Bismarck" pe la spate, adică pornind de pe plaja vecină, de la Puys. Dacă această manevră ar fi eșuat, debarcarea pe plajele principale din Dieppe ar fi fost compromisă. Promontoriul „Bismarck" era deci considerat cheia succesului întregii operații, și unui regiment canadian îi revenea sarcina de a efectua mișcarea de învăluire.

Pînă la ora 3,35, întregul plan s-a desfășurat conform prevederilor, la fel de calm ca o manevră. Patru sau cinci grupuri din frunte începeau să se despartă de convoi, luînd-o în direcțiile respective spre zonele de asalt pe flancuri, în timp ce grupurile din centru își ocupau pozițiile. Dar se produse un incident care stîrni oarecare confuzie : flotila de șalupe de debarcare ce transporta regimentul canadian nu se ținuse pe urma canonierei, astfel că se pierdură douăzeci de minute prețioase.

În acest răstimp, la ora 3,47 un tir de artilerie inamic se abătu deasupra flancului stîng, în mare. Canoniera însărcinată cu conducerea comandoului nr. 3 spre plajele de la Berneval și Belleville-sur-Mer nimeri peste un grup de cinci ambarcații pescărești inamice înarmate. La mai puțin de zece minute după aceea, canoniera nu mai era decît o epavă, cu tunurile reduse la

tăcere, cazanele găurite în cinci locuri și cea mai mare parte a echipajului rănit pe punte. Incidentul era pur și simplu întîmplător, și cele 20 de șalupe de debarcare transportînd comandoul nr. 3 se împrăștiară fără a fi atinse, în mijlocul confuziei generale, dar de aci înainte era cu totul improbabil ca bateria „Goebbels" de la Berneval să mai poată fi anihilată.

Cu toate acestea, una dintre șalupele grupului își continuase ruta, ocolind locul unde izbucnise incidentul și astfel 3 ofițeri și 17 soldați debarcară exact la ora prevăzută pe plaja de la Belleville-sur-Mer. Înzestrați doar cu armele lor individuale și cu o mortieră de 50, ei hărțuiră într-atît garnizoana bateriei „Goebbels" încît ea nu mai fu în stare să îndrepte un tir eficace asupra obiectivului principal în cursul debarcărilor esențiale pe plajele de la Dieppe. Dar alte șase șalupe din comandoul nr. 3 fură prinse de un foc devastator pe cînd încercau să abordeze plaja de la Berneval. Doar cîțiva oameni izbutiră să ajungă pe țărm ca, pînă la urmă, să rămînă țintuiți locului, incapabili să înainteze sau să se retragă ; între primele raze ale zorilor și toiul acelei dimineți, moartea domnea ca stăpînă absolută pe plajă.

În același moment, la extremitatea flancului drept, comandoul nr. 4 debarca exact la ora prevăzută, distrugea bateria „Hess" în cursul unei acțiuni hotărîte și, încă înainte de ora 7,30 se înapoia cu misiunea îndeplinită.

Fu singurul succes dobîndit în cursul operației „Jubileu". După o oră, asalturile erau în toi și locul intens provenit din direcția promontoriului „Bismarck" și de la bateriile „Rommel", „Hitler" și „Goering" își desăvîrșea opera. Nici tunurile distrugătoarelor engleze, nici atacurile bombardierelor R.A.F. nu obținură rezultate apreciabile. Trupele de avangardă continuau să înainteze spre obiectivele lor, dar aveau să se afle curînd în imposibilitatea de a-și continua atacurile, lipsite, cum erau, de sprijinul blindatelor și de întăririle ce trebuiau să le vină de pe plaja de la Dieppe.

Pe plaja de la Puys, regimentul canadian fusese practic nimicit. Nereușind să cîștige timpul pierdut în confuzia începutului, șalupele lui se văzură prinse în mănunchiul luminos al unui reflector chiar în ultima porțiune a traiectului. După 17 minute, regimentul debarca în plină zi, ceea ce era o adevărată sinucidere. Din cei 27 de ofițeri și 516 soldați care participau la acțiune, nu scăpară teferi decît 60. Ceilalți fură uciși sau făcuți prizonieri.

Pe bordul distrugătorului **Calpe** nu se știa nimic despre dezastru. Perdelele de fum, lansate aproape fără încetare de către aviație și vase, se ridicau deasupra plajelor din Dieppe, mascînd astfel toată coasta și o parte din mare. În plus, tocmai în acel moment, condițiile atmosferice au început să se strice. Mesajele ce soseau

din timp în timp comandanților expediției erau fragmentare și confuze.

La o oră de la declanșarea atacului, canoniera **Locust** pătrundea în portul exterior ; în spate, francezii și comandoul marinei britanice așteptau semnalul care să le permită s-o urmeze. Cinci minute mai tîrziu, **Locust** reapărea, gonită de tirul bateriilor de pe promontoriul „Bismarck". Tunurile de pe **Locust** erau de calibru mic, așa că distrugătoarele **Albrighton** și **Berkeley,** venite în ajutor, împreună cu **Calpe** și cu **Fernie,** manevrînd cu mare viteză și periculos de aproape de țărm, bombardară promontoriul, dar fără rezultat. Violența tirului inamic continua să crească.

Curajul și sîngele vărsat nu erau de ajuns ca să înfrîngă pe hitleriștii susținuți de o asemenea putere de foc. Mitralierele germane ușoare și grele trăgeau în plin. Tunurile antitanc și un tir susținut al mortierelor, dirijat cu precizie de observatorii germani instalați în cazematele de pe litoral, băteau fiecare metru pătrat al plajei. Cît despre bateriile grele și mijlocii, ele se ocupau de vasele britanice care așteptau în larg.

Văzduhul...

Obiectivul esențial al aviației britanice în timpul debarcării de la Dieppe nu se limita numai la asigurarea unui sprijin infanteriei, ci și la antrenarea aviației germane în luptă pentru a distruge cît mai multe aparate. Momeala era prezența celor 252 de vase engleze grupate într-un spațiu restrîns în imediata apropiere a coastei. Așadar R.A.F.-ul își lua riscul unor lupte deschise în spațiul aerian inamic, acoperind totodată asaltul plajelor.

La început se părea că Luftwaffe refuză provocarea. La ora 7,30 nu apărură decît 30 de avioane de vînătoare inamice, mai ales de tipul FW-190. Abia pe la ora 10, aparatele germane se iviră în număr mare. „Typhoon"- urile procedară atunci la manevre de diversiune spre a atrage bombardierele inamice, în timp ce „Spitfire"-urile interceptară numeroase escadrile naziste.

Aviația trebui, de asemenea, să protejeze cu orice preț reîmbarcarea atît pe plajele de la Dieppe cît și de la Pourville. Timp de o jumătate de oră, de la 10,10 la 10,40, și cu toate că erau angajate în luptă cu avioanele de vînătoare și de bombardament germane, aparatele „Boston" și „Hurricane" atacară fără încetare promontoriul „Bismarck". Deasupra portului Dieppe, avioanele „Spitfire" doborau bombardierele inamice, intrînd și ieșind din norii din ce în ce mai deși, în timp ce aparatele „Blenheim", „Boston" și „Hurricane" zburau încoace și încolo fără răgaz spre a sprijini trupele de pe sol. Cei mai mulți dintre piloți erau la a treia sau a patra lor ieșire din dimineața aceea, înfruntînd mereu adversari proaspeți, care efectuau prima lor misiune. Totuși, la ora 13, R.A.F.-ul repurta un succes incontestabil : nici un bombardier inamic nu reușise să atingă șalupele de debarcare sau (cu excepția lui **Berkeley**) vreunul dintre vasele ce se găseau în larg.

În total, R. A. F.-ul efectuă 2 617 zboruri și pierdu 106 aparate, dintre care 88 „Spitfire", față de 170 de avioane germane. Echipaje ale Forțelor franceze libere au participat și ele la acțiune.

... pămîntul...

În centrul plajei, soldații Regimentului scoțian din Essex, acoperiți de tirul vaselor mici și al bastimentelor de sprijin, se adăpostira între pietre, încercînd să se apere de focul inamic și luptînd în timp ce se retrăgeau. Nu aveau timp pentru a încerca să deschidă breșe în rețelele de sîrmă ghimpată inamice, ci se străduiau să ajungă măcar la adăpostul digului. Nu existau acțiuni organizate pe batalion, companie sau secție, ci doar inițiative restrînse ale unor mici grupe, luptînd pe cont propriu. Astfel, vreo duzină de oameni îl urmară pe sergentul-major Stapleton pînă la esplanadă și la casele de pe marginile bulevardului. Timp de peste o oră, acești cîțiva soldați hărțuiră patrulele inamice, doborîră trăgătorii izolați și reveniră în cele din urmă la camarazii lor.

Spre dreapta, infanteria ușoară canadiană se afla într-o situație identică. Dintr-un punct apropiat de cazino, cinci tunuri antitanc trăgeau de la mică distanță asupra lor, în timp ce de pe promontoriul „Hindenburg" și de pe alte puncte imposibil de localizat un tir de mitraliere, de mortiere și de artilerie transforma plaja într-un infern. Unități întregi fură nimicite. Cei mai mulți dintre ofițerii și subofițerii canadieni căzură uciși sau răniți, astfel încît rămaseră doar cîteva mici grupuri de oameni care se puneau sub ordinele șefilor întîmplători. Două grupuri comandate de un căpitan și un sergent atacară cazinoul și-și asigurară un punct de sprijin provizoriu, în timp ce un sublocotenent conducea un al treilea grup în interiorul orașului. Un al patrulea grup încercă să atace promontoriul, însă toți membrii lui fură uciși.

Dar majoritatea celor ce izbutiră să traverseze plaja, asemenea scoțienilor Regimentului din Essex, rămaseră țintuiți pe loc la adăpostul digului, în așteptarea morții, a capturării sau a retragerii.

Pentru transportul cadavrelor, naziștii rechiziționează căruțele francezilor

Răniților canadieni li se acordă primele ajutoare...

... și marea

Șalupele purtătoare de tancuri care încercau să ajungă la plaje pentru a susține infanteria se loviră de un puternic foc inamic la 200 m de țărm, chiar în clipa în care ieșeau din pînza de fum, cu rampele coborîte și ușile deschise. Ele suferiră pierderi considerabile. În zece minute de tir susținut, grupurile de asalt care încercau să debarce fură exterminate. Din cei 71 de oameni dintr-un grup de geniști supraviețuiră numai 9, dintre care 4 răniți. Dintr-un total de 314 geniști canadieni, 9 ofițeri și 180 de soldați fură uciși sau răniți în cursul debarcării.

În primul val de asalt era prevăzut să fie debarcate patru grupuri blindate, și, cu toată violența focului inamic, 17 tancuri izbutiră să atingă pămîntul. Șase putură să ajungă la esplanadă. Cinci dintre ele trecură digul și, în timp ce al șaselea urca treptele cazinoului, cu steagurile desfășurate, trei blindate porniră de îndată în plină viteză pe bulevard, trăgînd din toate armele. Alte două atinseră pozițiile pe esplanadă la est de cazino ; al șaselea căzu într-o capcană anticar și echipajul lui fu ucis. Acțiunea nu prea avu eficacitate : unul dintre tancuri dărîmă o casă, alte două se reîntoarseră pe plajă cu muniționile terminate. Luptară pînă la capăt, dar nu rămase nici un supraviețuitor care să povestească faptele lor de arme. Toată ziua pavilionul carului-comandant înecat pluti deasupra apei, trist simbol al eșecului suferit.

Dintre cele 24 de șalupe port-care participante la operație, 10 reușiră să debarce în total 28 de blindate ; nici unul nu se mai înapoie. Celelalte 14 șalupe, cu muniționile ca și epuizate, se reîntoarseră în Anglia escortate de două distrugătoare. Comandanții însărcinați cu executarea operației — generalul Roberts, comandant al forțelor terestre, și căpitanul de marină Hughes-Hallett — rămaseră pe bordul distrugătorului **Calpe,** ignorînd complet desfășurarea evenimentelor și proporțiile dezastrului. Puțin după ora 6, comandantul recurse la rezerve — pușcașii din unitatea „Mont-Royal" —, dar în realitate era doar o manevră executată orbește. Grosul corpului de rezervă, proaspăt debarcat, se văzu constrîns să-și caute un adăpost printre pietre și să lupte sau să moară pe loc ! Restul batalionului rămase complet izolat la picioarele lui „Hindenburg", fără putință de a se degaja. Cînd bătălia de la Dieppe se termină, 288 de ofițeri și soldați din unitatea de pușcași „Mont-Royal" erau prizonieri ai germanilor.

La ora 8, generalul Roberts, neavînd nici o cunoștință de situația reală, hotărî să trimită ca întărire pe plajă comandoul marinei britanice. La 8,30, pușcașii marini se îmbarcară pe șalupe și începură să înainteze sub ocrotirea perdelei de fum. Ieșind de sub protecția ei, oamenii se izbiră de una dintre cele mai ucigătoare concentrări de foc din acea tristă dimineață.

Dar, cînd șalupele din frunte ajunseră în văzul inamicului, locotenent-colonelul J. P. Phillips, comandantul unității, înțelese pe deplin caracterul tragediei de pe țărm. Fără

...înainte de a fi încolonați spre lagăre

să ezite, el își puse mănușile albe și, în picioare pe mica punte din față, sub ochii alor săi, dar și ai inamicului, semnaliză pușcașilor marini să se înapoieze. Șase ambarcații reușiră să facă imediat cale întoarsă. Dar ofițerul nu mai supraviețui decît douăzeci de secunde eroicului său gest. În schimb salvase de la o moarte sigură 200 de oameni.

Eșecul și lecțiile lui

În cele din urmă, pe la ora 9, se hotărî retragerea supraviețuitorilor. Planurile acestei operații prevedeau desfășurarea ei pe un interval de trei ore. Era vorba de a evacua de pe plajele principale un număr cît mai mare de supraviețuitori. Echipajele bastimentelor de salvare se pregătiră deci pentru efortul final.

La ora 10,22 distrugătoarele rămase se înșirară în urma șalupelor. Vîntul care începuse să sufle dinspre vest spre țărm înlesnea ambarcațiilor manevra lor de acostare. Vasele înzestrate cu tunuri și muniții înaintau trăgînd necontenit. Și totuși oamenii care luptau cu disperare pe plaje au trebuit să reziste timp de încă trei ore împotriva morții. Ultima fază a bătăliei, cu luptele ei eroice de ariergardă, rămîne printre cele mai remarcabile fapte de arme din analele istoriei militare și navale britanice. Distrugătoarele **Calpe** și **Fernie** parcurseră cu toată viteza plajele de la un capăt la altul, trăgînd din toate tunurile ; distrugătorul **Berkeley** se scufundă, atins de o bombă. Situația părea deznădăjduită.

Totuși în ziua de 19 august, la începutul după-amiezii, oamenii și vasele salvate din expediția de la Dieppe se îndreptau spre Anglia, fără vreo amenințare serioasă din partea aviației sau marinei germane.

După șase zile se încheie bilanțul operației. Canadienii pierduseră 215 ofițeri și 3 164 de soldați trupă, comandourile 24 de ofițeri și 223 de oameni. În total 494 de ofițeri și 3 890 de soldați erau uciși, răniți sau dispăruți. Vehiculele și materialul fuseseră abandonate pe plaje.

Unitățile de transport avură, de asemenea, mult de suferit, în special echipajele bastimentelor ușoare aflate permanent în apropierea plajelor. Marina pierdu în total 81 de ofițeri și 469 de marinari, precum și 34 de vase, printre care distrugătorul **Berkeley.**

Operația „Jubileu" a fost un eșec serios din cauza rigidității planului și a excesului de încredere în posibilitatea unei surprize tactice pe un front relativ important. De altfel, forța de foc prevăzută era mult prea slabă pentru a neutraliza apărările de coastă. În fond, aceasta a fost prima lecție trasă de pe urma eșecului.

La activul operației se înscrie faptul că au fost puse la încercare apărările inamice, au fost distruse cîteva clădiri și instalații, printre care o uzină de gaz și o fabrică de tutun. Dar în tot cuprinsul zilei germanii nu fuseseră nici o clipă alarmați în mod efectiv.

Totuși, începînd din 19 august 1942, naziștii își dublară precauțiile și începură să fortifice întregul litoral al Europei occidentale unde se instalaseră.

PE UNDE A CĂLĂTORIT ULISE?

RADU DUMA

Zece ani în jurul Siciliei • Itaca I și Itaca II • Autorul „Odiseei" — o femeie? • Ulise = 1/10 Chichester • Un voiaj de trei zile

Întrebarea din titlu nu este nouă. Și-au pus-o, de multă vreme, numeroși cititori și comentatori ai Odiseei. Încercînd să reconstituie itinerarul parcurs de vicleanul născocitor al calului troian, în drumul său de înapoiere acasă, unii au presupus că vasele lui ar fi nimerit, împinse de furtună, tocmai în Marea Neagră și că nemaipomenitele sale aventuri ar fi avut loc pe coastele Crimeei și ale Caucazului. Alții, mai îndrăzneți, și l-au imaginat pe soțul Penelopei ieșind din Mediterana, prin strîmtoarea Gibraltar, și ajungînd fie la Capul Horn, în extremul sud al emisferei occidentale, fie prin fiordurile Norvegiei, în extremul nord al continentului european.

Printr-o ciudată coincidență, în ultimele cîteva luni, o seamă de cercetători din diferite țări au dat la iveală rezultatele investigațiilor lor cu privire la ruta urmată de Ulise, ajungînd cu toții la concluzia că voiajul întreprins de eroul lui Homer a fost cu mult mai modest, nedepășind limitele Mediteranei. Dar înainte de a expune aceste teze, să reîmprospătăm memoria celor care nu au mai recitit de o bună bucată de vreme nemuritorul poem al Eladei antice.

Homer, care se pare că a trăit prin secolul al VIII-lea î.e.n., și-a scris cele două epopei legate de războiul Troiei cam la cinci sute de ani după consumarea conflictului. Nu vom aborda aici disputa care se duce de atîta vreme în jurul paternității bardului cel orb asupra „Odiseei" și chiar în jurul existenței sale reale. Ne vom mărgini să amintim că în cei peste 12 000 de hexametri dactilici ai poemului consacrat lui Ulise ni se narează peripețiile sale de după victoria aheilor asupra troienilor.

În drum spre Itaca, al cărei rege era, Ulise a poposit cu navele lui în țara kikonilor (în Hellespont), a trecut de capul Malea (extremitatea sudică a Greciei continentale), a ajuns în țara lotofagilor, apoi succesiv pe insula lui Eol, zeul vîntului, pe insula Caprelor, pe pămîntul Ciclopilor, în țara lestrigonilor și pe insula vrăjitoarei Circe. Smulgîndu-se farmecelor ei, înțeleptul sfetnic al regelui Agamemnon a pătruns în misterioasa țară a cimerienilor — de fapt împărăția morții —, și-a continuat drumul trecînd pe lîngă stînca Sirenelor, s-a strecurat printre stîncile locuite de monștrii Scilla și Charibda, debarcînd în cele din urmă lîngă păşunile boilor soarelui. După ce și-a pierdut acolo ultimii însoțitori, Ulise a ajuns pe insula nimfei Calipso, unde a rămas șapte ani. Ultima etapă a reprezentat-o țara feacienilor, după care marele vagabond și-a regăsit, în sfîrșit, Itaca.

Călătoria a durat în total zece ani. Zece ani lungi de peregrinări... în jurul Siciliei. Cel puțin așa susține Vittorio Barrabini, autorul unui volum recent apărut la Milano și intitulat **„L'Odissea Rivelata"**, în care reconstituie traseul ulisian. După părerea lui, trecînd de capul Malea și străbătînd de-a curmezișul Mediterana, Ulise a acostat în țara lotofagilor, pe litoralul de nord al Africii, probabil în Libia de astăzi. Escala următoare — insula Caprelor — poate fi identificată cu o insulă care se numește acum Favignana și face parte din arhipelagul Egadelor, din imediata apropiere a Siciliei.

Pînă aici, ruta stabilită de Barrabini corespunde celor mai multe dintre interpretările tradiționale date călătoriei lui Ulise. Originalitatea cercetătorului italian începe odată cu țara ciclopilor : majoritatea homerizanților o situa pe povîrnișurile vulcanului Etna, prin urmare în răsăritul Siciliei. Barrabini o plasează însă în **apusul** insulei, în apropiere de Trapani : acesta ar fi locul unde Ulise a scăpat de uriașul Polifem, pe care-l orbise, pitindu-se sub pîntecele unui berbec și ieșind astfel din peștera fatală.

Insula lui Eol s-ar găsi și ea în apropiere de Sicilia, mai precis la nordul acesteia, fiind una și aceeași cu insula Ustica. Ipoteza autorului italian este că, plecînd de acolo, Ulise a dat peste fioroșii lestrigoni — antropofagi care devorau pe navigatorii încăpuți în ghearele lor — nu în Sardinia, așa cum cred mulți dintre predecesorii lui, ci **tot în Sicilia**, pe un teritoriu cuprins între Trapani și Palermo, pe coasta de nord-vest a insulei.

Barrabini este în schimb de acord cu vechile teorii conform cărora Scilla și Charibda s-ar afla în strîmtoarea Messinei și că păşunile boilor soarelui ar fi situate lîngă Taormina, pe țărmul de răsărit al Siciliei. Dar se îndepărtează din nou de tezele clasice în ceea ce privește insula nimfei Calipso, pe care numeroși exegeți au identificat-o cu Gozo, din vecinătatea Maltei. El susține că este vorba de Pantelleria, mica insulă din sud-vestul Siciliei. În sfîrșit, țara feacienilor nu ar fi Corfu, cum se considera în general, ci o regiune din apropiere de Trapani (de notat că această localitate revine pentru a treia oară în această interpretare).

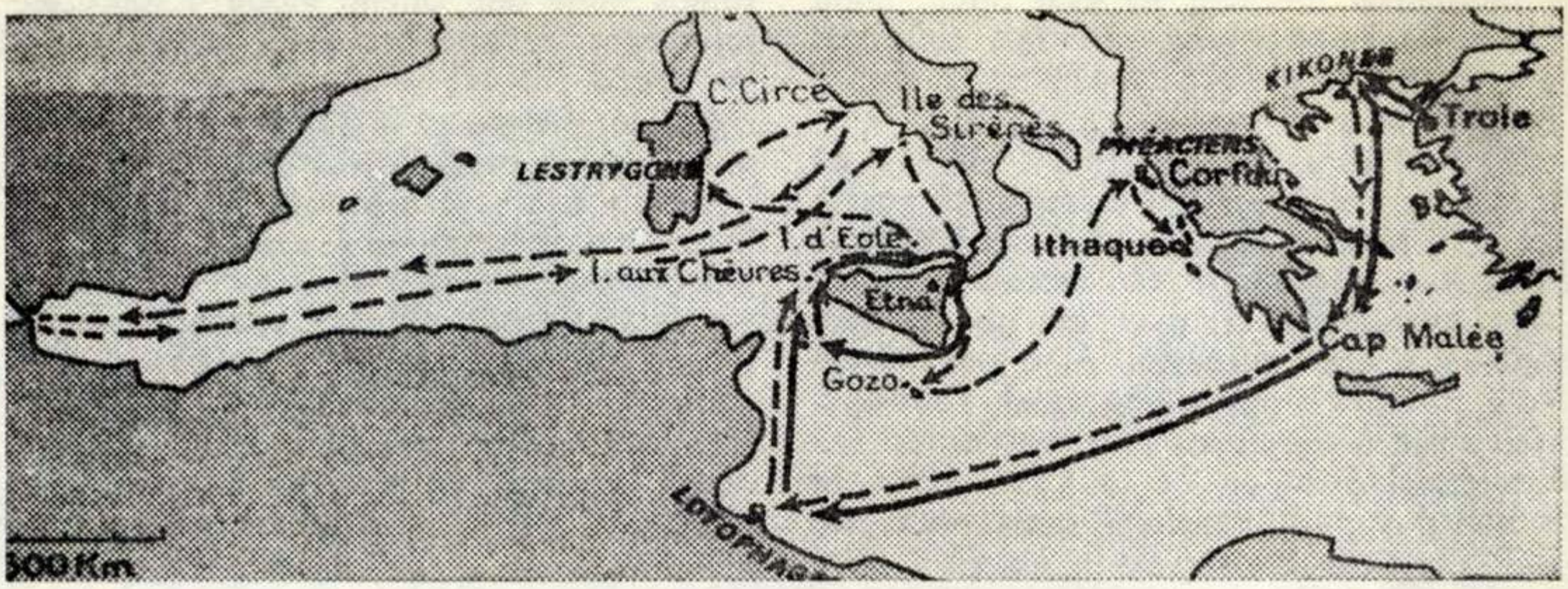

Linia întreruptă indică traseul imaginat de vechii comentatori ai „Odiseei". Linia continuă reprezintă versiunea lui Barrabini : insula Caprelor şi cea a lui Eol sînt în vecinătatea imediată a Siciliei, iar Itaca (nemarcată pe hartă) se află pe ţărmul apusean al insulei.

Harta fraţilor Wolf. In sensul indicat de săgeţi, explicaţiile din chenare sînt următoarele : o furtună abate din drum vasele lui Ulise ; oprire la poporul lotofagilor ; lupta cu ciclopul Polifem ; insula lui Eol ; un uragan readuce vasele la Malta ; debarcarea în portul Telepiles şi fuga de lestrigonii canibali ; insula vrăjitoarei Circe ; vizită la oracolul Tiresias, la porţile împărăţiei morţilor ; debarcarea pe insula Ogigia a nimfei Calipso ; strîmtoarea Messinei, insula Sirenelor şi stîncile monştrilor Scilla şi Charibda ; naufragiu, în largul coastei ţării feacienilor, care-l aduc pe Ulise înapoi în Itaca.

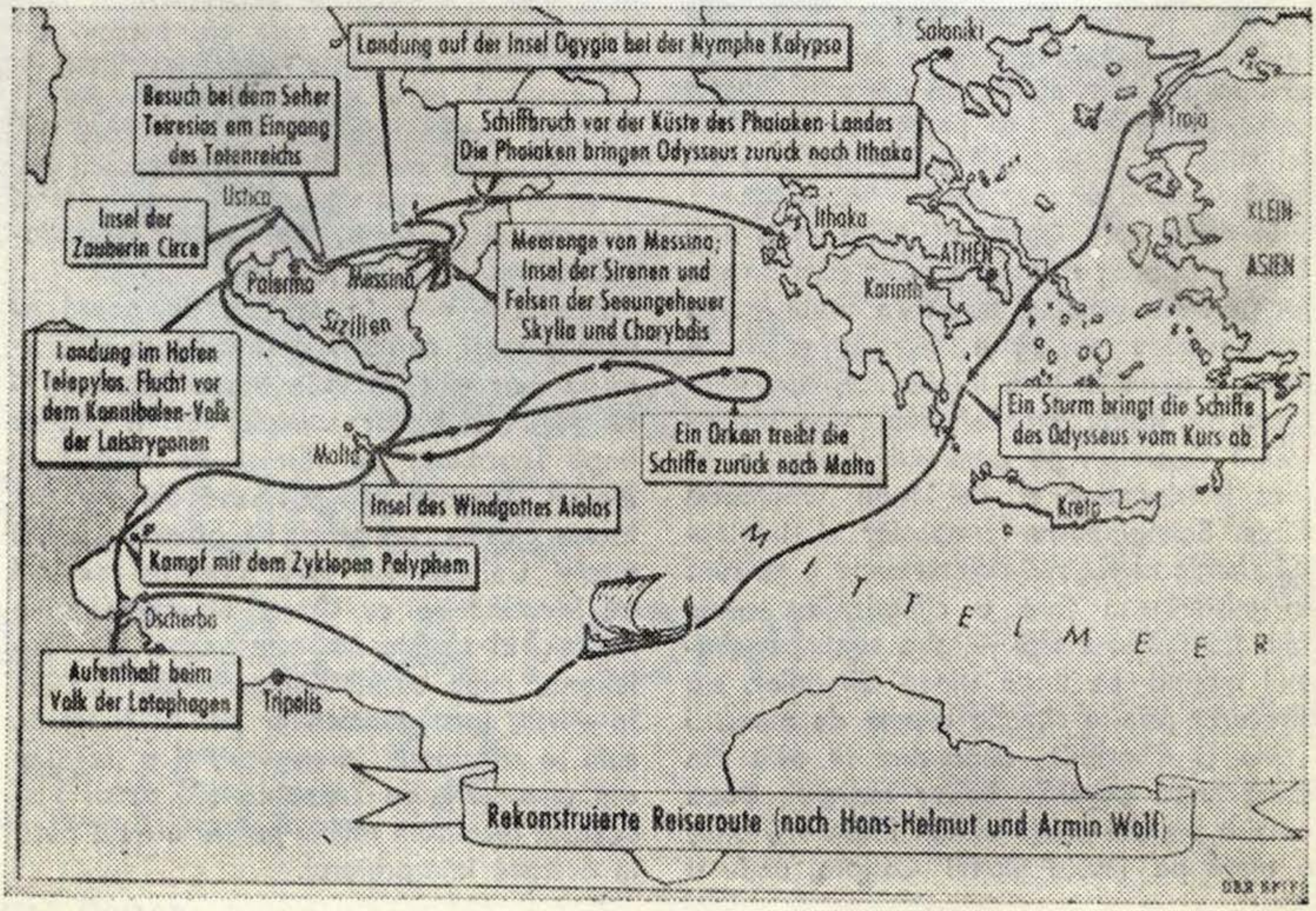

Deosebit de interesantă este versiunea pe care o oferă Barrabini în legătură cu Itaca, situată de unii în preajma Eladei, de alții, printre insulele grecești din Marea Ionică. Autorul italian adoptă o poziție mai aparte, afirmînd că „Odiseea" conține două descrieri distincte ale patriei lui Ulise, una corespunzînd insulei Marettimo, în vestul Siciliei, cealaltă orașului Trapani de astăzi, care revine astfel pentru a patra oară în faimosul itinerar. Prima Itaca ar fi cea zugrăvită în cîntul al VIII-lea, cea de-a doua, în cîntul al XIII-lea.

Și astfel Vittorio Barrabini ajunge la partea cea mai îndrăzneață a teoriei sale. El avansează ideea că „Iliada" și „Odiseea" au fost scrise nu numai de oameni diferiți, ci și distanțați între ei în timp și spațiu, Homer locuind în Asia Mică, iar naratorul peripețiilor lui Ulise — în Sicilia, cu un secol mai tîrziu. Dar de ce două Itace? Pentru că „Odiseea" ar fi alcătuită din două poeme inspirate de același erou, dar compuse la epoci diferite. Și, în fine, revelația cea mai senzațională: autorul „Odiseei", originar din Sicilia și care a trăit pe această insulă, nu ar fi un bărbat, ci o femeie.

Ca argumente în sprijinul tezei sale, care va stîrni cu siguranță acerbe polemici, Barrabini amintește mai întîi faptul îndeobște cunoscut că limba celor două epopei nu este aceeași, în „Odiseea" întîlnindu-se numeroase vocabule feniciene, care lipsesc cu desăvîrșire în „Iliada". În al doilea rînd, amănunțita descriere a locurilor implică cunoașterea lor temeinică, deci pledează în favoarea unui băștinaș. În al treilea rînd, frecventele pasaje închinate descrierilor de obiecte casnice, vieții de familie, toaletelor etc. indică o autoare, ca și maniera reticentă și pudică în care sînt relatate episoadele de dragoste. În general, spune Barrabini, „Odiseea" respiră o sensibilitate de tip feminin, care nu caracterizează de loc „Iliada". După el, poeta anonimă s-a identificat cu Nausicaa, fiica regelui feacienilor, pe care a prezentat-o cu multă căldură și emotivitate.

Autorul italian s-a silit să trateze problema în mod științific și obiectiv. Nu toate

Pentru a rezista cîntului Sirenelor, Ulise se leagă de catarg

punctele sale de vedere sînt inedite : Butler, Peacock și alții au exprimat, cu mult înaintea lui, păreri similare. Meritul lui Barrabini este că a parcurs personal traseul pe care i-l atribuie lui Ulise, cercetînd loc cu loc toate etapele călătoriei. Nemulțumindu-se cu atît, el a retradus complet „Odiseea", constatînd că versiunile italienești, franceze și engleze, cu care avusese de-a face pînă atunci, conțineau numeroase erori și confuzii. Lor li s-ar fi datorat greșita interpretare de către comentatori a rutei descrise în epopee.

Aproape simultan cu **„L'Odissea Rivelata"**, în Republica Federală a Germaniei — și anume în micul, dar respectatul oraș universitar Tübingen — a apărut o lucrare consacrată exact aceleiași teme. Autorii ei, frații Hans-Helmut și Armin Wolf, au publicat „Drumul lui Ulise" după nouă ani de studii și cercetări și după o amănunțită analiză a indicațiilor geografice, meteorologice și nautice cuprinse în „Odiseea".

Concluziile lor coincid în parte, dar și diferă întrucîtva de cele ale lui Barrabini. Pornind de la o schemă compusă din douăsprezece zone plasate între punctele de debarcare ale lui Ulise și indicînd numai direcția parcursului, frații Wolf consideră și ei că, după ce a depășit capul Malea, navigatorii au pornit spre Africa, împinși de vîntul de nord, pe care îl menționează poemul. Într-adevăr, grecii nu știau să înainteze împotriva vîntului. Și tot într-acolo îi împingea și curentul mediteranean, menționat, de asemenea, în epopee. Ca rezultat al celor două forțe combinate, consideră autorii germani, flota lui Ulise a acostat în golful Gabes, cu alte cuvinte pe litoralul Tunisiei de astăzi.

Așadar, în locul Libiei lui Barrabini — Tunisia fraților Wolf. Dar aceasta nu este singura deosebire de concepție dintre cele două lucrări. Cercetătorii de la Tübingen sînt de părere că insula lui Eol se identifică cu Malta. În sprijinul acestei teze, ei invocă faptul că poemul vorbește despre zidurile imense care înconjură insula : or, coasta sudică a Maltei, care este foarte abruptă, seamănă într-adevăr cu o gigantică construcție de piatră. Hans-Helmut și Armin Wolf opinează chiar că, silit de vînturi vrăjmașe, Ulise ar fi revenit la Malta, dar de data aceasta nu ar fi fost primit de către locuitorii insulei.

În versiunea cercetătorilor germani, insula vrăjitoarei Circe este Ustica, iar cea a nimfei Calipso este Lipari. Autorii de la Tübingen se deosebesc însă de toți predecesorii lor în privința interpretării ultimei porțiuni a itinerarului — cea dintre țara feacienilor și Itaca (situată de ei pe țărmul vestic al Greciei). În conformitate cu interpretarea lor, Ulise a traversat pe uscat peninsula italică și s-a reîmbarcat pe coasta de răsărit, pentru a ajunge acasă.

După calculele fraților Wolf, rătăcitorul erou al „Odiseei" ar fi străbătut în total 2 300 de mile marine, cu alte cuvinte 4 250 de kilometri. Este o distanță reprezentînd abia a zecea parte din cea parcursă de Sir Francis Chichester, solitarul navigator britanic care a dat ocol lumii. Barrabini este și mai zgîrcit : așa cum a reconstituit-o el, călătoria s-ar putea efectua în zilele noastre în numai trei zile.

Dar, chiar dacă ar avea dreptate, prozaicele precizări ale comentatorilor contemporani ai „Odiseei" nu pot știrbi nimic din măreția poemului, nu pot reduce cu nimic statura morală a lui Ulise. Pentru toate generațiile viitoare numele lui va fi sinonimul marelui pribeag, abătut din cale de primejdii și ispite, dar irezistibil atras de dorul de casă și de patrie.

Care a fost insula nimfei Calipso : Gozo, Pantelleria sau Lipari ?

13 DECEMBRIE 1918

DE CÎTE ORI AU FOST ATACAȚI MUNCITORII

V. LIVEANU

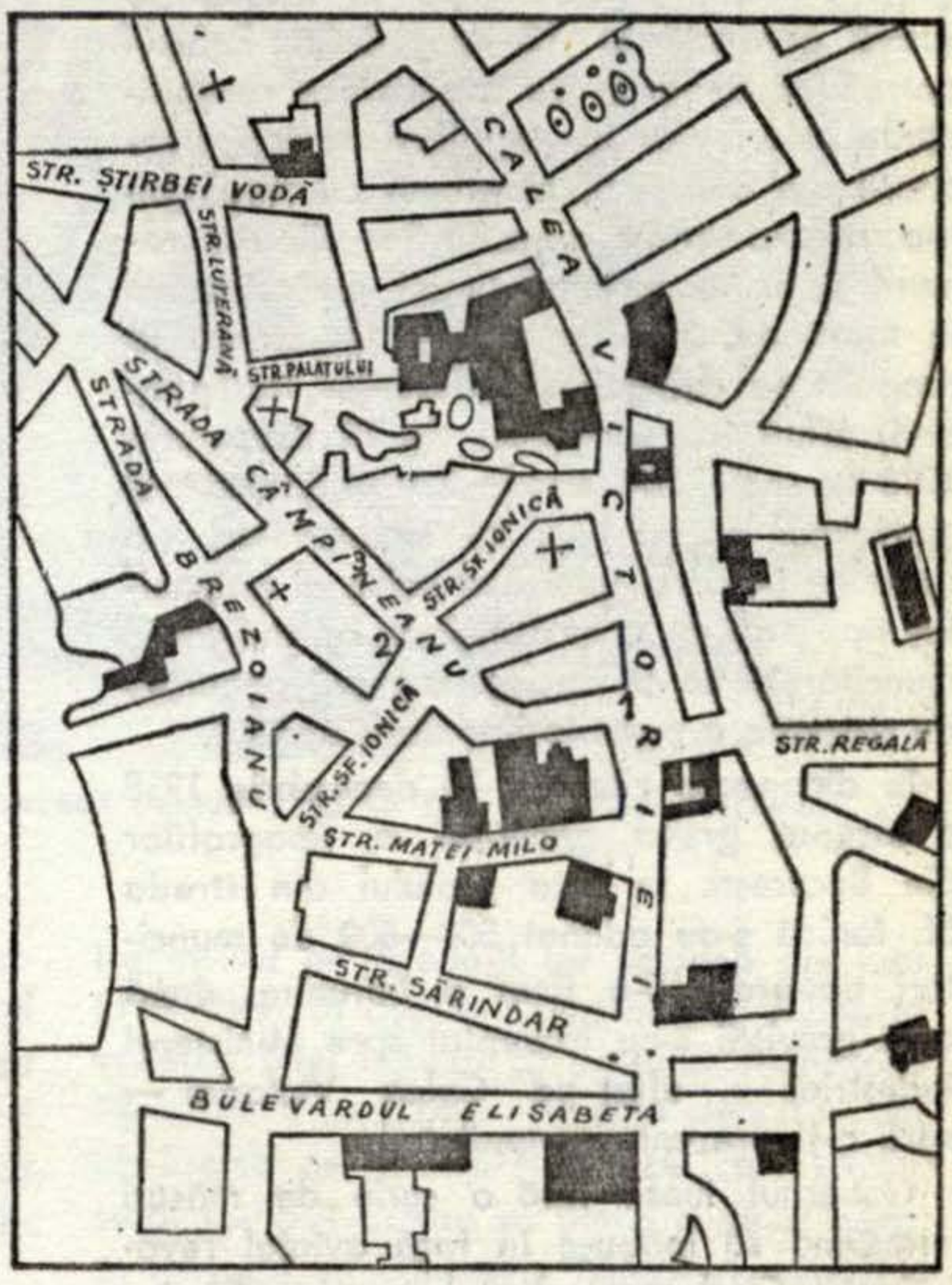

Evenimentele sîngeroase din 13 decembrie 1918 sînt desemnate de multe ori sub denumirea generică de „masacrul din Piața Teatrului". Într-adevăr, la 13 decembrie 1918, muncitorii au fost pentru prima dată atacați în piața din fața clădirii Teatrului Național (clădire distrusă de bombardamentul hitlerist din 24 august 1944). Acolo, în Piața Teatrului, sub gloanțele puștilor și mitralierelor, au căzut muncitorii — copii (ucenici) și bărbați cunoscuți și necunoscuți —, a căror pieire tragică va rămîne totdeauna în amintirea poporului nostru, ca un simbol al eroismului și spiritului de jertfă al proletariatului în lupta pentru eliberarea socială, ca un act de acuzare împotriva cercurilor guvernamentale burghezo-moșierești, care au pregătit și ordonat deschiderea focului.

Dar Piața Teatrului nu a fost decît una din scenele evenimentelor violente din 13 decembrie 1918. Să recapitulăm faptele. În a doua jumătate a lunii noiembrie 1918 și în tot cursul lunii decembrie 1918[1], în capitala țării s-au ținut lanț grevele și demonstrațiile muncitorești pentru ziua de muncă de opt ore, pentru îmbunătățirea condițiilor de salarizare, pentru recunoașterea consiliilor muncitorești și sindicatelor, pentru libertăți de-

[1] Cînd se vorbește despre luptele din 13 decembrie se are în vedere stilul vechi, în vigoare atunci. După stilul nou, în vigoare astăzi, evenimentele din Piața Teatrului au avut loc în 26 decembrie 1918.

mocratice. În numeroase întreprinderi muncitorii au reușit să impună satisfacerea cererilor privind ziua de muncă, condițiile de salarizare, recunoașterea organizațiilor muncitorești. Revendicările muncitorilor de la tipografiile „Sfetea" și „Minerva", aflați de mult în grevă, ca și revendicările muncitorilor de la celelalte tipografii bucureștene, nu fuseseră însă satisfăcute. Muncitorii tipografi din Capitală au decis să înceapă o grevă generală la 13 decembrie. Refuzul patronilor tipografi de a satisface revendicările salariaților lor îngrijora pe toți muncitorii din București, conștienți că respingerea revendicărilor muncitorilor dintr-o ramură periclita succesul luptei revendicative în toate ramurile industriale. De aceea la propunerea delegaților diferitelor întreprinderi, aflați în seara zilei de 12 decembrie 1918 la sediul din strada Sfîntul Ionică[2] al partidului socialist și al sindicatelor, s-a decis ca în cazul unui nou refuz al patronilor tipografi de a se satisface revendicările muncitorești să se declare o grevă generală de simpatie a muncitorilor din Capitală.

În dimineața zilei de 13 decembrie 1918 a început greva generală a tipografilor din București. În fața sediului din strada Sf. Ionică s-au adunat 500—600 de muncitori tipografi. S-a ținut o întrunire, după care greviștii s-au îndreptat spre Ministerul Industriei — aflat pe Calea Victoriei — spre a-și prezenta revendicările.

Guvernul luase însă o serie de măsuri urmărind să înăbușe în fașă avîntul revoluționar. Cînd comandantul trupelor din Ardeal i-a adresat șefului biroului de operații al Marelui Stat-Major — locotenent-colonelul Ion Antonescu — o scrisoare personală, care, începînd cu „dragă Ionele", cerea întăriri, locotenent-colonelul în cauză (viitorul mareșal și dictator fascist, pe atunci protejat al generalului Prezan și deținătorul unei poziții-cheie în conducerea armatei române) preciza : Regimentul 9 vînători nu poate fi deplasat, fiind nevoie de el în București[3]. Or, în noaptea de 12 spre 13 decembrie 1918, Regimentul 9 vînători fusese

BULETIN DE MOARTE
AUTORIZAȚIUNE
No. 1220

Dăm voie a se înmormânta corpul decedat

Încetat din viață la 5 ale lunii

la orele

Înmormântarea se va face la cimitirul

OFIȚER AL STĂRII CIVILE.

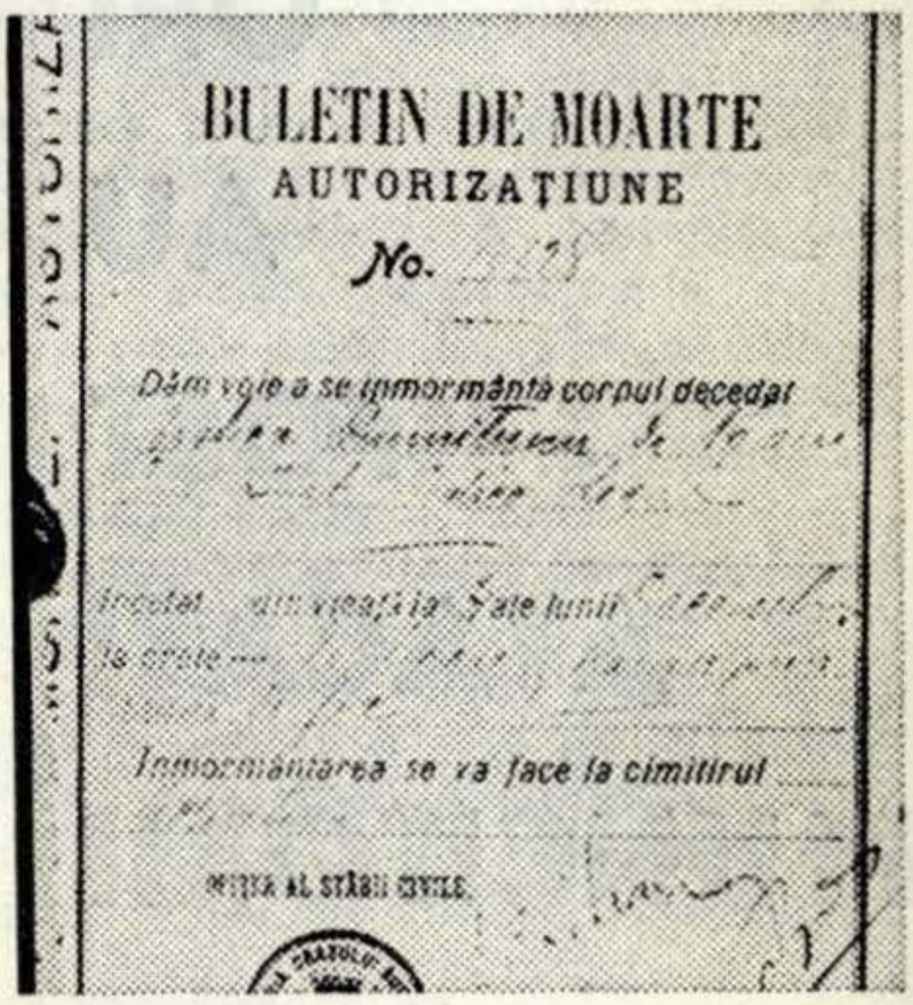
BULETIN DE MOARTE
AUTORIZAȚIUNE
No.

Dăm voie a se înmormânta corpul decedat

Încetat din viață la 5 ale lunii

la orele

Înmormântarea se va face la cimitirul

OFIȚER AL STĂRII CIVILE.

Celor doi ucenici, stăpînirea le îngăduia în sfîrșit ceva : să fie înmormîntați

masat în jurul sediului organizațiilor muncitorești, barînd trecerea cea mai apropiată prin strada Cîmpineanu și Piața Teatrului spre Calea Victoriei. Nota unui agent de siguranță, redactată în dimineața zilei de 13 decembrie, arăta : „...azi la ora 10 lucrătorii tipografi întruniți la sediul sindicatelor au voit să manifesteze pe străzi. Cordoane de jandarmi pedeștri postate pe strada Cîmpineanu și pe str. Sf. Ionică îi împiedică de a trece pe Calea Victoriei. Pînă în prezent manifestanții nu s-au răspîndit." În adevăr, în jurul sediului au continuat să rămînă grupuri de muncitori. Tipografii au plecat spre Ministerul Industriei pe o cale

[2] Strada Sf. Ionică nu mai există astăzi. Locul străbătut de această stradă este acoperit de blocuri de locuințe integrate ansamblului urbanistic al Sălii Palatului R.S.R.

[3] Scrisoarea lui Ion Antonescu a fost trimisă *după* evenimentele din 13 decembrie.

13 decembrie 1918. Muncitorimea bucureşteană demonstrînd în faţa Teatrului Naţional

ocolită, prin strada Luterană. „Pe tot parcursul drumului — se spunea în raportul unui alt agent de siguranţă însărcinat cu supravegherea sindicatului tipografilor — s-a strigat «Trăiască socialismul», «Trăiască Republica», «Trăiască sindicatul tipografilor»."

Un memorialist burghez nota în acea zi : „Trecînd azi spre casă la ora 1 pe Calea Victoriei, am văzut Ministerul Industriei complet înconjurat, curte şi stradă, de o imensă mulţime turbulentă ! Erau greviştii Capitalei. Nici urmă de autoritate. Pe uşa de intrare în minister era fixată o placardă de cîţiva metri lungime, tot de pînză roşie, pe care sta scris cu litere de-o palmă : «Trăiască Republica Socialistă»" (Vasile Cancicov, **Impresiuni şi păreri personale din timpul războiului României,** Bucureşti, 1920, volumul II, p. 717). Faţă de presiunea muncitorilor, ministrul industriei s-a declarat de acord cu satisfacerea unora din revendicările economice formulate de tipografi şi i-a invitat pe delegaţii lor să vină din nou la minister în după-amiaza aceleiaşi zile, în vederea unei întîlniri cu patronii. Muncitorii tipografi s-au întors în faţa sediului din Sf. Ionică pe acelaşi traseu pe care plecaseră. De aici urmau să plece a doua oară, in corpore, la Ministerul Industriei, pentru a sprijini prin prezenţa lor pe delegaţii care urmau să se întîlnească cu patronii.

Între timp lucrurile s-au precipitat. Ca protest contra masării trupelor în jurul sediului organizaţiilor muncitoreşti s-a decis declanşarea demonstraţiei şi grevei generale despre care se discutase în ajun. În timp ce muncitorii tipografi demonstrau pe străzi, în faţa sediului din strada Sf. Ionică, a Ministerului Industriei etc., curieri se îndreptau spre fabrici pentru a chema muncitorii la acţiunea de protest contra scoaterii trupelor împotriva organizaţiilor socialiste. Muncitorii trebuiau să se adune în jurul sediului din strada Sf. Ionică şi pe străzile învecinate.

Coperta revistei Cuvîntul liber *cu desenul lui Tonitza*
13 Decembrie

În fața marii clădiri a Poștei centrale, din Calea Victoriei, au început să se adune muncitorii fabricilor din cartierul Lînăriei-Abator și a unor fabrici dinspre Izvor-Dealul Spirii-Filaret. Oamenii manifestau pentru revendicările lor, pentru libertăți democratice, își manifestau solidaritatea cu revoluția rusă și cu revoluțiile din alte țări. În jurul orei patru coloana reunită a ajuns în Piața Teatrului. N-a putut însă pătrunde pe strada Cîmpineanu (azi strada 13 Decembrie) spre sediul din Sf. Ionică deoarece trupele au barat trecerea. Au început discuții ; muncitorii cereau să li se permită trecerea spre sediul organizațiilor lor — căutau să-și facă loc printre cordoanele de soldați. Iată ce povestește un muncitor referitor la acest moment : „Începuseră parlamentări. Din rîndurile mulțimei se auzeau strigăte : «Vrem pîine, vrem libertate». Luați de valul mulțimii, soldații cedaseră, unii manifestînd chiar cu muncitorii, făcîndu-le loc să treacă mai departe. Un «Ura» formidabil parcă zguduie casele din temelii. «Trăiască libertatea» strigară mii de voci..." (**Scînteia** din 14 decembrie 1944).

Într-un articol publicat în **Viața muncitoare** din 8 decembrie 1929 se spune că în Piața Teatrului un sergent a îndemnat pe subordonații săi să nu tragă. Nu erau simple afirmații de circumstanță. Ordonanța definitivă în procesul evenimentelor din 13 decembrie recunoaște că la început, în Piața Teatrului, în fața muncitorilor „armata cedează, nu opune rezistență și primele cordoane din strada Cîmpineanu cedează". Dar la un moment dat, trupele primesc ordinul să tragă. Într-un interviu acordat ziarului **Ordinea** din 13 decembrie 1929, generalul Mărgineanu, care a avut în Piața Teatrului comanda trupelor, arăta că acțiunea de reprimare a muncitorilor o discutase în zilele precedente cu regele și primul ministru Ionel Brătianu și că înainte de a ordona deschiderea focului a cerut și a obținut o nouă aprobare telefonică din partea primului ministru. Rezultatul convorbirii : sunetul trompetelor, șuieratul gloanțelor, zeci de muncitori morți și răniți pe caldarîmul Pieței Teatrului. **A fost primul atac dezlănțuit de autorități împotriva muncitorilor la 13 decembrie 1918.** Numărul exact al celor morți nu s-a putut stabili nici pînă astăzi. Din actele de deces[4] păstrate se poate constata că printre cei uciși se numărau și tineri de 17 ani.

În jurul sediului din strada Sf. Ionică, dincolo de cordoanele de trupe așezate la întretăierea străzii Cîmpineanu cu Calea Victoriei, erau adunați muncitorii tipografi care urmau să plece la Ministerul Industriei, pre-

[4] Este vorba de actele încheiate la morgă de către medicii legiști.

cum și coloane de muncitori venite dinspre strada Brezoianu (se pare că și aici au fost plasate cordoane de soldați care au permis însă trecerea coloanelor). De asemenea, erau muncitori în sălile de ședință din interiorul sediului. Cînd au început să se audă împușcăturile din Piața Teatrului, în rîndurile muncitorilor din jurul sediului — își amintea mai tîrziu un participant — „nemulțumirea era generală, protestele se înmulțeau tot mai mult, zgomotul era infernal... Cînd salvele din Piața Teatrului s-au întețit, femeile și copiii au început să fugă și să țipe, disperați. Bărbații luptau din răsputeri să ușureze retragerea femeilor și copiilor" (**Viața sindicală** din 13 decembrie 1947). După împrăștierea coloanelor ajunse în Piața Teatrului prin Calea Victoriei, soldații au fost trimiși împotriva celor adunați în jurul sediului organizațiilor muncitorești și în interiorul sediului. Muncitorii îngrămădiți aici au fost loviți și mulți din ei arestați. „O echipă specială — se arăta în ziarul ilegal **Revoluția socială** tipărit puțin timp după tragicele întîmplări — a fost trimisă în strada Sf. Ionică, s-a urcat în sala clubului și, cu paturile armelor și baionetele, se porni o vînătoare de oameni... În cap, în piept, în spate, loviturile curgeau droaie peste nefericiții care căzuseră în iadul acesta omenesc... O revoltă turbată te apuca văzînd femei și fete tinere tîrîte în picioarele desculțe ori cu cîte un singur pantof". Sediul a fost devastat, casa de bani prădată, arhiva și depozitul de literatură distruse în cea mai mare parte. Conducătorii partidului socialist și ai mișcării sindicale — în frunte cu I. C. Frimu — găsiți în sediu au fost și ei maltratați și arestați. **Acesta a fost al doilea atac dezlănțuit împotriva muncitorilor la 13 decembrie 1918.**

O parte dintre muncitorii adunați în jurul sediului au izbutit să scape printre cordoanele de jandarmi și soldați. Ei s-au alăturat coloanelor de muncitori de la C.F.R., fabrica de țigări și alte întreprinderi din nordul Capitalei, care, prin Calea Griviței și strada Luterană, au ajuns în apropierea sediului. „Am alergat pe strada Luterană — povestea mai tîrziu un muncitor tipograf. Aici îi văd pe frații care scăpaseră din infern în frunte fiind ceferiștii, care căutau să elibereze sediul din mîinile armatei". (**Viața sindicală** din 13 decembrie 1947). După afirmațiile generalului Mărgineanu, această coloană avea circa 15 000 de muncitori (**Ordinea** din 13 decembrie 1928).

S-a văzut atunci spiritul de solidaritate muncitorească, eroismul oamenilor simpli. Muncitorii nu s-au lăsat intimidați de cele două atacuri anterioare. Delegații lor au declarat generalului Mărgineanu că nu se vor retrage pînă nu vor fi eliberați tovarășii lor arestați și pînă nu se vor retrage trupele din sediul muncitoresc central. **Atunci a început cel de-al treilea atac dezlănțuit împotriva muncitorilor la 13 decembrie 1918.** Fostul prim-ministru Marghiloman nota în jurnalul său zilnic relatările lui Dinu Brătianu cu privire la ciocnirea care a avut loc „chiar în fața Palatului" — de fapt lîngă aripa din spate și laterală a Palatului regal.

„Jandarmii din București, vînătorii de-abia au putut stăpîni mulțimea care nu s-a mișcat nici în fața baionetelor, nici a focurilor trase în aer. Dar cînd trupa a fost în număr, oameni și femei au fost loviți fără cruțare" (Al. Marghiloman, **Note politice,** vol. 4, București, 1927, p. 190). Dar nici atunci cînd trupa a fost „în număr", mulțimea nu a putut fi „stăpînită". Muncitorii, muncitoarele de la C.F.R., Regie[5] și celelalte întreprinderi din nordul Capitalei au rezistat asaltului și generalii s-au văzut nevoiți să făgăduiască eliberarea sediului și arestaților. Iată cum descrie un muncitor ceferist lupta tovarășilor săi la un an de la evenimente :

„Era ora 3 jum., cînd lucrătorii ceferiști au aflat că autoritățile au atacat localul organizațiilor și au arestat pe tipografi. Toți tovarășii ceferiști au pornit patru cîte patru spre localul organizațiilor și pe la 4 jum. ajung în strada Cîmpineanu cam la 30 metri de local... În timpul tratativelor, ofițerii pun gornistul să sune înaintarea. Soldații care se aflau la răspîntia străzii Cîmpineanu cu strada Sf. Ionică pornesc la atac. Salve de arme și mitraliere mai grozav ca în fața inamicului pe front. Banditismul ce am văzut întrece orice închipuire. Loveau cu patul armei și cu baioneta, copii, femei și bărbați, în cap și în piept. Muncitorii nu dau înapoi și atunci din nou se intră în tratative cu d-l general, care ne asigură pe cuvînt de onoare că localul nu este devastat și că pînă mîine, 14 decembrie, nu va fi niciun muncitor arestat" (**Socialismul** din 27/14 decembrie 1919)

Astfel, **cel de-al treilea atac al autorităților a eșuat :** muncitorii sosiți ultimii la miting n-au putut fi împrăștiați. Prin curajul și puternicul lor spirit de luptă, muncitorii au silit autoritățile să promită încetarea represiunilor. Aparatul de represiune nu putea funcționa cu o vigoare suficientă pentru a înăbuși avîntul revoluționar al muncitorilor.

Guvernul nu și-a îndeplinit promisiunea. Teroarea a continuat. Dar în săptămînile următoare și după evenimentele din 13/26 decembrie, în ciuda măsurilor represive luptele revoluționare au continuat. În 1919—1920 luptele revoluționare au depășit cu mult intensitatea celor de la sfîrșitul anului 1918. În focul marilor lupte de clasă din 1918—1920 s-a pregătit transformarea partidului socialist în partid consecvent revoluționar, s-a pregătit crearea Partidului Comunist Român, devenită fapt la congresul din mai 1921.

---

[5] Fabrica de țigări cu cele cîteva mii de muncitoare ale ei era subordonată Regiei Monopolurilor Statului.

„De sus, din a Teatrului Piaţă,
şi pînă la Clubul din Vale,
Şi dincolo-n Sfînt Ionică,
s-aud pretutindeni urale"
MIHAIL GHEORGHIU-BUJOR

O citadelă socialistă: sediul din Sf. Ionică

I. FELEA

Strada Sf. Ionică. În clădirea din stînga, la etaj, se afla sediul...

Pînă în 15 martie 1915, sediul mișcării muncitorești mai era în strada Piața Amzei nr. 26. Aici fiinţase încă de la început, din veacul trecut, din 1893, apoi, după peregrinări vremelnice prin alte sedii, tribuna roșie, cele cîteva birouri, dulapul vechi cu cărți, tablourile cu bărbile venerate și multe bănci, lungi și tari... reveniseră din nou în sala „Sotir". Mișcarea însă creștea și, în 1915, Comitetul Executiv al partidului, Comisia Generală a Sindicatelor, secția locală de partid, toate sindicatele s-au mutat în noul sediu din strada Sf. Ionică nr. 12.

Clădirea era veche, situată la răspîntia străzilor Cîmpineanu și Sf. Ionică. Sediul mișcării muncitorești se afla la etajul clădirii, unde ajungeai pe o scară de lemn, care scîrțîia cumplit, ca și podelele încăperilor. Jos, la parter, se aflau prăvălii. Peste drum, într-o parte, un hotel, iar în cealaltă — o cîrciumă. Privind din fața clubului, aveai în față strada Brezoianu, în dreapta „Muntele de pietate" și, mai jos, clădirea ziarului „Universul". Pe Cîmpineanu, în rînd cu sediul, se afla o berărie în fața căreia, pînă-n Calea Victoriei, se ridica vechea clădire a Teatrului Național.

În timpul războiului, sediul din strada Sf. Ionică a fost închis. După plecarea trupelor germane de ocupație din București, ușile sediului s-au deschis din nou pentru marele număr de muncitori care-i suiau scările. În toamna anului 1918, de dimineața și pînă seara tîrziu, în odăile și coridoarele sediului, chiar și în pod, era un permanent dute-vino, se auzeau cuvîntări înflăcărate. În acele zile zbuciumate din iarna anului revoluționar 1918 veneau la sediu muncitori din toate colțurile Bucureștiului. Veneau lucrători ceferiști cu fețe înnegrite, metalurgiști cu palma mare, grea, cu hainele îmbîcsite de ulei. Veneau la sediu lucrători brutari, în iți, plini de făină, entuziastele și curajoasele femei de la Pirotehnie și de la Regie, S.T.B.-iști, funcționari comerciali și lucrători tipografi cu guler și manșete... Cu toții se înghesuiau în sala cea mare. Se împrăștiau, în grupuri, pe bresle, prin odăile mici unde se țineau ședințe, făceau coadă la casierie ca să-și plătească cotizațiile... Alții își așteptau rîndul pe trepte și chiar pe stradă, în fața clădirii.

Aici, în Sf. Ionică, partidul socialist și sindicatele inițiau mișcările de masă, muncitorii cereau cu glas tare greve însoțite de demonstrații pentru o viață mai bună, pentru libertăți democratice, pentru republică, pentru solidaritatea internaționalistă cu tînărul stat sovietic — vlăstarul Marii Revoluții Socialiste din Octombrie —, cu mișcarea revoluționară din Germania, Ungaria, Cehoslovacia, Austria, Bulgaria și din alte țări.

Aici, în Sf. Ionică, a fost elaborată cunoscuta **Declarație de principii,** publicată la 9 decembrie 1918, primul document programatic oficial al Partidului Socialist din România în care a fost înscris principiul dictaturii proletare.

Preliminarii...

La 1/14 decembrie 1918, 6 000 de ceferiști părăsiră atelierele și se îndreptară, cîntînd „Internaționala", către Ministerul Lucrărilor Publice, nemulțumiți de răspunsul primit la memoriul lor. De la minister au pornit, încolonați, spre sediul din strada Sf. Ionică. Aici li s-a vorbit de la balcon despre rezultatele tratativelor. A doua zi, în jurul orei 5 după-amiază, muncitorii de la fabricile metalurgice din Capitală au format impunătoare cortegii, îndreptîndu-se spre sediul sindicatelor. Toate încăperile clubului au fost ocupate și numeroși muncitori stăționau în stradă pentru a asculta rezultatul favorabil anunțat de la balcon ; ecoul ropotului de aplauze răzbătea, hăt, departe, pînă sus, către palatul regal...

Nemulțumite de răspunsul ministrului la cererea lor de a li se mări salariile derizorii, de a li se respecta demnitatea omenească, lucrătoarele de la Regie au părăsit, la rîndul lor, lucrul și, in corpore, s-au îndreptat spre sediul din strada Sf. Ionică. Sala era neîncăpătoare pentru miile de greviști. Străzile Sf. Ionică și Cîmpineanu se înnegriseră de lume. În sală, ca și în balcon vorbeau delegații greviștilor. Lucrătoarele și lucrătorii de la Regie primeau 4—5 lei pe zi, în timp ce 100 kg de lemne costau 30—40 de lei. După 12 zile de luptă, tot aici, în sală și la balcon, femei cu broboade în cap, bărbați cu șepci și căciuli primeau, cu furtunoase aplauze, anunțarea victoriei...

Își iubeau muncitorii sediul lor din strada Sf. Ionică, dar stăpînii îl urau. Moșieri și burghezi, conservatori ruginiți sau fercheși liberali, își aruncau cu dușmănie ochii spre scara sediului sau spre mulțimile în freamăt.

6/19 decembrie 1918. Dimineață de iarnă. **Socialismul** este suprimat, birourile redacției și administrației sigilate. În noaptea de sîmbătă spre duminică, la intrarea în sediu fuseseră postați agenți de poliție. Muncitorii veniți la sediu sînt opriți să intre. Ei se îndreaptă spre Cișmigiu, și, pînă ce poliția prinde de veste, mai multe mii de lucrători și lucrătoare ocupă Cișmigiul. Un cor improvizat începe să cînte imnuri socialiste. Pe la ora 10 apar și polițiștii. În același timp, de pe o tribună improvizată, încep cuvîntările. Sub presiunea maselor, sediul din strada Sf. Ionică este din nou deschis.

I. C. Frimu

Soldați și muncitori

Într-o duminică dimineața, la începutul lunii decembrie, muncitorimea bucureșteană sărbătorește „triumful de pretutindeni al socialismului". Peste 3 000 de oameni umplu sala mare, încăperile laterale, gangul și străzile Sf. Ionică și Cîmpineanu din fața sediului. Foarte numeroși sînt lucrătorii ceferiști, aflați în grevă pasivă, și grevistele de la Regie. La această acțiune sînt prezenți și muncitori francezi care făceau parte din Misiunea militară din România. „Un muncitor francez, soldat, demască, în cuvinte vibrătoare, fățărnicia burgheziei de pretutindeni..." Cuvîntarea muncitorului francez este tradusă în românește și, în mijlocul unui entuziasm general, i se răspunde, tot în franțuzește, cu rugămintea „de a transmite mai departe, tovarășilor săi francezi, salutul muncitorimii bucureștene". După terminarea cuvîntărilor, muncitorii, cu cocarde roșii pe piept, cîntă, laolaltă cu soldații francezi, „Internaționala"...

Crima a fost premeditată

În noaptea de 12/25 spre 13/26 decembrie, în gangurile din Cîmpineanu și Brezoianu fuseseră postate mitraliere. În acele locuri, încă din ajun, așteptau trupe. Comercianții din strada Cîmpineanu primiseră ordin, cu o oră înainte de sosirea manifestanților, să tragă obloanele. Astfel de ordine nu se mai dăduseră niciodată, deși pe acolo, zilnic, se desfășurau manifestații grandioase cu zeci de mii de oameni.

În ajunul zilei de 13 decembrie se declarase grevă generală la toate tipografiile din Capitală. În dimineața zilei de 13 decembrie se hotărîse o manifestație de solidaritate a întregii muncitorimi din București, în frunte cu metalurgiștii, ceferiștii, muncitorii de la Arsenal, Pirotehnie, Regie etc., care sprijineau revendicările tipografilor, se ridicau împotriva stării de asediu, pentru libertatea de activitate a organizațiilor socialiste și sindicale. Măsurile represive erau însă pregătite din timp. Se alesese din vreme o unitate „de elită", comandată de însuși prințul Carol... Soldații fuseseră mințiți că muncitorii „voiau război"... că erau „împotriva împroprietăririi țăranilor", că se aflau „în slujba nemților"... Aceste sloganuri antimuncitorești erau însoțite de un belșug de țuică fiartă...

După-amiaza zilei de 13/26 decembrie 1918. Coloane de muncitori din toate părțile orașului se îndreptau spre sediul din strada Sf. Ionică. Veneau coloane de muncitori dinspre Palatul poștelor, de pe Calea Victoriei... Coloana de femei de la Regie, cu broboade și flori roșii în păr, venea din strada Luterană, iar strada Brezoianu era înțesată de muncitorii metalurgiști de la „Wolf" și „Vulcan". Cei de la „Lemaître", tipografii de la „Sfetea" și „Țăranu", brutarii se îndreptau spre Piața Teatrului, trecînd prin fața Universității și pe strada Academiei.

Un grup de manifestanți cobora strada Cîmpineanu. Soldații, cu baionetele la armă, barau trecerea mulțimii. Din mijlocul de-

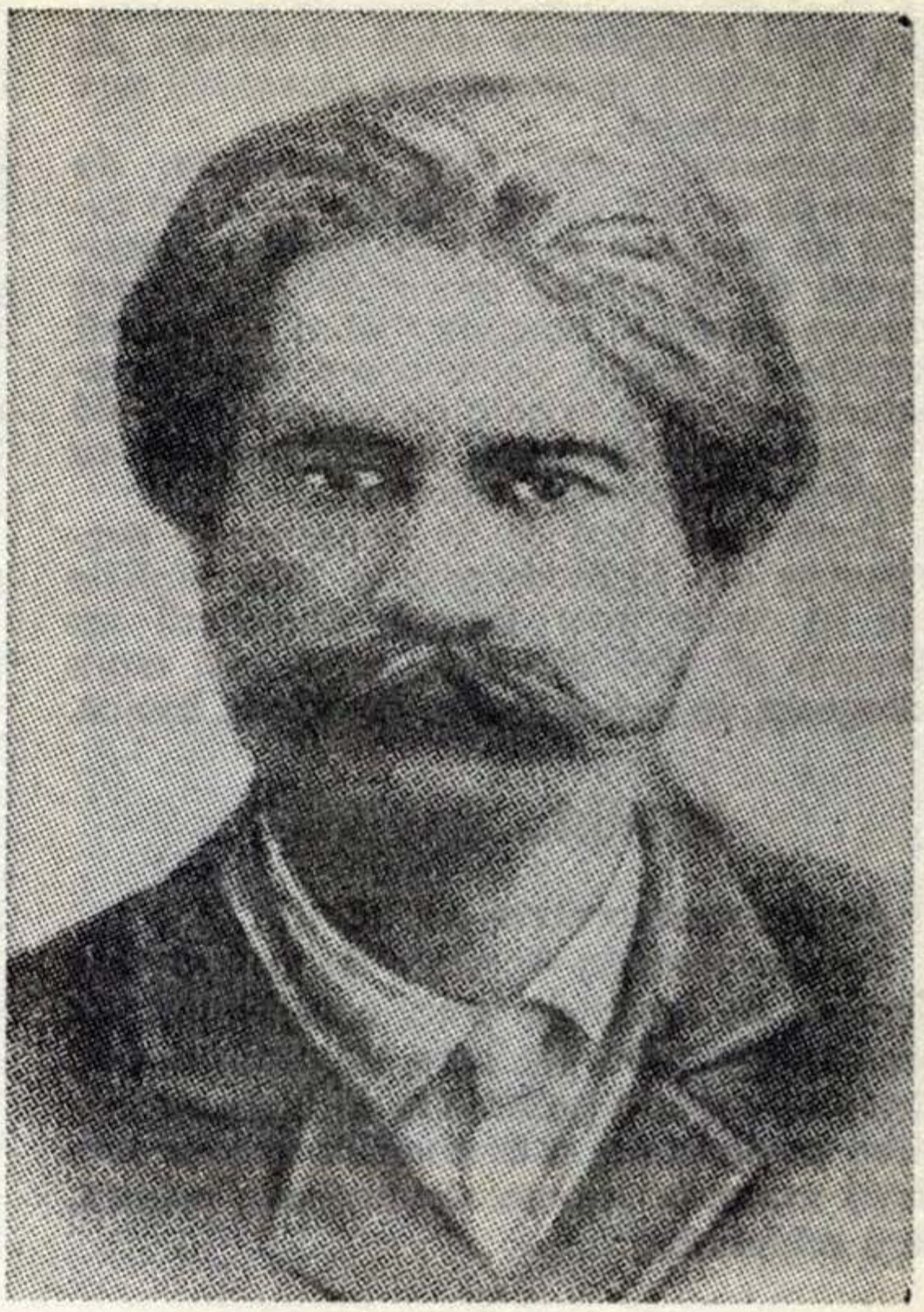

Panait Mușoiu

monstranților se auzeau strigăte : „Vrem pîine ! Vrem libertate !" Soldații priveau nedumeriți la popor, care cerea pîine și libertate. Nu mai știau ce să creadă. Lor li se spusese doar că aveau de luptat cu dezertori și trădători de țară...

La ora 4 după-amiază, lungile coloane de muncitori care se îndreptau spre sediul din strada Sf. Ionică au fost întîmpinate în Piața Teatrului Național de cordoane militare cu puștile întinse. Mai multe mitraliere, cu țevile îndreptate spre muncitori, pîndeau amenințător. La ordinul generalului Mărgineanu, mitralierele țăcăniră îndîrjit. Salve de pușcă răbufniră violent. Coloanele de muncitori, încercînd să înainteze, căzură secerate de ploaia gloanțelor. Dinspre palatul regal se auzea necontenit răpăitul armelor. Și, în timp ce în Piața Teatrului continua masacrul muncitorilor, trupele masate în străzile Sf. Ionică și Cîmpineanu porniră la atac cu baioneta la armă. Muncitorii găsiți la sediu au fost azvîrliți pe scări, femeile tîrîte de păr și lovite...

Numeroși soldați șovăie auzind cîntecul pornit din mijlocul mulțimii

Fraților soldați,
Nu ne împușcați,
Că vă sîntem frați,
Îndureraţi....

Unii dintre ei chiar fac loc muncitorilor să treacă mai departe. „Trăiască libertatea !" — strigă mulțimea. Maiorul Tătăranu se repede cu furie spre al doilea cordon de soldați, care începuse și el să șovăie.

— De ce nu trageți, mă ? și începe să lovească cu pumnii. Alți ofițeri îl imită.

— Foc ! comandă maiorul. Nu se aude nimic. Mîinile soldaților tremură. Maiorul scoate revolverul de la brîu și trage, apoi... o salvă... alta... încă una, și în urmă gornistul sună încetarea focului...

... zeci de morți, sute de răniți rămîn pe caldarîm.

În același timp, în interiorul sediului, conducătorii mișcării muncitorești sînt bătuți și evacuați cu forța. Un grup de soldați, conduși de un polițist, năvălesc în sediul societății de ajutor mutual „Munca". Aici se află I. C. Frimu. Polițistul comandă : „Pe el !" Ordinul se execută. Frimu este îmbrîncit și lovit cu paturile puștilor. Casa de bani e spartă. Registrele sînt rupte și aruncate în stradă. În sala mare se sfărîmă mobilierul, tablourile din pereți sînt smulse și azvîrlite pe fereastră. Colecții vechi de ziare, cărți de valoare, toate de neînlocuit, sînt distruse.

Un plutonier și cîțiva soldați năvălesc în biroul lui Ilie Moscovici, secretarul general al partidului socialist. Într-o adevărată ploaie de lovituri este tîrît în stradă. Cînd îl zărește,

generalul Mărgineanu strigă cu mînie : „El e !". Și ofițerii se reped. Ilie Moscovici este trîntit la pămînt.

Evenimentele din 13/26 decembrie, de acum 50 de ani, pot fi socotite pe drept cuvînt un moment de vîrf al luptelor muncitorești de la sfîrșitul anului 1918, în cursul cărora masele în repetate rînduri au devenit stăpîne pe stradă, demonstrînd voința proletariatului de a orienta dezvoltarea socială pe calea revoluționară, în concordanță cu aspirațiile poporului muncitor.

După două luni de la sîngeroasele evenimente din 13/26 decembrie 1918, sigiliile de la sediu s-au ridicat. Muncitorii au început să vină din nou, cu și mai mare dragoste, la sediul lor, în strada Sf. Ionică.

Amintiri... Amintiri...

Aveam nouăsprezece ani atunci !

Îmi amintesc cu dragoste de gangul fără lumină, de scara de lemn, care scîrțîia, de coridoarele pline de lume, de „sala mare", unde ne așezam pe băncile de lemn s-ascultăm conferințele, sală care, în fiecare sîmbătă seara, la ședința săptămînală, publică, era arhiplină.

Dintre primii care veneau regulat sîmbătă seara, cînd se vorbea, în special, de situația internă și internațională, Panait Mușoiu, cu capul său de monah, dar cu privirea pătrunzătoare, mi-a rămas nesters în amintire. Avea buzunarele doldora de broșuri, editate de el însuși cu mari privațiuni, sub denumirea arhaică de „Biblioteca Revistei Ideea".

Prin sală se plimba cu un zîmbet dispretuitor „anarhistul" Soreanu, fluturîndu-și pelerina neagră, soioasă și plină de găuri mari...

Aici, cu firea sa bătăioasă, își ținea înflăcăratele discursuri Gh. Cristescu.

Uneori intra în sală ca o furtună D. Fabian. Cu buzunarele pline de ziare și reviste, el parcurgea cu pași săltărești sala de la un capăt la altul, căutînd cu privirea-i adîncă pe cîte un colaborator, pe care-l poftea, cu o mișcare bruscă a capului, în odăița alăturată, în „redacția" **Socialismului...** G. M. Vasilescu, îmbrăcat cu un veston, încheiat pînă sus, la gît, discuta lîngă ușa sălii cu un grup de tineri și tinere despre necesitatea ca fiecare să-și formeze „o bibliotecă personală", despre ce înseamnă a fi revoluționar în viața de toate zilele... Lenuța Filipovici, cu părul ca mătasea porumbului, legat la spate cu o panglicuță roșie, după

In 1919, în urma schingiuirilor la care a fost supus de autorități, Frimu a încetat din viață. Printr-o impresionantă manifestație prilejuită de înmormîntarea lui, muncitorimea a cerut pedepsirea asasinilor

Ora 7 seara... E liniște în țară (desen de N. Tonitza),

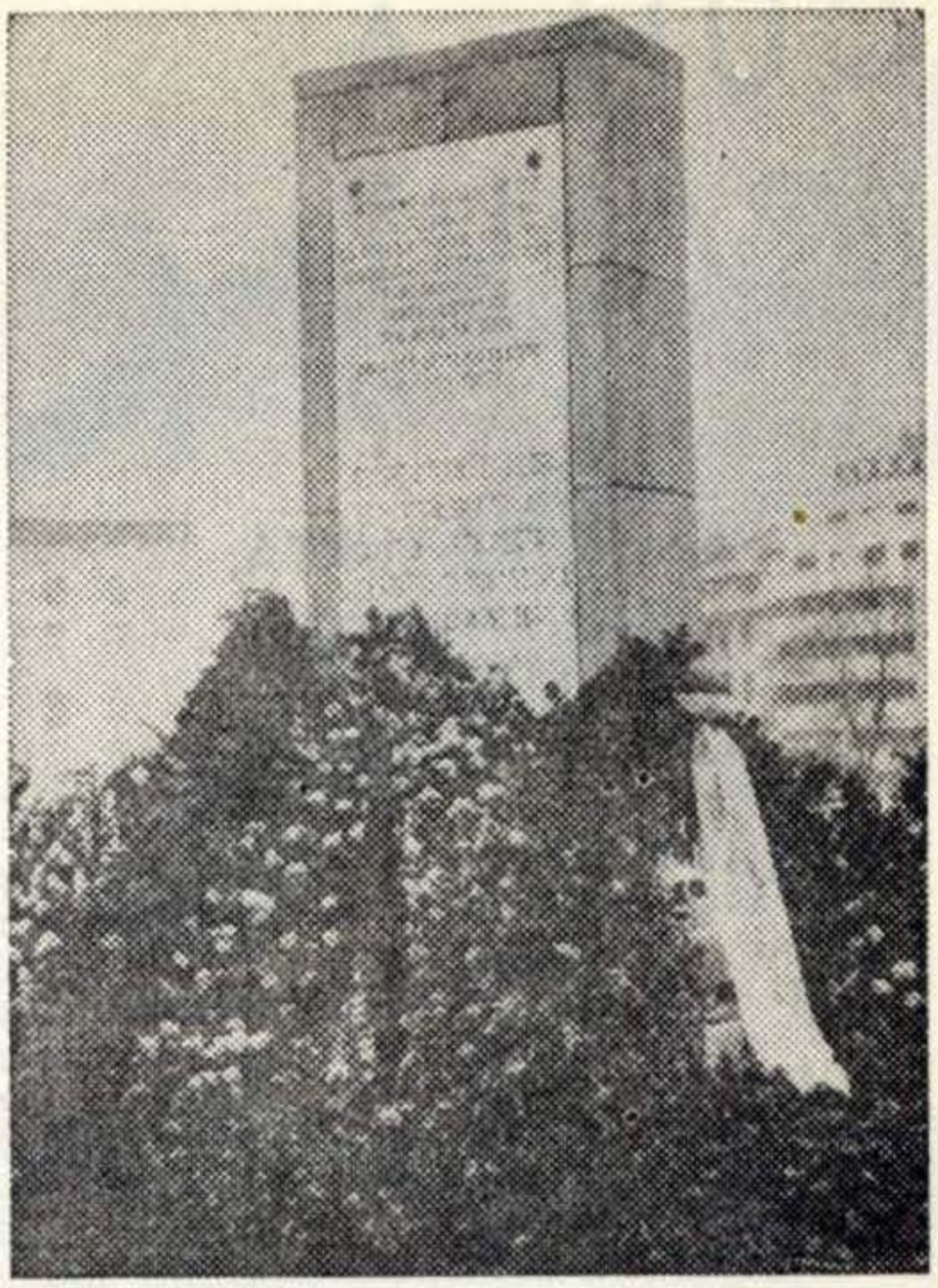

Amintirea celor căzuți la 13 decembrie 1918 va rămîne veșnică

ce asculta puțin perorația lui, începea să-și caute, cu privirea ei puțin mioapă și speriată, un loc în bancă. Apoi, cuminte, cu un aer parcă visător, aștepta deschiderea ședinței...

Aici, ca și în alte întruniri sau prin presă, se desfășura o puternică luptă de opinii între diferite curente și poziții, se ducea o puternică acțiune de clarificare ideologică și politică pentru a se rupe cu social-democratismul de dreapta și a așeza partidul socialist pe baze revoluționare.

Cum se făcea ora 6 și părăseam tipografia, fugeam „la sediu". O lampă cu gaz aerian arunca o lumină gălbuie, pîlpîitoare în încăperea cu pereții proaspăt văruiți. Aici te simțeai ca în mijlocul unei mari familii. În jurul tău zăreai numai priviri prietenești, simțeai lîngă tine inimi calde. Din cadre simple atîrnate pe pereți te priveau cîteva portrete, care parcă-ți urau bun-venit...

Cînd urcai scările și auzeai freamătul mulțimii de muncitori, cîntecele revoluționare, te simțeai învăluit de o atmosferă cu totul diferită de aceea de dincolo de sediul din Sf. Ionică. Aici totul îți inspira putere, totul era încredere, totul te îndemna să visezi la un **mîine** mai altfel... Lîngă tribuna roșie, moș Paftaliu, bătrînul rotar, membru de partid încă de pe vremea lui Nădejde, iubit de toată lumea pentru însuflețitele sale îndemnuri la organizare, se pregătea să ia cuvîntul. Așa cum era, cu hainele pătate de ulei și cerneală tipografică, bătrînul rotar se suia pe tribună și, dîndu-și capul pleșuv pe spate, ridicînd în sus un deget negru și uscat, cu gura știrbă, mai cu snoave și proverbe, mai cu îndemnuri părintești, chema la luptă, în aplauzele entuziaste ale tineretului.

Acolo, în sala din strada Sf. Ionică se simțea ceva nou, acolo visul căpăta contururi clare. Acolo mai ales s-a plămădit o mare și glorioasă mișcare, s-au pus bazele partidului marxist-leninist al clasei noastre muncitoare, prin transformarea partidului socialist în Partidul Comunist Român — continuator al celor mai bune tradiții ale mișcării muncitorești și socialiste din țara noastră, conducător al luptei pentru transformarea revoluționară a societății românești pe drumul socialismului. Iată de ce amintirea acelui sediu și a tovarășilor care cîndva l-au animat cu vorbele lor înflăcărate, cu vise pentru care erau gata să-și dea viața, dar mai ales cu fapte care au însemnat urcarea unei noi trepte, superioară, de organizare a muncitorimii, ochii se umezesc, inima se încălzește și totul în noi mărturisește : acolo au trăit oameni care au luptat pentru OM.

CUM A APĂRUT „CELLA"?

dr. PETRE BUNTA,
PÁL VERESS

În lucrarea intitulată „Presa P.C.R. și a organizațiilor sale de masă, 1921—1944" de Titu Georgescu și Mircea Ioanid, Editura științifică, 1963, la pagina 78 este prezentată gazeta ilegală **CELLA** (Celula). Autorii, specificînd că primul număr al acestei publicații, singurul identificat, a fost cercetat la biblioteca Institutului de studii istorice și social-politice de pe lîngă C.C. al P.C.R., consideră, întemeiați pe o reproducere fotografică, că **CELLA** a fost editată de deținuții politici de la închisoarea din Cluj, în august 1930, și multiplicată prin scriere de mînă.

Sîntem în posesia unor date care permit unele completări și rectificări.

Primul număr al acestei publicații, scris cu mîna, cu creion chimic, a apărut în închisoarea din **Tîrgu Mureș** (și nu la Cluj). Originalul lui se află în posesia noastră *. Iată împrejurările în care a luat naștere :

În ianuarie 1930, comuniștii au organizat în întreaga țară o acțiune denumită „Campania celor trei L" (comemorarea lui V. I. Lenin, Karl Liebknecht și Rosa Luxemburg). În după-amiaza zilei de 15 ianuarie, organizatia U.T.C. din Tîrgu Mureș a mobilizat 400 de tineri, care, demonstrînd pe străzile orașului, au deschis cu forța căminul muncitoresc al Sindicatelor Unitare, închis și sigilat de către organele represive ale statului burghezo-moșieresc încă în 1929. În urma acestei demonstrații, în noaptea de 15 spre 16 ianuarie au fost arestați 30 de tineri muncitori, dintre care nouă au fost condamnați la închisoare. Printre aceștia se găsea și Bernath Andrei. Ajunși la închisoarea civilă din Tîrgu Mureș, tinerii deținuți au organizat editarea gazetei de închisoare **CELLA.** Primul număr a apărut în august 1930. În luna octombrie a aceluiași an a fost redactat și numărul 2, consacrat celei de-a 13-a aniversări a Marii Revoluții Socialiste din Octombrie. Acest exemplar, fiind ascuns sub podeaua celulei nr. 32 a închisorii, nu s-a păstrat.

Primul număr este compus din 3 file (6 pagini), format 34X21 cm. Pe frontispiciu poartă desenul stilizat al celulei nr. 32 din închisoare și inscripția : „Proletari din toate țările, uniți-vă !" ; „Să cucerim amnistia generală !" (între două ciocane și două seceri desenate) ; „Anul I, nr. 1, Închisoare, VIII, 1930".

Gazeta ilegală conține articole și materiale pe diferite teme, dintre care menționăm : **A X-a aniversare a întemeierii Internaționalei Sindicale Roșii și al V-lea Congres mondial, Luptele din august..., Lupeni.** În articolul redacțional intitulat **Această mică gazetă de închisoare,** se explică de ce a fost necesară apariția publicației. Sînt incluse, de asemenea, poezii cu conținut social, revoluționar.

Gazeta ilegală **CELLA** a circulat printre tinerii muncitori din Tîrgu Mureș și s-a păstrat într-o stare relativ bună în podul unei case particulare din oraș, fiind învelită în hîrtie și pînză. După ce a fost regăsită în primăvara anului 1951, studenții din Tîrgu Mureș au făcut copii în mai multe exemplare (format 29,5X 21 cm). Aceste **copii** au fost puse în circulație, iar prezentarea gazetei în lucrarea menționată s-a făcut pe baza unuia dintre aceste exemplare.

Scrumieră, simbolizînd exploatarea proletariatului de către burghezie, executată în închisoarea din Tîrgu Mureș în octombrie 1930.

* Unul dintre autorii articolului de față, P. Veress, a fost redactor la „CELLA" (N.R.)

Pe cerul Dieppe-ului s-au înfruntat avioane de vînătoare tip **Spitfire**-VB (britanice) și tip **FW-190** (germane)

Pe plajă se află numai carcasele metalice ale tancurilor britanice: operația **Jubileu** a eșuat (Vezi «Sinucidere la Dieppe», pag. 26)

«Intrarea lui Mihai Viteazul în Alba Iulia — tablou de Stoica (Vezi «Apoteoza unei lupte de veacuri», pag. 2)

Străvechi podoabe daneze
(Vezi «Muzeul național din Copenhaga», pag. 62)

CUBA 1868 1968

SECOLUL LUPTELOR ȘI AL VICTORIILOR

N. AURELIU

La 27 octombrie 1492, Cristofor Columb, în cursul primei sale călătorii spre Lumea Nouă, descoperea în Marea Caraibilor cea mai mare insulă din grupul celor care aveau să capete numele de Indiile Occidentale. În 1511 Diego Velasquez iniția cucerirea noului teritoriu și anexarea lui la posesiunile Coroanei spaniole. Opt ani mai tîrziu debarcau la Baracoa și Puerto Principe primii africani capturați de vînătorii de sclavi.

Lăcomia feroce a conchistadorilor s-a manifestat din plin și în Cuba. Silită să lucreze în minele de cupru, fier și manganez, ca și pe plantațiile acaparate de spanioli, populația autohtonă a fost decimată în răstimpul a cîtorva zeci de ani. Jefuită fără cruțare de bogățiile ei naturale, țara suferea și de pe urma unei legislații de tip colonial extrem de retrogradă. Cuba nu putea face, de pildă, nici un schimb direct de mărfuri cu vreuna din celelalte colonii americane ale Madridului, toate produsele trebuind să treacă în prealabil prin posturile metropolei și să traverseze astfel de două ori Atlanticul.

De la doctrină la debarcare

Încă din primele decenii după invazie, populația băștinașă, căreia i s-au adăugat numeroși emigranți din Jamaica și San Domingo, a pornit la luptă împotriva administrației coloniale, în fruntea căreia se afla un **căpitan-general** (guvernator). În același timp cubanezii au opus o dîrză rezistență tentativelor făcute de alte puteri europene — îndeosebi Anglia — de a cotropi insula.

Pe măsură ce se dezvoltau culturile principale — tutunul, porumbul, trestia de zahăr, bananele și portocalele —, pe măsură ce producția agricolă a Cubei se bucura de o tot mai mare căutare pe piețele mondiale, Statele Unite, vecinul cel mai apropiat, își manifestau, cu o tenacitate crescîndă, dorințele acaparatoare. În cadrul unei veritabile expansiuni coloniale, S.U.A. anexaseră în 1819 Florida și trecuseră la „popularea" Texasului cu imigranți anglo-saxoni, care în 1837 vor cere „alipirea" la Statele Unite. Încă din 1809, președintele Thomas Jefferson trimisese la Havana pe un agent oficios, James Wilkinson, pentru a propune căpitanului-general Somerneles să consimtă la trecerea Cubei de sub suzeranitatea spaniolă sub cea americană. Eșecul misiunii sale nu a descurajat Washingtonul. Doi ani mai tîrziu, „comerciantul" William Shaler se instala și el în capitala Cubei, pentru a lua contact cu reprezentanții claselor conducătoare locale, în vederea unei schimbări a puterii tutelare.

La 2 decembrie 1823, în mesajul său către Congres, președintele Monroe a formulat celebra doctrină care îi poartă numele. În aparență era vorba de salvgardarea emisferei occidentale de intervenționismul marilor puteri europene. În realitate, doctrina Monroe făcea din continentele americane un teritoriu rezervat exclusiv Statelor Unite. Esența tezelor avansate de președintele S.U.A. se poate rezuma astfel : orice tentativă a puterilor europene „de a-și extinde sistemul la vreo parte oarecare a acestei emisfere" va fi considerată primejdioasă pentru pacea și securitatea Statelor Unite.

Dar exact în anul în care Washingtonul se drapa în faldurile stindardului unei așanumite independențe panamericane, forțele sale navale pătrundeau în apele teritoriale ale Cubei, sub pretext că intenționau să distrugă bazele piraților de pe această insulă. De fapt era o nouă manevră de intimidare a autorităților coloniale spaniole, cărora se încerca în continuare a li se smulge posesiunea. Dar trei ani mai tîrziu,

atunci cînd Simon Bolivar, marele luptător pentru eliberarea Americii Latine, a inițiat și organizat la Panama un Congres menit să ducă la crearea unui front unic continental împotriva colonialismului spaniol, S.U.A. au făcut cunoscut, prin intermediul delegației columbiene, că „nu e cazul să se ia în discuție Cuba". Ceea ce însemna că, încă de pe atunci, Statele Unite considerau insula ca un teritoriu care urma să le aparțină în exclusivitate.

În tot acest răstimp, contradicțiile din interiorul țării se înmulțeau și se înăspreau necontenit. Interzis în mod oficial în 1820, negoțul de sclavi a continuat să fie practicat, sub ochiul tolerant al autorităților spaniole, abolirea deplină a sclaviei producîndu-se abia în 1886. La mijlocul secolului, numărul africanilor înrobiți depășea pe cel al populației albe (649 070 față de 605 160) și răscoalele lor împotriva proprietarilor de plantații deveneau din ce în ce mai frecvente și mai hotărîte.

Segregației rasiale i se adăuga una de castă, între **creoli** (albii născuți în Cuba) și **peninsulari** (cei născuți în Spania). Aceștia din urmă, afișînd o aroganță tipic colonialistă, înțelegeau să fie unicii care să profite de pe urma exploatării bogățiilor Cubei, depunînd toate eforturile pentru menținerea ei într-o stare de totală dependență față de metropolă. Conflictul dintre cele două categorii de populație a izbucnit într-o formă deosebit de acută în 1836, cînd creolii au proclamat, la Santiago de Cuba, intrarea în vigoare a Constituției adoptate în Spania cu doi ani mai înainte. Căpitanului-general Miguel Tacon, un despot sîngeros, măsura i s-a părut excesiv de liberală și a trecut imediat la reprimarea mișcării. Liderii ei au fost arestați și condamnați la ani grei de temniță, iar Cubei i s-au aplicat în continuare „legile speciale" născocite la Madrid pentru uzul coloniilor.

Războiul de zece ani

Secolul al XIX-lea ajunsese la jumătatea vîrstei sale. Între Franța și Anglia, pe de o parte, și Statele Unite, pe de altă parte, divergențele referitoare la Antile în general și la Cuba în special căpătau aspectele unei rivalități tot mai înverșunate. Cele două mari puteri europene favorizau menținerea insulelor din Antile sub dominația Spaniei, deoarece aceasta era prea slabă pentru a reprezenta un obstacol serios în calea intereselor lor în zona respectivă.

În S.U.A. continua, în schimb, să se afirme un puternic curent anexionist. Partizanii lui se recrutau în primul rînd dintre sclavagiști pentru care intrarea Cubei în S.U.A. ar fi adus un plus de influență întru păstrarea sistemului de înrobire animalică a omului. Dar și aboliționiștii — reprezentanții cercurilor industriale și bancare din nordul Statelor Unite — adoptau o poziție identică, dîndu-și seama de importanța insulei din

Havana, așa cum arăta la mijlocul secolului trecut

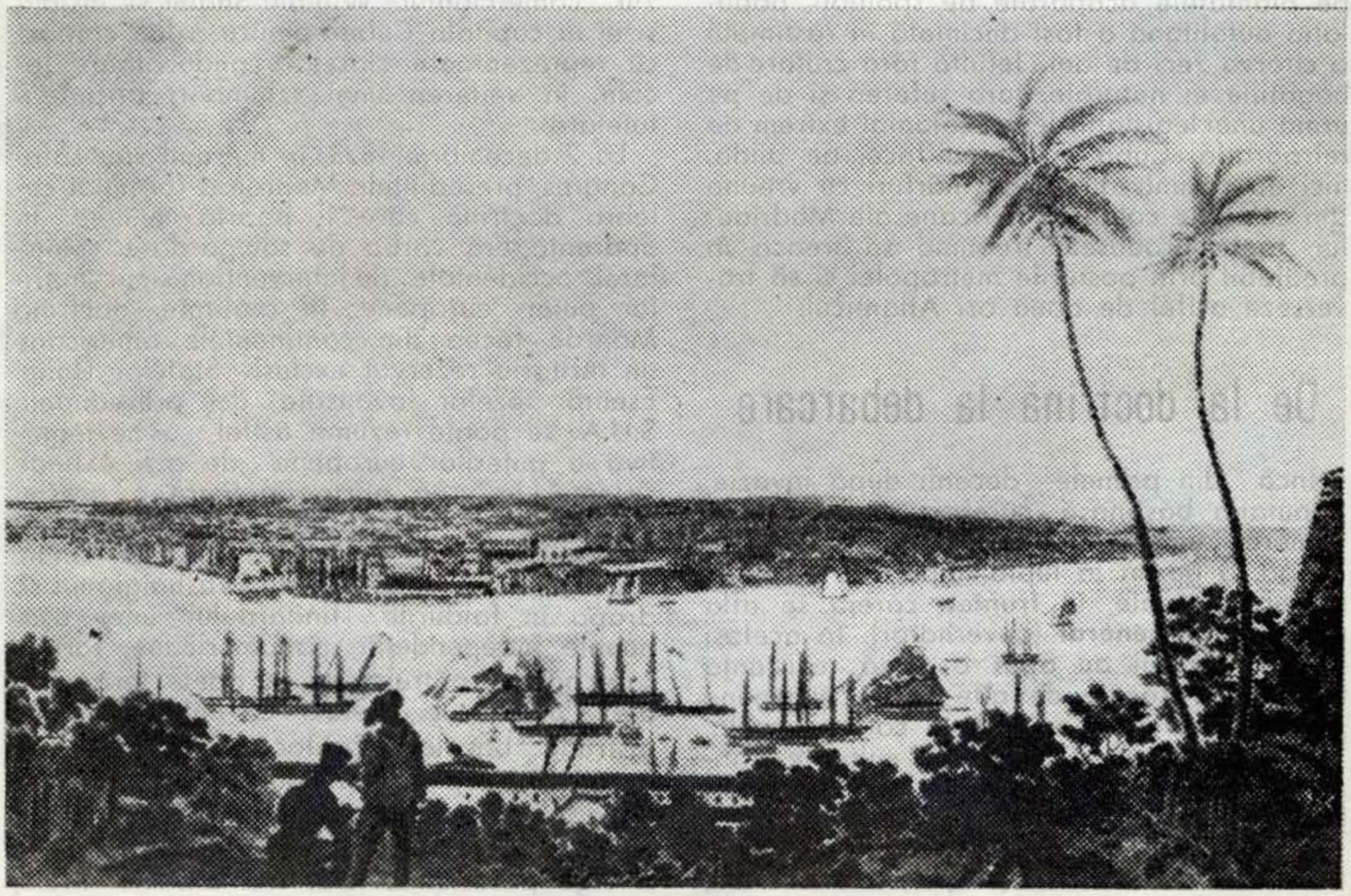

punct de vedere atît economic cît și militar. Într-adevăr, prin poziția ei geografică, Cuba controla întreaga Mare a Caraibilor pe care Washingtonul o supranumise „Mediterana americană".

Consensul era, prin urmare, aproape unanim în rîndurile cercurilor conducătoare americane. Unul dintre cele mai directe eforturi de instaurare a dominației lor asupra Cubei a fost efectuat de un aventurier de origine venezueliană, Narciso Lopez, fost general de brigadă în armata spaniolă. Naturalizat cubanez prin căsătoria cu fiica unuia dintre cei mai bogați plantatori de pe insulă, el a făcut o primă încercare în 1848, care s-a soldat cu un eșec. Lopez a trebuit să fugă în S.U.A., de unde a revenit, în 1851, în fruntea unei trupe de mercenari, alcătuită mai ales din americani. Era un embrion de invazie care, privită prin perspectiva istorică, prezintă unele caracteristici frapant de similare cu o tentativă ce avea să se producă peste exact 110 ani : debarcarea de la Playa Giron, care a devenit una dintre cele mai usturătoare înfrîngeri suferite de reacțiunea americană în cadrul sistematicelor ei atacuri împotriva Cubei socialiste.

Lopez a dat greș și de data aceasta, fiind executat împreună cu complicii săi. Înfrîngerea lui s-a datorat rezistenței opuse de poporul cubanez, care nu dorea să înlocuiască jugul spaniol cu cel yankeu. Dimpotrivă, setea de libertate creștea năvalnic în rîndurile maselor pe umerii cărora exploatarea colonialistă și administrația coruptă a metropolei apăsa tot mai greu. Situația economică a țării se înrăutățea cu fiecare an. Impozitele sporeau necontenit, deficitele bugetare se acumulau (în 1868 datoria publică ajunsese la 150 000 000 de dolari, cifră fantastică pentru acea perioadă), mizeria celor peste un milion de oameni ai muncii — albi, negri și indieni — întrecea orice închipuire, în vreme ce minusculul grup de plantatori peninsulari și creoli realizau profituri fabuloase.

Revoluția care a izbucnit în octombrie 1868 a rămas cunoscută în istorie sub numele de **Războiul de zece ani,** deoarece a durat un deceniu. Bucurîndu-se de o largă participare a maselor, obiectivele principale ale mișcării erau : independența Cubei, abolirea sclaviei, egalitatea în drepturi între toți cetățenii, indiferent de rasă, avere sau origine, desființarea sistemului polițist de represiune, garantarea libertăților personale elementare și votul universal.

Luptele s-au purtat pe tot cuprinsul țării, dar cu precădere în provincia de răsărit (Oriente). Printre liderii insurgenților unii erau revoluționari consecvenți, ca Jose Marti sau Antonio Maceo, alții aveau tendințe reformiste sau erau mînați de ambiții personale, ca în cazul lui Maximo Gomez, alții, în sfîrșit, recrutați dintre creolii bogați, vedeau în mișcare un mijloc de a înlătura concurența spaniolă și de a rămîne singurii beneficiari ai avuțiilor țării (așa se întîmpla,

Sclavi negri lucrînd la un teasc portativ de trestie de zahăr (1852)

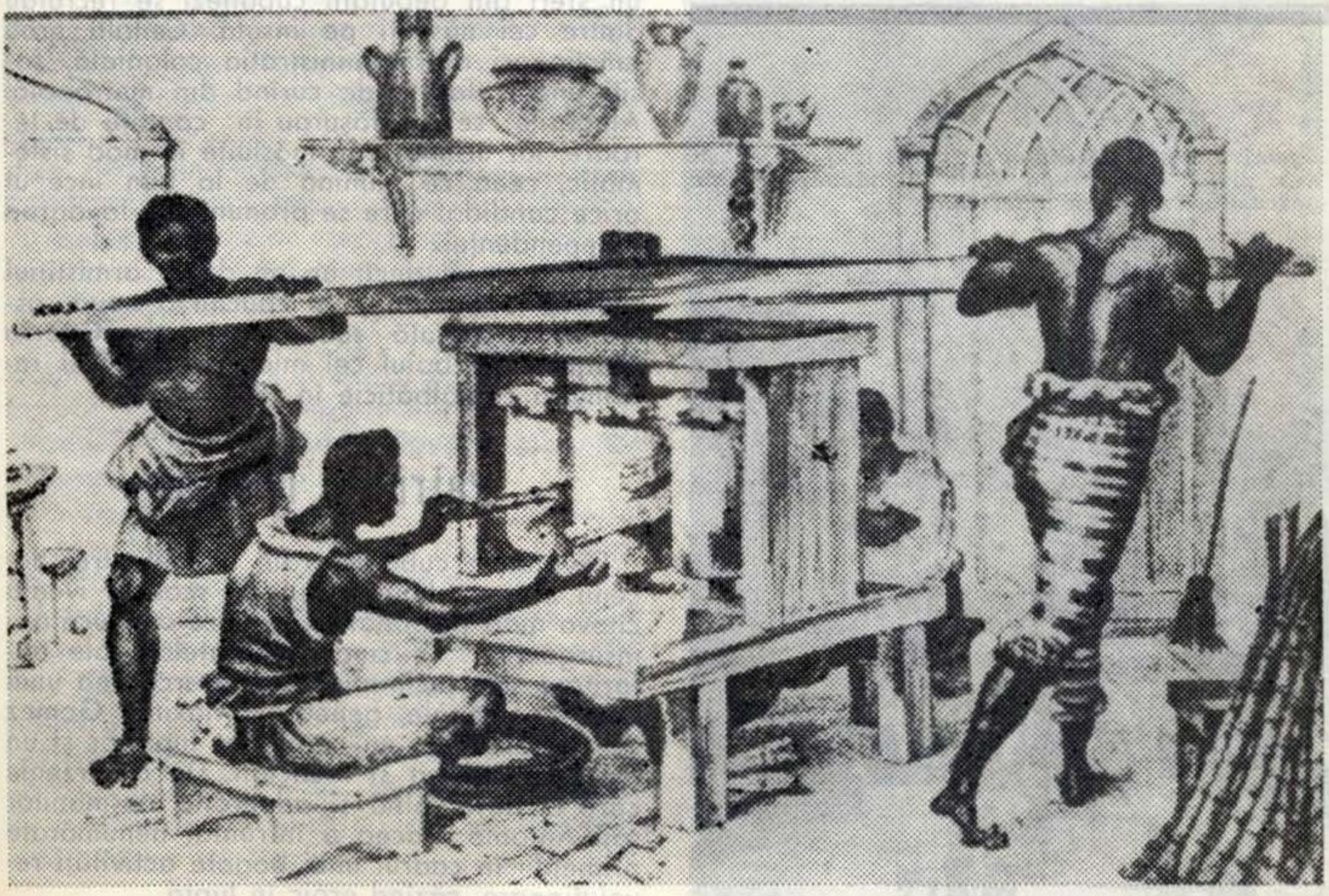

Naufragiul vasului de război american „Maine" (autoscufundare ? accident ?) a furnizat pretextul necesar...

...pentru ocuparea Cubei de către trupele S.U.A. Era prima din lunga serie de debarcări ale puşcaşilor marinei americane

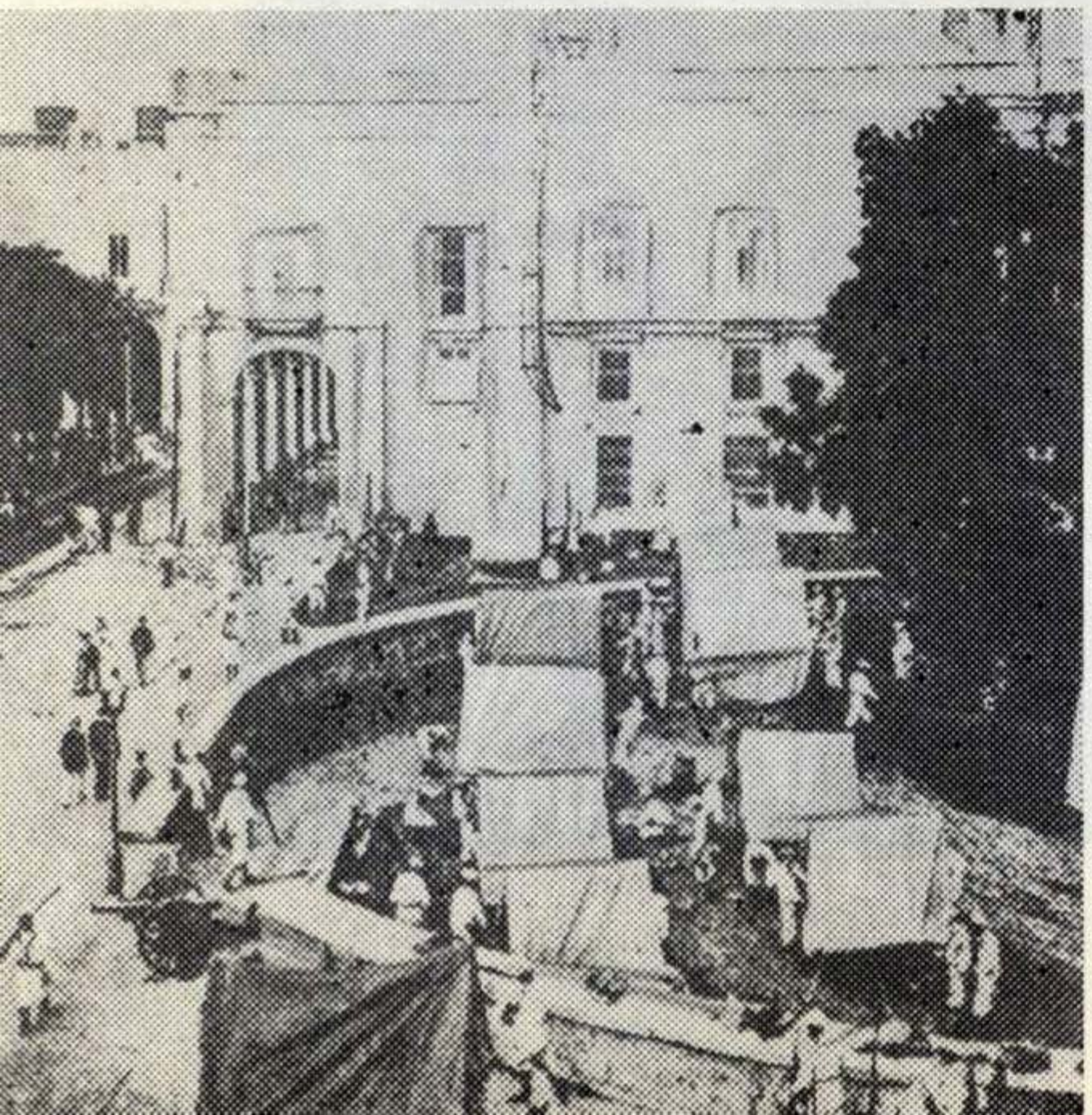

cel puțin în parte, cu Carlos Manuel de Cespedes).

Într-o primă perioadă, represiunea spaniolă s-a caracterizat printr-o ferocitate rar întîlnită chiar și în moravurile politice ale conchistadorilor. La Havana și în numeroase alte localități și regiuni ale țării, „rebelii" arestați au fost executați fără nici o judecată și în torturi care aminteau de cele mai rafinate procedee ale Inchiziției. Sate întregi ca și multe cartiere orășenești au fost rase de pe fața pămîntului, locuitorii lor — femei, copii și bătrîni — fiind spînzurați sau arși de vii. Pe măsură însă ce constatau că revoluția nu poate fi înecată în sînge și că prin cruzimea lor nu reușeau decît să sporească combativitatea răsculaților, colonialiștii au început să recurgă la manevre diversioniste, pentru a semăna discordie printre conducătorii mișcării și a pune astfel zăgaz valului revoluționar. După ce au pierdut 80 000 de soldați și au cheltuit jumătate de miliard de dolari, spaniolii au găsit în persoana mareșalului Martinez Campos un abil negociator, care, la 10 februarie 1878, a semnat la Zanjon un armistițiu cu conducătorii insurecției.

Cuba rămînea sub dominație spaniolă, dar căpăta o serie de drepturi, cum erau cel de a-și trimite reprezentanții în **Cortesuri** (parlamentul de la Madrid), de a-și avea propria sa administrație pe provincii și municipii, de a crea, pe lîngă căpitanul-general, cîteva direcții autonome cu rol de ministere etc. Așa cum aveau să o dovedească evenimentele ulterioare, îmbunătățirile dobîndite cu prețul unei lupte atît de înverșunate aveau un caracter mai mult formal. Astfel, numai un sfert din deputații cubanezi se recrutau dintre cei născuți pe insulă. Ceilalți erau funcționari din administrația colonială, sosiți uneori foarte de curînd din metropolă. Alegerile se desfășurau în condiții de teroare, iar urnele erau măsluite în mod sistematic, ceea ce elimina de la bun început orice candidat care se pronunța în favoarea independenței.

Nu a trecut decît un an de la armistițiul semnat la Zanjon și a izbucnit o nouă răscoală, cunoscută sub numele de **Guerra Chiquita** (războiul cel mic), care a fost reprimată cu sălbăticie în 1880.

Patria y libertad

Revoluțiile cubaneze din ultimele trei decenii ale secolului trecut au scos la iveală cîteva mari personalități printre conducătorii insurgenților. În ciuda tendințelor sale autoritare și a înclinației spre exercitarea unei puteri personale, generalul Maximo Gomez s-a remarcat ca un neînfricat luptător și un înzestrat strateg și tactician. De o dîrzenie care a stîrnit pînă și admirația dușmanilor săi, Antonio Maceo a înfruntat nenumărate primejdii în cadrul unei bogate activități revoluționare, căzînd eroic în luptă.

Cea mai luminoasă dintre figurile centrale ale revoluției din Cuba este cea a lui Jose Marti. Poet de mare talent, eseist și doctrinar politic, Marti avea doar cincisprezece ani în 1868. Vîrsta lui fragedă nu l-a împiedicat să se dedice, cu trup și suflet, cauzei insurecționale. Scrierile sale, chemări înflăcărate la luptă, erau citite cu lăcomie de elevii și studenții din Havana, ca și de simplii muncitori de pe întinsele plantații de trestie de zahăr.

În 1871, Marti a plecat în Spania, unde, printre numeroasele sale poeme pătrunse de un profund spirit revoluționar, oda închinată **„Fraților mei morți la 27 noiembrie"** a deșteptat un imens ecou în opinia publică din metropolă. După ce și-a luat licența în litere și filozofie la Madrid, a plecat în 1875 în Mexic, unde a rămas doi ani, apoi în Guatemala, unde a lucrat vreme de trei ani ca ziarist și profesor de limbi străine. Înapoiat în Cuba după armistițiul de la Zanjon, a luat parte la „războiul cel mic", fiind nevoit din această cauză să se expatrieze din nou în Statele Unite, Venezuela, încă odată în Statele Unite, Jamaica, Costa Rica, Haiti, Honduras, Santo Domingo, Mexic — iată nenumăratele etape parcurse de cel pe care Che Guevara, asemenea tuturor compatrioților săi, l-a numit **apostolul independenței.** Membru fondator al partidului revoluționar cubanez în 1892, Marti a peregrinat neobosit, ducînd pretutindeni crezul plin de pasiune al celor care luptau pentru independența patriei lor, făcîndu-l cunoscut lumii și adunînd în jurul lui multe din forțele progresiste ale vremii. **Patria y libertad** a devenit o lozincă populară nu numai în America Latină, nu numai în emisfera occidentală, ci peste tot pe glob unde oamenii luptau și mureau în slujba unei asemenea cauze.

În 1895, cînd a izbucnit războiul de independență, poetul revoluționar a considerat că timpul cuvintelor trecuse și că suna din nou ceasul faptelor. Împreună cu Maximo Gomez s-a înapoiat în noaptea de 11 aprilie în Cuba, unde a fost desemnat curînd drept comandant suprem al armatei de eliberare. Patru zile după această numire, la 19 mai 1895, Marti cădea răpus de gloanțele colonialiștilor spanioli.

În celebrul său testament politic, redactat în ajunul morții, el sublinia, cu o strălucită clarviziune, ideea că Spania nu era singurul vrăjmaș al unei Cube independente. Conștient de pericolul reprezentat de imperialismul S.U.A., Marti își avertiza compatrioții împotriva „Nordului agitat și brutal, care disprețuiește popoarele latino-americane", și adăuga: „Am trăit înăuntrul monstrului și îi cunosc măruntaiele; dar praștia mea este praștia lui David..."

Jose Marti, apostolul independenței cubaneze, marele conducător revoluționar al luptelor din 1868—1895

Înfrîngerea lui Goliath

Marti avea deplină dreptate : Nordul agitat și brutal nu renunțase la acapararea Cubei. Dacă în 1848, președintele Polk oferise Madridului 100 milioane de dolari în schimbul insulei, prețul a crescut, șase ani mai tîrziu, la 250 000 000. Refuzurile Spaniei au iritat Washingtonul, care aștepta nerăbdător să intervină pe cale militară pentru a-și atinge țelul. O asociație denumită **Lone Star** (Steaua singuratică) a fost înființată special, în scopul de a familiariza opinia publică americană cu perspectiva alăturării acestei stele solitare la celelalte de pe drapelul Statelor Unite.

Prilejul mult rîvnit s-a ivit la sfîrșitul secolului. În februarie 1895, poporul cubanez a luat din nou armele în mîini împotriva asupritorilor spanioli, care călcaseră toate angajamentele luate la Zanjon. Colonialiștii au crezut că vor lichida foarte repede „rebeliunea" dacă vor trimite un corp expediționar puternic. În consecință, 250 000 de soldați au sosit din metropolă pentru a reprima insurecția. Metodele folosite depășeau în violență pe cele din anii precedenți. Aplicînd sistemul denumit **reconcentracion de los pacificos,** spaniolii au organizat veritabile lagăre de concentrare pentru internarea populației civile, sperînd în felul acesta să izoleze revoluția de baza ei de mase.

Imagine frecventă din Cuba socialistă : în orele libere învățătoarea devine tractoristă

Rezultatul a fost însă exact opus celui scontat. Insurecția căpătase asemenea proporții, încît, în noiembrie 1897, premierul spaniol P.M. Sagasta se vedea nevoit să anunțe că guvernul de la Madrid este gata să acorde autonomie Cubei. Dar, deși aproape imediat după declarația lui Sagasta la Havana s-a constituit un guvern, noul regim nu a apucat să intre în vigoare. Președintele Statelor Unite, McKinley, care refuzase cu încăpățînare să recunoască mișcarea revoluționară și să-i acorde vreun ajutor, a considerat momentul oportun pentru o intervenție fățișă : în februarie 1898 vasul de război american „Maine" a sărit în aer, în timp ce era ancorat în rada portului Havana. Washingtonul a aruncat vina asupra spaniolilor. Era un pretext cusut cu ață albă, recunoscut chiar de istoricii americani : unii afirmă că a fost vorba de o autoscufundare, alții că explozia era accidentală. În orice caz, McKinley a adresat Madridului un ultimatum, cerînd retragerea imediată a trupelor sale din Cuba. Ca urmare a refuzului Spaniei, S.U.A. i-au declarat război în aprilie 1898.

Conflictul a durat exact trei luni. Covîrșitoarea superioritate materială și tehnică a americanilor debarcați pe insulă și-a spus cuvîntul și, la 27 iulie, guvernul spaniol a cerut pace. La 10 decembrie, prin tratatul semnat la Paris, Spania ceda Cuba Statelor Unite. Acestea declaraseră că nu aveau nici o intenție de a anexa sau controla țara, ceea ce nu le-a împiedicat să o ocupe, cu forțele lor armate, pînă în 1902, impunînd în acest răstimp așa-numitul „amendament Platt", prin care nu numai că S.U.A. își instalau baze navale pe coastele Cubei, dar își arogau în mod explicit dreptul de a interveni în afacerile sale interne.

În jumătatea de secol care a urmat, Goliathul yankeu și-a impus, fără nici o jenă, voința, făcînd și desfăcînd guverne, folosind ca unelte reprezentanții celor mai reacționare cercuri ale claselor posedante și jefuind, într-o măsură încă și mai mare decît colonialiștii spanioli, bogățiile țării. La cîrma ei erau instalați dictatori sîngeroși și corupți, de teapa lui Menocal, Machado și Batista. Pușcașii marinei americane reprimau sîngeros mișcările de eliberare națională și socială purtate de masele populare cubaneze.

Dar pînă la urmă, praștia lui David, pe care o evoca Marti, s-a dovedit mai eficace decît tunurile, tancurile și vasele de război ale lui Goliath. La 1 ianuarie 1959, revoluția victorioasă a alungat pe dictatorul Fulgencio Batista, punînd capăt, o dată pentru totdeauna, lungii ere de dominație străină asupra Cubei și de exploatare a omului de către om. Moștenitori spirituali ai luptătorilor din 1868, muncitorii, țăranii și intelectualii de astăzi ai Cubei, s-au angajat cu entuziasm și dăruire de sine pe drumul luminos al construcției socialiste.

Opinii Discuții Controverse

Aurul Daciei

OVIDIU MAIERU

In „Columna lui Traian", academicianul Constantin Daicoviciu și Hadrian Daicoviciu arată că greutatea aurului și argintului capturate de la daci de către armatele romane ale lui Traian ar fi fost de aproximativ 165 tone de aur și 331 tone de argint, cifre stabilite, prin anumite calcule, de către francezul Jerôme Carcopino, care mai spunea că după anul 106 situația financiară a Romei s-a redresat pentru un timp datorită acestei bogate prăzi. După cum se știe, scriitorul bizantin din veacul al VI-lea, Johannes Lydos, indicase însă cifre mult mai importante, stabilite pe baza lucrărilor lui Criton („Getica").

Stabilirea valorii tezaurului dacilor din vremea lui Decebal, în special la aur, pare însă discutabilă și necorespunzătoare marilor resurse de care dispunea Dacia la acea vreme. Problema merită deci unele noi argumentări.

In ce privește argintul (331 de tone), se pare că această cifră ar putea să fie mai apropiată de realitate. Profesorul J. Carcopino apreciază că exploatarea plumbului în Dacia lui Decebal aducea implicit mult argint, fără însă să aibă în vedere faptul că minele dacilor, pînă la venirea romanilor, erau modeste și puține. De altfel, vechile halde daco-romane din Munții Apuseni, valorificate recent, au arătat că în genere erau slab aurifere și foarte sărace în neferoase.

Dacii aveau însă mult mai mult aur datorită exploatării intense a aluviunilor fluviatile. Acumularea aurului în tezaur nu a fost, desigur, opera cîtorva ani, ci probabil a multor zeci, poate chiar secole.

Dacii cunoșteau perfect valoarea comercială a metalului nobil datorită relațiilor strînse cu negustătorii greci din Mediterana și Balcani, care creaseră porturi și colonii pe țărmul Mării Negre și pe Dunăre, acționînd totodată intens chiar în inima teritoriului Daciei. De aci și exactitatea informațiilor despre bogăția auriferă a Daciei, faimă care a ajuns la Roma după ce, cu mult înainte, ajunsese la Darius, determinîndu-l pe acest îndepărtat suveran al perșilor să verifice temeiul zvonului persistent, chiar la fața locului, cu prilejul expediției împotriva sciților.

Dacii din interiorul arcului carpatic, ca locuitori ai munților și pădurilor, erau în general păstori și vînători, care nu aveau o economie agricolă atît de dezvoltată încît să justifice activitatea intensă și înfloritoare a coloniilor grecești printr-un export corespunzător și important de produse agricole, animale sau materii prime. Importau totuși unele mărfuri plătind bine, cu aur. Această situație specială a Daciei, care nu exporta pe atunci mai nimic, dar care importa multe mărfuri din Orient și Mediterana, trebuie subliniată cu deosebire, fiindcă ea ne dovedește că prosperitatea coloniilor grecești se baza aproape numai pe importul de mărfuri orientale. Aurul abundent din Dacia permitea acest fel de comerț și avea un preț convenabil, mult mai ieftin decît cel din Orient și din Mediterana, aducea grecilor un dublu cîștig, cel dintîi la mărfurile vîndute și un altul — poate mai mare — la diferența de „curs" dintre Dacia și Grecia. In acest mod s-a scurs multă vreme aurul Daciei, creîndu-i faima corespunzătoare. (Vezi și Tratatul de **Istoria României,** vol. I, p. 277). Tezaurul dacilor a constituit, probabil, un principal obiectiv pentru cei care au încercat în cursul veacurilor să cucerească această țară.

Considerăm că aurul dacilor capturat de romani trebuie să fi reprezentat de cel puțin 4—5 ori cantitatea stabilită prin calcule

de prof. J. Carcopino. Numai o astfel de cantitate ar fi putut influența pozitiv economia Romei, așa cum s-a întîmplat după anul 106, și totodată ar fi putut acoperi cheltuielile războaielor daco-romane.

Aurul dacilor în timpul lui Decebal era în cea mai mare parte, peste 80%, de proveniență **aluvionară** și doar 20% de proveniență **subterană,** minieră. Într-adevăr, trebuie să avem în vedere faptul că pentru extragerea din subteran a 165 000 kg de aur dintr-o rocă (minereu bogat) cu 10 g aur/tonă, recuperînd 50% din aur, vom avea nevoie de 33 milioane de tone de rocă excavată și prelucrată. Această cantitate excavată reprezintă 11 000 000 metri de galerii de tipul roman (1 m liniar de galerie romană = 3 tone de rocă), adică **11 000 km de galerii !** Oricît am corecta aceste cifre, ele ne dovedesc că aurul dacilor era aproape exclusiv de origine aluvionară, abundența lui explicîndu-se astfel, în ciuda unui minerit subteran cu totul sporadic și de modeste dimensiuni.

Facsimil după Tripticul unei table cerate descoperite la Abrud

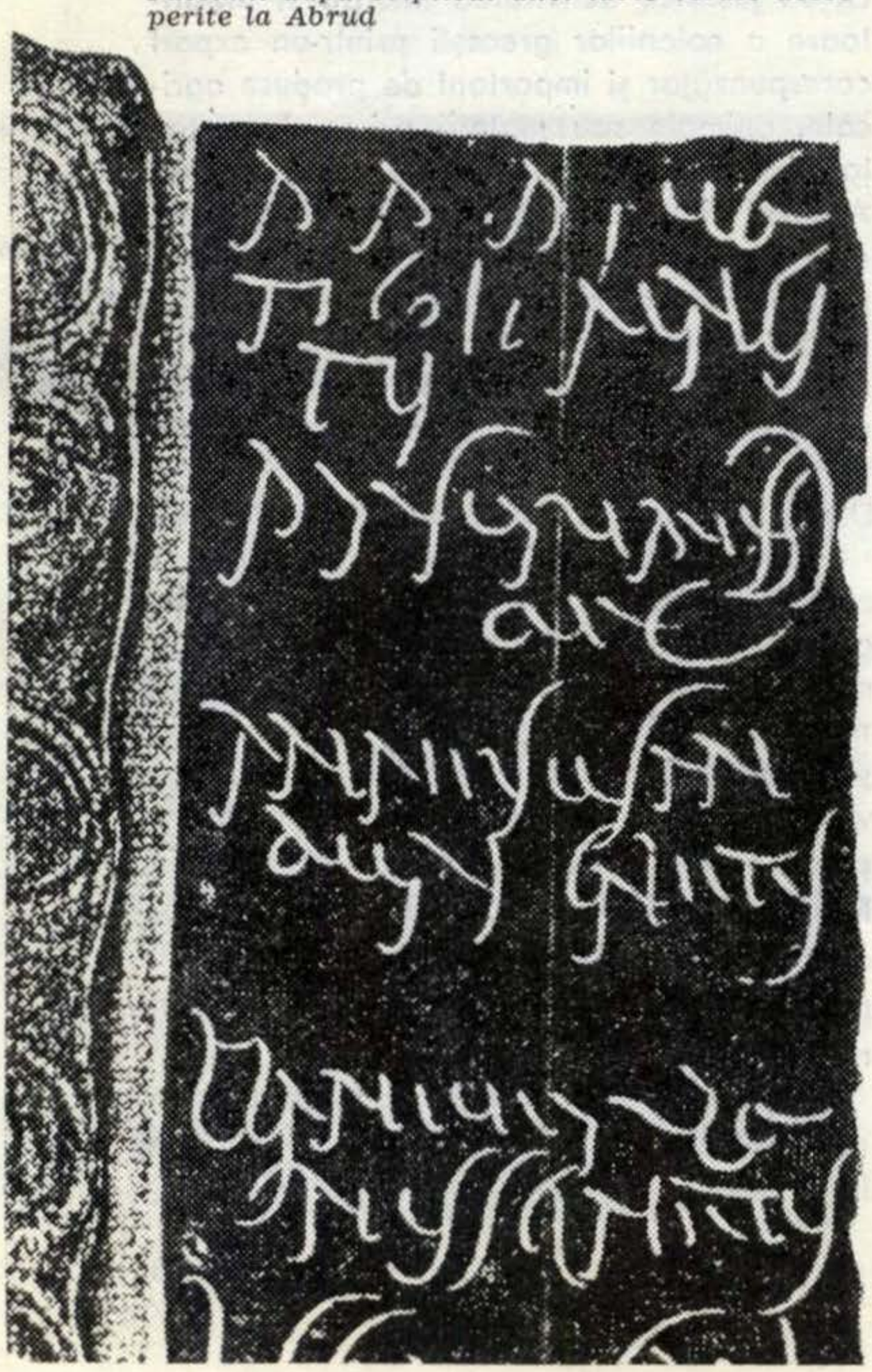

Dacă avem în vedere numeroasele zone cu aluviuni aurifere din țara noastră și acceptăm că acum 2 000 de ani și mai bine aceste aluviuni erau mult mai bogate, fiind mai puțin exploatate, va trebui să admitem că ele aveau încă 2—3 grame de aur la tonă în mod obișnuit. Este, de asemenea, mai mult decît sigură existența unor zone de mare concentrare a aurului, cu zeci sau chiar cu sute de grame de aur la tonă.

Ca orice populație în faza de organizare primară, dacii erau și culegători de aur superficial, ușor de extras. Această îndeletnicire se află la toate popoarele lumii, mai ales în primele faze de civilizație, cînd omul este prea puțin legat de agricultură sau de meserii. Cu atît mai vîrtos o astfel de ocupație poate fi exercitată pe un teritoriu care are numeroase surse aurifere.

Banatul, Crișana, Munții Apuseni, munții Sebeșului, munții Olteniei și ai Făgărașului, Dobrogea, munții Moldovei și ai Bucovinei, munții Rodnei și Maramureșului au furnizat secole de-a rîndul mari cantități de aur aluvionar, din care atît localnicii care-l extrăgeau cît și conducerea tribală statală aveau cota lor prestabilită. Nu este nimic exagerat dacă apreciem că, din producția aluviunilor, tezaurului statului dac îi reveneau anual cel puțin 15—20 tone de aur. El era strîns de pe tot teritoriul Daciei de autoritatea tribală statală printr-un anumit sistem de colectare și percepere care nu poate să nu fi existat în Dacia, așa cum a existat și la alte popoare.

Acest aur, acumulat ani de-a rîndul, a putut constitui un stoc pînă la 1 000 de tone, tezaur considerat, desigur, ca un lucru sfînt.

Faima de țară a aurului a continuat să dăinuiască pentru Dacia cu atît mai mult, cu cît romanii au organizat în plus exploatarea minieră subterană, care trebuie să fi curs în paralel cu tradiționala exploatare a aluviunilor.

Evul mediu a profitat din plin de activitatea minieră organizată de romani și dezvoltată din ce în ce mai mult, cunoscute fiind repetatele imigrări de mineri din centrul Europei aduși tocmai pentru continuarea și extinderea mineritului subteran, activitate în care aurul păstrează mereu primul loc, urmat de argint, plumb, cupru, antimoniu și mercur.

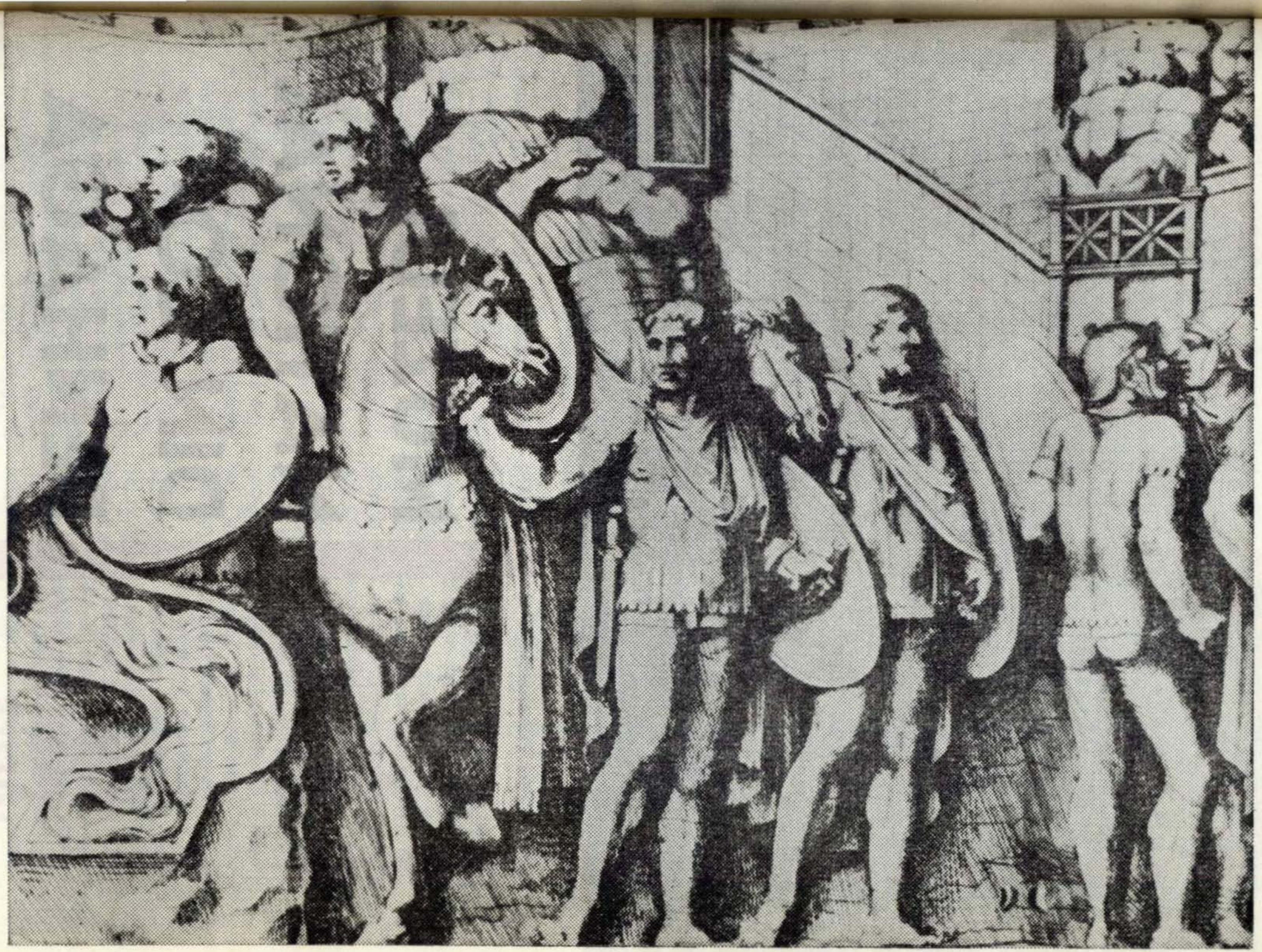

Bogăţiile Daciei iau drumul Romei (Metopă de pe Columna Traian)

MUZEUL NAȚIONAL DIN CO-PENHAGA

PRIN MARILE MUZEE ALE LUMII

MARIA MATACHE

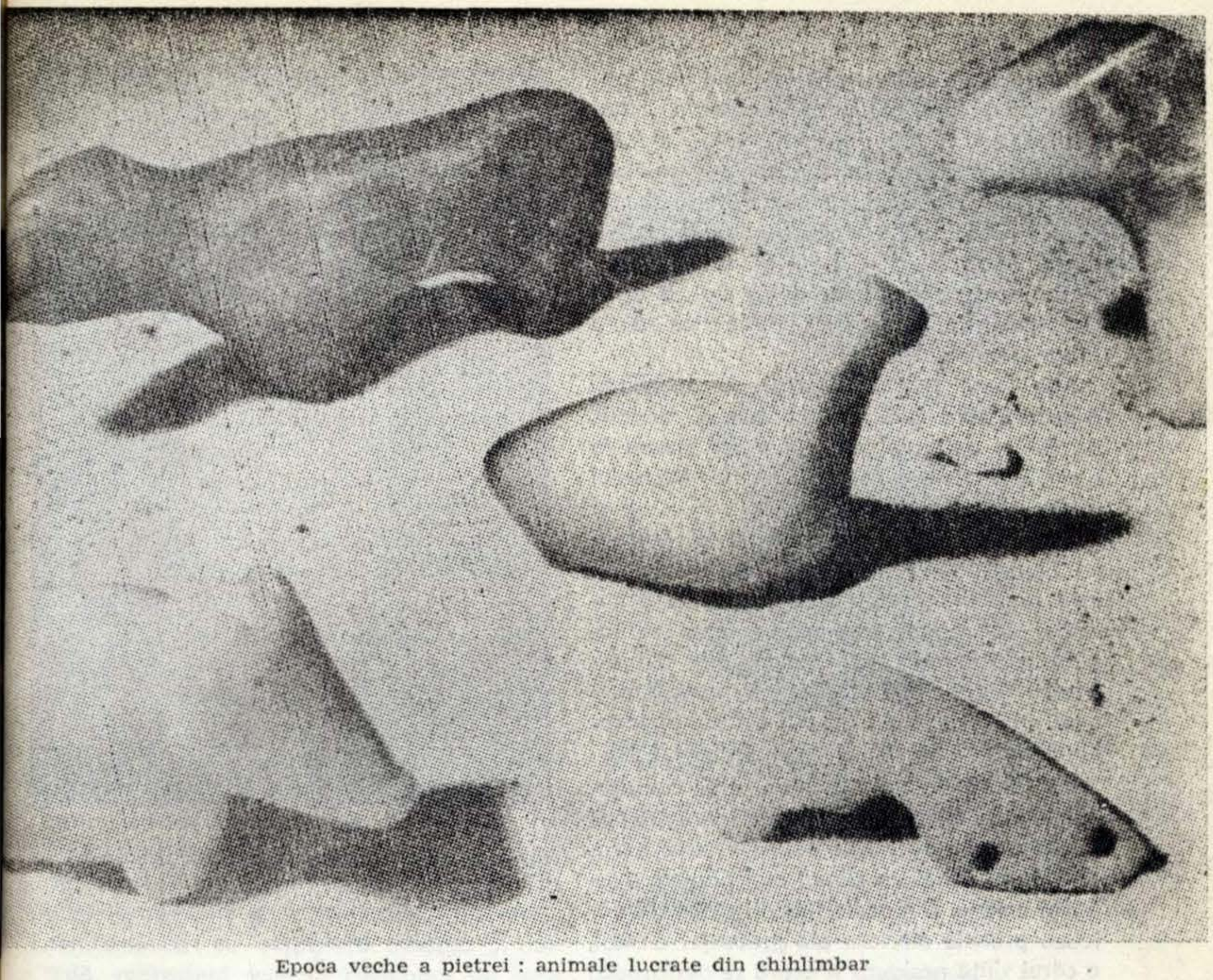

Epoca veche a pietrei : animale lucrate din chihlimbar

Intr-unul din cele mai frumoase monumente arhitecturale ale orașului Copenhaga — Palatul Prințului —, o clădire în stil rococo, construită pe la jumătatea secolului al XVIII-lea pentru prințul moștenitor, viitorul Frederic al V-lea, se află Muzeul Național, principalul muzeu cultural-istoric al Danemarcei.

Marile muzee europene, care au menirea de a conserva patrimoniul istoric și artistic al unei țări și de a-l prezenta publicului pentru delectarea și instruirea lui, s-au dezvoltat în general lent, în decursul a numeroși ani. Muzeul Național din Copenhaga nu face excepție de la această regulă. Bazele creării sale au fost puse în anul 1807, cînd Comisia regală pentru conservarea antichităților începe o activitate sistematică de colecționare a obiectelor preistorice daneze. Sub numele de Muzeul regal de antichități nordice, această colecție mereu sporită a fost transferată în anul 1832 de la Biblioteca universitară, unde se afla inițial, la Palatul Christiansborg, pentru ca în 1853 să-și găsească amplasamentul definitiv în actuala clădire.

Sporirea considerabilă a patrimoniului a creat la un moment dat problema spațiului de expunere, care a fost rezolvată în anii 1930—1936 prin construirea unui complex de clădiri, alipit vechiului palat, și care a permis extinderea muzeului.

În forma sa actuală, Muzeul Național din Copenhaga se compune din opt secții. Prima dintre ele, afectată antichităților daneze, cuprinde epoca pietrei, a bronzului și a fierului. Cea de-a doua, rezervată evului mediu și renașterii daneze, adaugă expunerilor de arme, podoabe, costume, ornamente, o colecție impresionantă de obiecte de cult, altare, sculptură religioasă în lemn și piatră, elemente de arhitectură bisericească și laică, mobilier medieval etc., în timp ce a treia secție o constituie Muzeul folcloric danez, cu nenumărate piese de mobilier, argintărie, olărie, costume, cu interioare de conace și case de oraș.

Deosebit de interesantă este cea de-a patra secție, care găzduiește colecția etnografică, una dintre cele mai mari și mai de preț din întreaga lume. Secția eschimosă este unică, incluzînd nu numai pe eschimoșii din Groenlanda daneză, dar și pe cei din Canada și Alaska. Alte rarități ilustrează viața popoarelor de la Pol, a celor din Pacific, a indienilor din America sau a triburilor africane.

Alte secții cuprind colecții de antichități orientale și clasice, de monede și medalii, de științe naturale, precum și un muzeu în aer liber, asemănător, într-un fel, Muzeului satului din București.

Dat fiind imensul patrimoniu al Muzeului Național, ne-am propus în articolul de față doar o prezentare de ansamblu a colecției de obiecte preistorice, care se înscrie printre cele mai remarcabile din întreaga Europă și care oferă posibilitatea unei priviri generale asupra culturii poporului danez.

Cu 10 000 de ani înaintea erei noastre, ghețarii ce acopereau teritoriul de astăzi al Danemarcei s-au retras definitiv către nord, creîndu-se astfel un climat mai prielnic existenței umane. Din acele timpuri străvechi datează primele mărturii ale prezenței omului, a cărui viață nesigură și aspră se desfășoară în condițiile epocii de piatră (10000—1500 î.e.n.). Populația rară și împrăștiată pe marginile lacurilor și pe cursurile apelor trăia la început din vînătoare și pescuit, pe care le practica făurindu-și unelte și arme, cioplind materialele aflate la îndemînă : silexul, oasele de animale, cornul de ren și lemnul. Ele constituie azi obiectele ce deschid expunerea Muzeului Național consacrată preistoriei daneze. Majoritatea provin din cele mai vechi așezări descoperite de arheologii danezi în Jutlanda și Seelanda, dintre care cea de la Maglemose a dat numele unei importante culturi paleolitice răspîndită în întreaga Scandinavie și în Anglia. Sînt în primul rînd unelte și arme de atac sau apărare : vîrfuri de săgeți crestate pe trei părți, cuțite, lame de răzuit din silex, ace și harpoane, cîrlige de pescuit din os și corn de ren, măciuci și vîsle rudimentare din lemn etc. Un colier făcut din 98 dinți de animale fusese probabil o podoabă de preț.

Odată cu mileniul al V-lea î.e.n. se constată apariția unei interesante culturi pri-

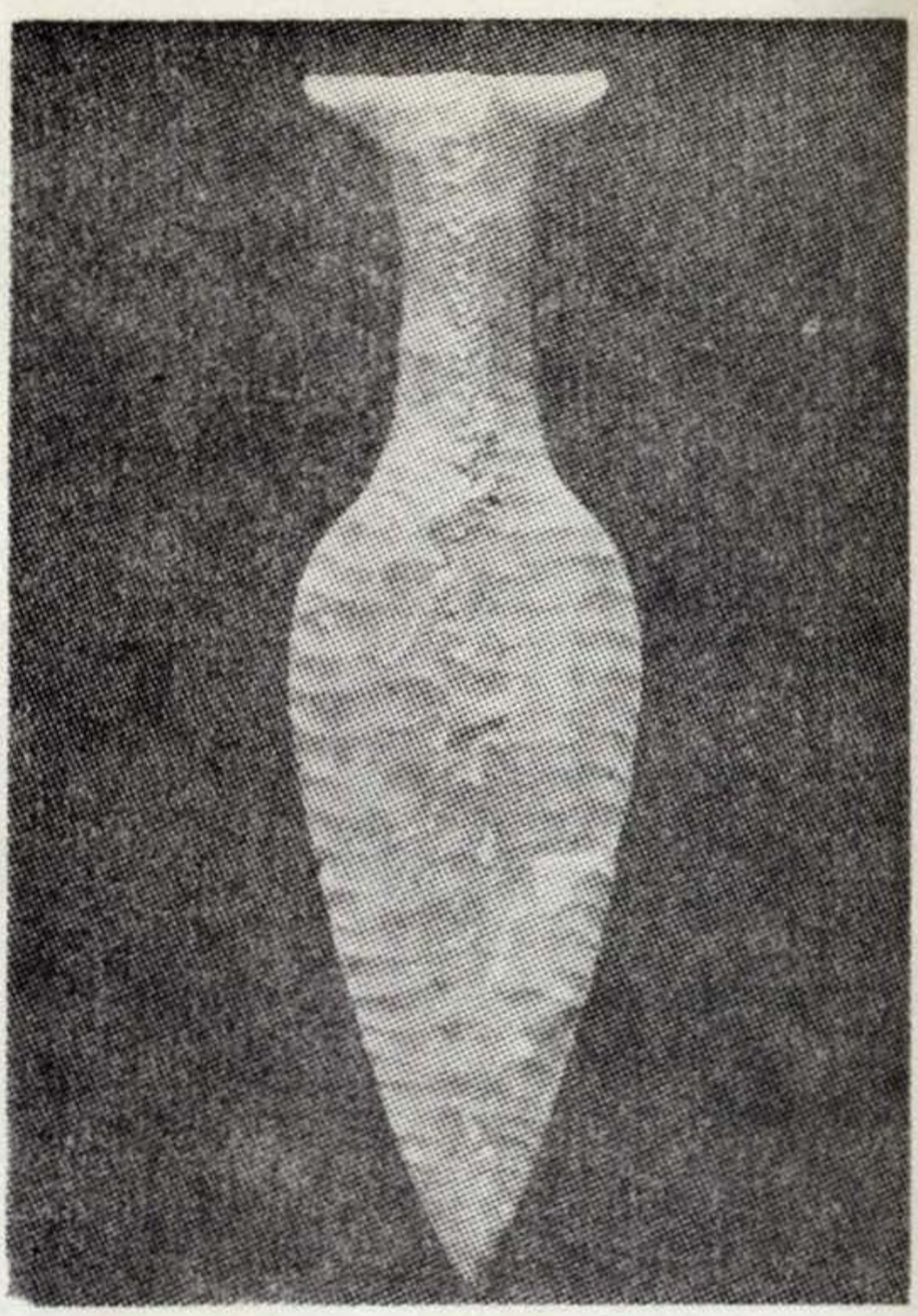

Epoca neolitică : pumnal de silex descoperit la Hindsgavl

Epoca neolitică : vasul de lut de la Skarpsaling

mitive, ale cărei urme s-au găsit în aglomerările de scoici, oseminte de animale și aschii de silex sedimentate în preajma vechilor așezări de pe litoralul danez, în special la Ertebölle. Un bloc format în urma unor atare sedimentări, înalt de 2 m, se află astăzi într-una din sălile secției preistorice.

Sfîrșitul culturii Ertebölle ne conduce în epoca nouă a pietrei, în care, paralel cu vechea tehnică a cioplirii, se dezvoltă arta șlefuirii silexului. Exponatele muzeului referitoare la această perioadă scot în evidență, îndeosebi, nivelul uimitor la care se ajunsese în tehnica prelucrării pietrei. Topoarele au lame lungi și înguste, perfect ascuțite. Pumnalele de silex curat sînt adeseori mărturiile unei arte manuale perfecte, ce caută să imite modelele costisitoarelor pumnale de bronz, care încep a fi importate din sud la sfîrșitul epocii de piatră. O adevărată capodoperă în acest sens este pumnalul găsit la Hindsgavl, în Fionia, datînd din jurul anului 1500 î.e.n. Colecția de vase de lut este remarcabilă, exprimînd în cele mai bune exemplare ale sale o armonie fin acordată între formă și ornamentație. Vasul de lut de la Skarpssaling din Jutlanda, ale cărui ornamente gravate, lustruite cu cretă, contrastează cu suprafața neagră și netedă, reprezintă punctul culminant pe care arta olăritului îl atinge în neolitic.

Epoca bronzului (1500—400 î.e.n.) ne-a lăsat mărturii remarcabile asupra trecutului îndepărtat al Danemarcei. În schimbul chihlimbarului, pe care Marea Nordului îl depunea din abundență pe coastele daneze, se aduceau din sud metale : cuprul și zincul, bronzul (obținut din amestecul acestora), aurul. Devenind extrem de abili în tehnica turnării bronzului, nordicii își făuresc cu timpul arme, unelte, obiecte și podoabe felurite, conform gustului local. Alături de bronz continuă să fie folosite și materialele cunoscute pînă atunci : silexul, osul, lemnul.

Conservate în Muzeul Național, piesele din epoca veche a bronzului (cca. 1500—800 î.e.n.) au fost descoperite în cea mai mare parte în morminte, dar obiectele sau figurinele din epoca recentă a bronzului (cca. 800—400 î.e.n.) au fost găsite de obicei pe cîmpuri și mlaștini. Dintre sutele de exponate, cîteva reținatenția în mod deosebit. Astfel, „Carul soarelui", descoperit în

Epoca bronzului : costum de femeie provenit din mormîntul de la Egtved

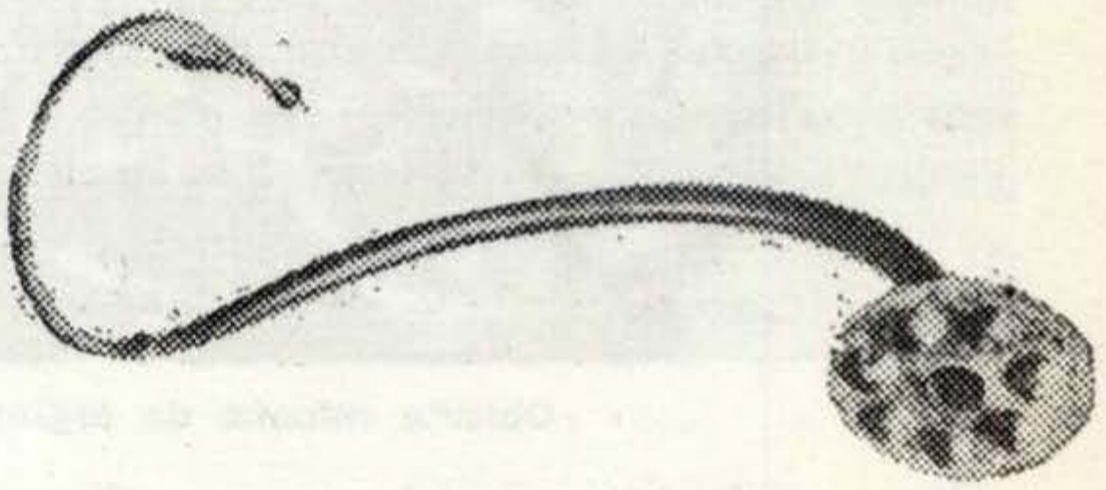

Epoca bronzului : lura, instrument muzical de suflat

Epoca fierului : marele vas de sacrificiu de la Gundestrup

Obiecte romane de argint din mormîntul de la Hoby

Perioada vikingă : obiecte de podoabă din aur

anul 1902 în mlaștina de la Trundholm, apare ca o mărturie de primă importanță asupra răspîndirii cultului soarelui în epoca bronzului. Discul solar aurit este montat pe un car cu șase roți tras de un cal ce pare că traversează cerul. Stilul ornamental permite să fie datat în jurul anului 1000 î.e.n. Specialiștii danezi consideră că acest obiect votiv a fost făurit după modelul marilor care de procesiune și depus în mlaștină ca o ofrandă soarelui. „Lurele" daneze, instrumente muzicale de suflat, proprii nordului Europei, avînd o dublă curbură elegantă, constituie, de asemenea, una din atracțile muzeului. Sunetele lor profunde și sonore, amintind cornul de vînătoare, se auzeau în timpul ceremoniilor religioase și al bătăliilor.

Numeroasele descoperiri făcute în mormintele datînd din epoca bronzului au permis conservarea în Muzeul Național a unui

număr însemnat de obiecte de podoabă și toaletă, arme, vase de bronz și aur, figurine, cutii din scoarță de copac, scaune pliante de lemn, cornuri de băut, veșminte etc. Acestea din urmă, confecționate din lînă de oaie toarsă în fir gros, s-au păstrat în ciuda umidității, datorită soluției de tanin generată de lemnul de stejar din care erau lucrate sicriele. Astfel protejate, bluza și fusta scurtă din șnururi a fetei de la Egtved, ca și mantaua sau căciula fin cusută ale bărbatului din mormîntul de la Borum Ershoej evocă aspectul vestimentar al omului din îndepărtatele vremuri ale preistoriei.

Exponatele din perioada următoare — epoca fierului (400 î.e.n. — 1 000 e.n.) — dovedesc pătrunderea influențelor aparținînd culturilor sudice. Ca urmare a legăturilor comerciale active cu ținuturile de la Rin și Dunăre, au fost importate numeroase obiecte de proveniență celtică. Astfel, marele vas de sacrificiu descoperit în anul 1891 la Gundestrup, în Jutlanda, care poate fi astăzi admirat în Muzeul Național, este o operă de lux celtică din jurul anului 100 î.e.n. Cele 12 plăci de argint rectangulare care-l alcătuiesc poartă pe suprafața lor exterioară reliefuri reprezentînd capete de divinități și animale, în timp ce interiorul prezintă scene evocînd procesiuni, sacrificii umane și lupte cu tauri. Ornamentația zoomorfă alternată cu figuri umane o regăsim și pe un alt obiect de inspirație celtică — recipientul de bronz de la Rynkeby.

La începutul erei noastre, o mare cantitate de obiecte romane, în special de argint, sticlă și bronz, invadează Danemarca. În Muzeul Național se pot vedea, printre altele, două cupe măiestrit lucrate în argint, găsite împreună cu o serie de piese romane în mormîntul unui bărbat de la Hoby ; pe ele sînt reprezentate scene din istoria lui Priam și Achile, a lui Philoctet și Ulise. Epocii fierului îi aparțin și importante obiecte de aur : podoabe, lingouri și spirale etc.

Odată cu anul 800 al erei noastre pătrundem în ultima fază a preistoriei daneze, cunoscută sub denumirea de perioadă vikingă. Izvoarele arheologice daneze referitoare la aceste timpuri sînt extrem de bogate și edificatoare. Săpăturile arheologice efectuate în 1935 în Fionia au furnizat muzeului o piesă extrem de interesantă : corabia ce servise drept mormînt unui șef viking, încărcată cu cele mai bune arme, obiecte de preț și resturi de îmbrăcăminte, care împreună cu caii și ciinii săi de vînătoare trebuiau să-l însoțească în lumea de dincolo de moarte, în Walhalla.

Tehnica construcției navale a vikingilor este ilustrată și de o serie de corăbii scoase la iveală în urma cercetărilor întreprinse de arheologii danezi. Puternice și rezistente, cu prora proeminentă și fundul ascuțit, vasele aveau la capete sculpturi înfățișînd animale fantastice sau păsări de pradă cu aripile desfăcute. Fiind mobile, aceste sculpturi erau scoase atunci cînd navigatorii poposeau pe țărmuri nelocuite, pentru a nu speria spiritele protectoare locale.

Unul dintre rezultatele expedițiilor normande a fost și introducerea creștinismului. Regele Harald Dinte Albastru a consemnat acest eveniment în inscripția cu caractere runice de pe marea piatră de la Jelling pusă pe mormîntul părinților săi către anul 940, a cărei copie perfectă se află în curtea Muzeului Național din Copenhaga. Pe celelalte fețe ale pietrei sînt reprezentate o scenă de luptă între un leu și un șarpe și un Crist răstignit înconjurat de motivul ornamental indigen format din împletituri. Existența acestor imagini dovedește nașterea unei arte noi, pe care religia creștină o va dirija către alte scopuri.

Perioada vikingă : lamă de topor incrustată cu argint

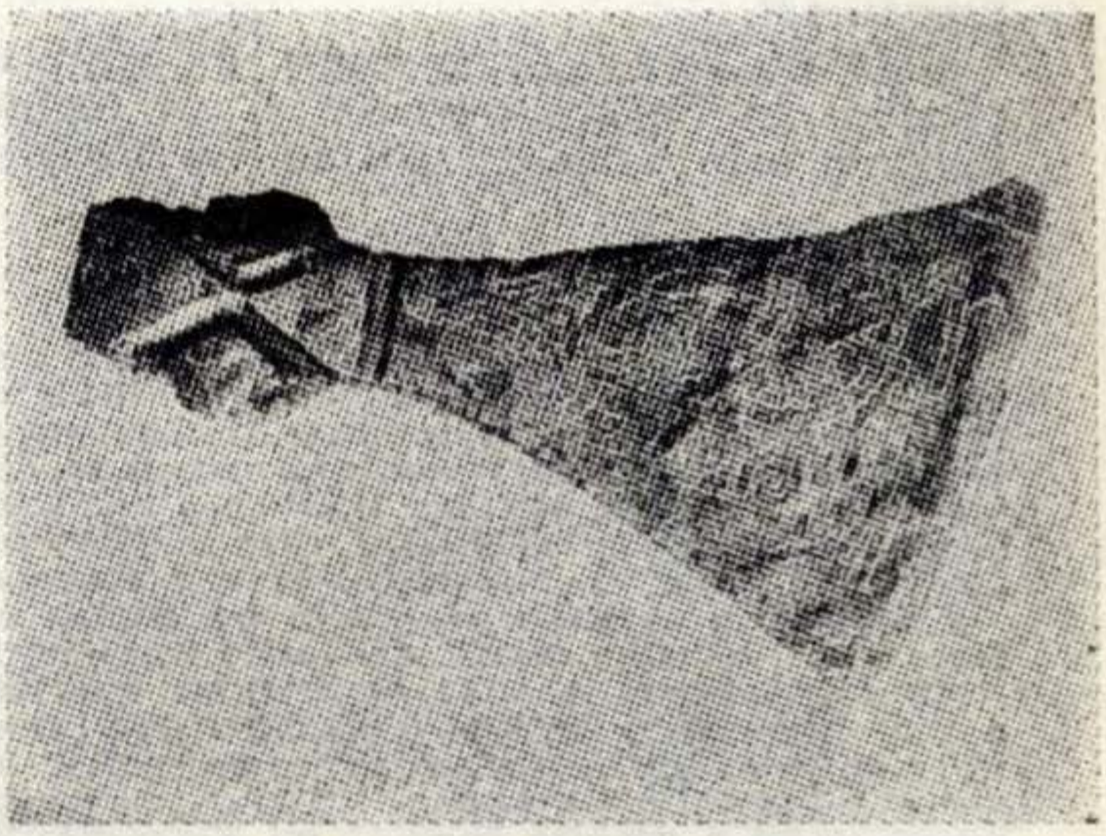

CONFERINȚA DE LA TEHERAN

Documentele de mai jos sînt publicate după culegerea **Tegheran — Ialta — Potsdam, Izdatelstvo „Mejdunarodnîe Otnoșenia", Moscova, 1967** — în text prescurtată cu sigla T.I.P. —, care reproduce procesele verbale, stenogramele și înregistrările delegației sovietice. Textul delegației sovietice a fost comparat cu stenogramele, înregistrările și notele delegației americane publicate în **Foreign Relations of The United States. Diplomatic Papers. The Conferences at Cairo and Tehran, 1943, „United States Government Printing Office", Washington 1961** — în text prescurtată cu sigla F.R. Deosebirile notabile dintre textele sovietice și cele americane sînt semnalate cu următoarele sigle : M.B. (minutele Bohlen), M.BT. (minutele Boettiger), N. H. (notele Hopkins). Menționăm că în stenogramele, înregistrările și notele americane F. D. Roosevelt apare sub denumirea **Președintele**, iar W. Churchill sub denumirea **Primul ministru.** Toate notele aparțin redacției române dacă nu poartă altă indicație.

În dorința unei cît mai exacte redări a conținutului stenogramelor, înregistrărilor și notelor, au fost păstrate toate greșelile de transcriere, inadvertențele stilistice, au fost respectate timpurile verbelor etc.

EUGEN BANTEA și
MIRCEA IOANID

Ședința de la masa rotundă

Ședința a început la ora 16.

Roosevelt. Aș vrea ca la această ședință să discutăm chestiunile referitoare la Polonia si la Germania.

Stalin. Și problema comunicatului [25].

Roosevelt. Comunicatul e în curs de pregătire [26].

Molotov. Putem primi acum un răspuns referitor la flota comercială și de război italiană care urmează să ne fie transferată ?

Continuarea notei 24 din numărul trecut.

Mareșalul Stalin a răspuns că în februarie guvernul sovietic a arătat guvernului Statelor Unite condițiile pe care le pune, că guvernul britanic a fost de asemenea informat și că, de vreme ce guvernul Statelor Unite n-a transmis finlandezilor aceste stipulații, este evident că acesta nu crede că finlandezii le vor accepta.

Președintele a admis că atunci nu credea că finlandezii vor ține seama de aceste propuneri.

Mareșalul Stalin a spus că tratatul din 1940 a fost încălcat și trebuie restabilit, dar, dacă Hango trece la finlandezi, este de acord să accepte în schimb Petsamo, Uniunea Sovietică avînd astfel o graniță comună cu Norvegia. El a adăugat că de la bun început Petsamo a fost un dar făcut de Rusia Finlandei.

Primul ministru a spus că guvernul britanic dorește ca guvernul sovietic să fie satisfăcut de hotarele vestice și că ar fi bucuros ca Finlanda să rămînă independentă.

Mareșalul Stalin și-a exprimat părerea că finlandezii trebuie lăsați să trăiască cum vor, însă trebuie să plătească jumătate din daunele pe care le-au pricinuit.

Președintele a întrebat dacă n-ar fi mai folositor ca finlandezii să vină la Moscova fără nici o condiție prealabilă.

Mareșalul Stalin a răspuns că, dacă nu există perspective de succes, o acțiune de acest fel ar

Ședința a luat sfîrșit la ora 19,40.

Roosevelt. Răspunsul la această întrebare este foarte simplu. Am căpătat un număr mare de nave italiene. După părerea mea, ele trebuie să rămînă Națiunilor Unite în folosința temporară și să fie cît mai bine întrebuințate. După război, ele trebuie repartizate între Națiunile Unite.

Molotov. Dacă aceste nave nu pot trece în proprietatea noastră, solicităm ca ele

să ne fie date în folosință temporară. Le vom întrebuința în interesul aliaților și al tuturor Națiunilor Unite.

Stalin. Dacă Turcia nu intră în război, atunci navele italiene remise nouă nu vor putea fi aduse în Marea Neagră și în acest caz am dori să le avem în Marea Nordului [27]. Știm că Marea Britanie și Statele Unite au nevoie de nave, dar noi nu cerem multe.

Churchill. Sînt pentru.

Roosevelt. Și eu sînt pentru.

Churchill. Aș dori ca aceste nave să se afle în Marea Neagră.

Stalin. Și noi am prefera să le avem în Marea Neagră.

Churchill. Poate că ar fi mai bine ca navele italiene remise Uniunii Sovietice să intre în Marea Neagră o dată cu navele britanice pentru ajutorarea flotei de război sovietice.

Stalin. Bine.

Churchill. Este nevoie să reglementăm cu italienii problema transferării navelor, deoarece ei ne ajută cu flota lor. Unele nave italiene luptă, altele execută serviciul de patrulare. Submarinele sînt folosite pentru aprovizionări. Desigur, este de dorit să folosim la maximum flota italiană și nu s-o avem împotriva noastră. De aceea vă rog să ne dați două luni ca să reglementăm cu italienii problema transferului de nave italiene către Uniunea Sovietică. Este o problemă delicată și trebuie să ne purtăm ca pisica cu șoarecele.

Stalin. Vom putea, așadar, căpăta aceste nave pînă la sfîrșitul lunii ianuarie anul viitor ?

Roosevelt. De acord.

Churchill. De acord.

Stalin. Pe aceste nave vor fi echipajele noastre.

Churchill. Am dori să ajutăm cu nave de ale noastre flota rusă din Marea Neagră și am fi bucuroși să ajutăm la repararea bazelor navale sovietice din Marea Neagră, de exemplu cea de la Sevastopol. Dacă guvernul sovietic consideră util, am putea introduce în Marea Neagră 4—5 submarine britanice, să-i scufundăm pe români și nemți. Trebuie să spun că noi nu avem în Marea Neagră pretenții, nici interese [28].

Stalin. Bine, și mulțumim pentru orice ajutor ce ni se dă [29].

Churchill. Există un moment pe care l-am putea folosi și în cazul intrării Turciei în război. Dacă Turcia se teme să intre în război, dar este de acord să-și elasticizeze neutralitatea, atunci va lăsa să treacă cîteva submarine cu navele lor de aprovizionare prin Bosfor și Dardanele în Marea Neagră. Submarinele americane scufundă multe vase japoneze în Oceanul Pacific ; submarinele noastre au scufundat un număr mare de nave germane și italiene în Mediterana ; acum submarinele noastre ar putea da o mînă de ajutor în Marea Neagră [30].

Stalin. Problema este epuizată ?

Churchill. Da.

Roosevelt. Aș vrea să stăm de vorbă despre Polonia. Vreau să-mi exprim speranța că guvernul sovietic va putea începe tratative și restabili relațiile cu guvernul polonez.

Stalin. Agenții guvernului polonez aflați în Polonia sînt în legătură cu nemții. Ei ucid partizani. Nu vă puteți închipui ce fac acolo.

Churchill. E o mare problemă. Noi am declarat război Germaniei pentru că ea a atacat Polonia. La timpul respectiv am fost uimit că Chamberlain nu s-a bătut pentru cehi la München, ca brusc apoi, în aprilie 1939, să dea garanții Poloniei. Am fost uimit cînd el a înlăturat posibilități mai favorabile și a trecut la politica de război. Dar totodată am fost și bucuros. De dragul Poloniei și pentru îndeplinirea făgăduielilor noastre, deși nu eram pregătiți, cu excepția forțelor noastre navale, am declarat război Germaniei. Hotărîrea Franței de a intra în

---

da apă la moară germanilor, pentru că grupurile reacționare din Finlanda vor exploata eșecul, pretinzînd că este imposibil să discuți cu rușii. El a adăugat că totuși, dacă președintele insistă, finlandezii n-au decît să vină la Moscova, dar întrebarea e pe cine pot trimite.

D-l Churchill a arătat că guvernul britanic nu insistă asupra nici unei chestiuni privitoare la finlandezi.

Mareșalul Stalin a spus că aliații pot din cînd în cînd uza de presiuni și a repetat că, dacă președintele socotește că este folositor, se poate face o încercare.

Președintele a spus că, după părerea lui, actualul guvern finlandez fiind progerman, nu se va putea ajunge la o înțelegere cu el, însă că este posibil să fie trimiși altfel de finlandezi.

Mareșalul Stalin a răspuns că [sovieticii] n-au nici o obiecție față de oricine ar dori să trimită finlandezii, nici chiar față de Ryti (președintele Finlandei-F.R.) sau chiar dracul în persoană.

Stalin a schițat apoi condițiile sovietice după cum urmează :

1. Restabilirea tratatului din 1940, admițînd posibilitatea de a schimba Hango cu Petsamo, deși Hango fusese dobîndit cu titlu de arendă, iar Petsamo ar urma să fie luat ca posesiune permanentă.

2. Compensarea a 50% din daunele provocate Uniunii Sovietice de către finlandezi, cuantumul exact rămînînd să fie discutat.

3. Ruperea de Germania și alungarea germanilor din Finlanda.

4. Reorganizarea armatei.

Primul ministru și **mareșalul Stalin** au angajat apoi o discuție amicală asupra oportunității perceperii de reparații din partea Finlandei, și mareșalul Stalin a expus clar părerea sa fermă că Finlanda trebuie să plătească daune."

[25] M. B. nu consemnează intervenția.

[26] M. B. nu consemnează intervenția.

[27] M. B. consemnează în acest loc o întrerupere făcută de Churchill, avînd următorul cuprins : „Primul ministru a spus că cererea este neînsemnată raportată la uriașele sacrificii făcute de Rusia".

[28] M. B. nu consemnează intervenția.

[29] M. B. nu consemnează intervenția.

[30] M. B. redă într-o formă rezumativă această intervenție și nu înregistrează următoarele două intervenții.

război a fost în mare măsură determinată de imboldul nostru [31]. Franța s-a prăbușit. Dar datorită situației noastre insulare am rămas luptători activi. Noi acordăm o mare însemnătate cauzei pentru care am intrat în război. Înțeleg diferența istorică dintre punctul nostru de vedere referitor la Polonia și cel rusesc [32]. Dar la noi se acordă Poloniei o mare atenție, deoarece agresiunea contra Poloniei a fost în măsură să ne silească să întreprindem eforturile actuale. Eu am înțeles foarte bine și situația în care s-a găsit Rusia la începutul războiului și, ținînd seama că noi eram slabi atunci și că Franța și-a trădat garanțiile pe care le dăduse la München, am înțeles că guvernul sovietic nu și-a putut risca viața în această luptă [33]. Dar acum situația e alta și eu sper că dacă vom fi întrebați de ce am intrat în război vom răspunde : pentru că am dat garanții Poloniei. Vreau să amintesc exemplul pe care l-am mai dat cu cele trei bețe de chibrit dintre care unul reprezintă Germania, al doilea Polonia și al treilea Uniunea Sovietică *. Toate cele trei bețe de chibrit trebuie să fie împinse spre vest pentru a rezolva una dintre sarcinile principale ce stau în fața aliaților : asigurarea frontierelor vestice ale Uniunii Sovietice.

Stalin. Ieri nu s-a adus vorba despre tratative cu guvernul polonez. Ieri s-a pomenit doar de necesitatea unor indicații transmise guvernului polonez. Trebuie să spun că Rusia nu este mai puțin interesată decît alte puteri, ci mai mult, ca relațiile cu Polonia să fie bune, deoarece este vecina Rusiei. Sîntem pentru restaurarea, pentru întărirea Poloniei. Dar noi facem o deosebire între Polonia și guvernul emigrant polonez de la Londra. Cu acest guvern am rupt relațiile nu din pricina unor capricii, ci pentru că guvernul polonez s-a alăturat lui Hitler calomniind Uniunea Sovietică în presă. Ce garanții putem avea că guvernul emigrant polonez de la Londra nu va face din nou același lucru ? Am dori să avem garanții că agenții guvernului polonez nu vor asasina partizani, că guvernul emigrant polonez va chema efectiv la luptă împotriva nemților și nu se va îndeletnici cu tot soiul de mașinații. Vom întreține relații bune cu guvernul care cheamă la luptă activă împotriva germanilor. Însă nu sînt convins că actualul guvern polonez de la Londra este așa cum ar trebui să fie. Dacă el se solidarizează cu partizanii și avem garanția că agenții lui nu vor avea legături cu germanii din Polonia, atunci sîntem dispuși să începem tratativele cu el.

Churchill vorbește despre cele trei bețe de chibrit. Aș vrea să întreb ce înseamnă asta.

Churchill. Ar fi bine ca aici, la masa rotundă, să aflăm ce cred rușii în privința frontierelor Poloniei. Mi se pare că pe această bază Eden sau eu am putea transmite polonezilor părerea rușilor. Sîntem de părere că Polonia trebuie să primească satisfacții, firește pe seama Germaniei. Am fi dispuși să spunem polonezilor că este un plan bun și că nu se pot aștepta la un plan mai bun. Apoi am putea pune problema stabilirii relațiilor [34]. Dar am vrut să subliniez că vrem să existe o Polonie puternică, independentă și în relații de prietenie cu Rusia.

Stalin. Pe scurt, pămînturile ucrainene trebuie să revină Ucrainei, iar cele bieloruse — Bielorusiei, adică între noi și Polonia trebuie să ființeze frontiera din 1939 statornicită de Constituția sovietică. Acesta este punctul de vedere al guvernului sovietic [35]. Ce probleme mai sînt de discutat ?

Roosevelt. Problema Germaniei.

Stalin. Ce propuneri există în această privință ? [36]

Roosevelt. Dezmembrarea Germaniei.

---

[31] M. B. nu înregistrează ideea cuprinsă în această frază.

[32] M. B. nu înregistrează ideile cuprinse în ultimele două fraze.

[33] M. B. nu înregistrează ideile cuprinse în această frază.

* La una dintre recepții, schițînd planul schimbărilor teritoriale între Germania, Polonia și U.R.S.S., Churchill a exemplificat acest lucru punînd pe masă trei bețe de chibrit, pe care le-a mutat, unul în locul celuilalt, de la est spre vest.

[34] M. B. consemnează și următoarea frază : „Dacă guvernul polonez refuză, Marea Britanie se va dezice de el și, cu siguranță, nu se va opune în nici un fel guvernului sovietic la conferința păcii".

[35] M. B. consemnează, în continuare, următoarele intervenții : **„D-l Eden** a spus că este traseul cunoscut sub numele de linia Ribbentrop-Molotov.

Mareșalul Stalin. Spuneți-i cum vreți, dar noi tot o considerăm justă și echitabilă.

D-l Molotov, intervenind, a spus că frontiera din 1939 este linia Curzon.

D-l Eden. Există diferențe.

D-l Molotov. Neesențiale.

Atunci s-a trecut la o analiză a hărților pentru a se identifica traseul exact al liniei Curzon și pînă la urmă s-a precizat traseul ei.

Președintele a întrebat dacă, după părerea mareșalului Stalin, Prusia Orientală și zona cuprinsă între vechea frontieră poloneză și Oder sînt aproximativ egale cu fostul teritoriu polonez dobîndit de către Uniunea Sovietică.

Mareșalul Stalin a răspuns că nu știe.

Primul ministru a spus că, dacă ar fi posibil să se elaboreze o soluție reciproc acceptabilă, el este gata să facă totul ca polonezii s-o accepte.

Mareșalul Stalin a răspuns că Uniunea Sovietică nu dorește să rețină anumite regiuni deținute anterior de polonezi, chiar dacă ele se găsesc dincoace de linia din 1939.

Președintele a întrebat dacă este posibil un transfer benevol de populație din zonele cu componență mixtă.

Mareșalul Stalin a spus că un astfel de transfer este pe deplin posibil".

[36] M. B. consemnează astfel începutul discuției asupra problemei germane : „Abordînd chestiunea Germaniei, **Președintele** a spus că se pune problema dacă Germania trebuie fărîmițată. **Mareșalul Stalin** a răspuns că el preferă dezmembrarea Germaniei".

Churchill. Sînt pentru dezmembrarea Germaniei, dar aș vrea să mai chibzuim asupra dezmembrării Prusiei. Sînt pentru separarea Bavariei și a altor provincii de Germania.

Roosevelt. Pentru a stimula discuția noastră în această problemă, aș vrea să expun planul pe care l-am alcătuit personal cu două luni în urmă privind dezmembrarea Germaniei în cinci state.

Churchill. Aș vrea să subliniez că în Germania capul răutăților este Prusia.

Roosevelt. Propun să începem prin a stabili un tablou de ansamblu și după aceea să vorbim despre fiecare dintre elementele componente. După părerea mea, Prusia trebuie să fie cît mai mult slăbită și diminuată ca întindere. Prusia trebuie să constituie prima parte de sine stătătoare a Germaniei. In cea de a doua parte vor trebui incluse Hanovra și ținuturile nord-vestice ale Germaniei. A treia parte va fi formată din Saxonia și ținutul Leipzig. A patra parte — din Hessen, Darmstadt, Kassel și ținuturile situate la sud de Rin, precum și din vechile orașe ale Westfaliei. A cincea parte — din Bavaria, Baden, Württemberg. Fiecare dintre aceste cinci părți va constitui un stat independent. De asemenea vor trebui separate de Germania zona canalului Kiel și Hamburgul. Aceste regiuni trebuie administrate fie de către Națiunile Unite, fie de către cele patru mari puteri. Bazinele Ruhr și Saar trebuie puse fie sub controlul Națiunilor Unite, fie al unor curatori din întreaga Europă. Iată propunerea mea. Vă previn că ea este prezentată doar cu titlu de probă[37].

Churchill. Ați vorbit despre tot ceea ce se putea spune în această problemă. Socotesc că există două chestiuni : una destructivă, cealaltă constructivă. Am două idei : prima — izolarea Prusiei de restul Germaniei ; a doua — separarea provinciilor sudice ale Germaniei — Bavaria, Baden, Württemberg, Palatinatul — din Saar pînă în Saxonia inclusiv. Aș ține Prusia zdravăn în chingi. Consider că provinciile sudice pot fi ușor rupte de Prusia și incluse într-o federație dunăreană.[38] Nu locuitorii bazinului dunărean au pricinuit războiul. In orice caz cu prusacii aș proceda mult mai aspru decît cu restul Germaniei. Germanii din sud n-au să înceapă un nou război.

Stalin. Nu-mi surîde proiectul unor noi federații de state. Dacă se va hotărî dezmembrarea germanilor, nu înseamnă că e nevoie să se creeze noi federații[39]. Nu știu dacă e bine să se înființeze cinci sau șase state și două regiuni, așa cum propune Roosevelt, dar planul lui poate fi analizat. Peste puțină vreme Churchill va avea de a face cu mase mari de germani, ca și noi. Churchill va vedea atunci că în armata germană luptă nu numai prusacii, ci și locuitori din celelalte provincii ale Germaniei. Doar austriecii, cînd se predau, strigă : sînt austriac — și soldații noștri îi consideră ca atare. Cît privește pe cei din diferitele provincii ale Germaniei, ei se bat cu aceeași înverșunare. Orice atitudine am avea față de dezmembrarea Germaniei, nu e nevoie să creăm o nouă și neviabilă federație de state dunărene. Ungaria și Austria trebuie să fiinteze separat. Austria a existat ca stat separat atît timp cît a fost lăsată[40].

Roosevelt. Sînt de acord cu mareșalul Stalin, mai cu seamă cînd spune că nu există deosebire între germanii originari din diferite provincii. Acum 50 de ani o asemenea deosebire exista, dar în prezent toți soldații nemți sînt la fel. Ce-i drept, aceasta nu se referă la ofițerimea prusacă.

Churchill. N-aș vrea să se înțeleagă că eu nu aș fi pentru dezmembrarea Germaniei. Vreau să spun însă că dacă Germania va fi fărîmițată în cîteva părți și dacă nu se vor crea legături de asociere între aceste părți, atunci, așa cum a spus mareșalul Stalin, cu timpul germanii se vor unifica.[41]

Stalin. Nu există nici o măsură care să excludă posibilitatea reunificării Germaniei.[42]

Churchill. Preferă mareșalul Stalin o Europă fărîmițată ?

---

[37] M. B. consemnează rezumativ această intervenție, cu următoarele deosebiri față de stenograma sovietică : a) în locul formulării „Aceste regiuni trebuie administrate fie de către Națiunile Unite, fie de către cele patru mari puteri" se scrie „...sub controlul Națiunilor Unite sau sub o formă oarecare de control internațional". Fraza este astfel plasată încît se referă în egală măsură la regiunile Kiel, Hamburg și Ruhr ; b) în ceea ce privește regiunea Saar, instituirea unui sistem de tutelă europeană este indicată drept unica soluție.

[38] M. B. nu înregistrează restul intervenției.

[39] In M. B. începutul intervenției lui Stalin este redat astfel : „**Mareșalul Stalin** a spus că socotește că dacă Germania urmează să fie dezmembrată, atunci ea trebuie dezmembrată în mod real..."

[40] In stenograma americană, sfîrșitul intervenției lui Stalin este consemnat astfel : „Austria, de exemplu, a existat ca stat independent și trebuie să ia din nou ființă. Ungaria, România și Bulgaria de asemenea".

[41] M. B. continuă astfel intervenția lui Churchill : „...și că principalul este de a menține Germania împărțită măcar cincizeci de ani".

[42] Stenograma americană redă astfel intervenția lui Stalin : „**Mareșalul Stalin** a repetat ceea ce mai spusese asupra primejdiei reunificării Germaniei. El a spus că, indiferent de măsurile ce se vor adopta, va exista permanent o puternică năzuință a germanilor spre unitate.

El a spus că este o mare greșeală ca Ungaria să fie alipită Germaniei, deoarece astfel germanii vor lua sub controlul lor pe unguri și crearea unor entități vaste, înăuntrul cărora ar acționa germanii, ar fi foarte periculoasă.

El consideră că scopul oricărei organizații internaționale de menținere a păcii constă de fapt în a neutraliza această tendință a germanilor și în a folosi împotriva lor măsuri economice și de altă natură, dacă este necesar, chiar forța, pentru a împiedica unificarea și reînvierea puterii lor. El a spus că națiunile victorioase trebuie să dispună de forța necesară pentru a învinge pe germani, dacă ar păși pe calea unui nou război".

Stalin. Ce caută Europa în cazul de faţă ? Nu ştiu dacă sînt necesare patru, cinci sau şase state germane de sine stătătoare. Aceasta este problema care trebuie discutată.

Roosevelt. E cazul să se creeze un comitet special pentru studierea problemei Germaniei sau, poate, e bine ca ea să fie transmisă Comisiei de la Londra ? [43].

Stalin. Această problemă poate fi transmisă Comisiei de la Londra, în care există reprezentanţi ai celor trei state ale noastre.

Churchill. Acum aş vrea să mă întorc la problema polonează, care mi se pare mai urgentă, fiindcă polonezii pot stîrni multă zarvă. Aş vrea să dau citire propunerii mele privitoare la problema polonează. Totodată semnalez că nu cer să se cadă de acord asupra ei în forma în care a fost întocmită, deoarece nici eu însumi nu am luat o hotărîre definitivă.

Propunerea mea sună astfel :

„S-a convenit în principiu că vatra statului şi poporului polonez să fie aşezată între aşa-numita linie Curzon şi linia fluviului Oder, urmînd ca în compunerea Poloniei să intre Prusia Orientală şi provincia Oppeln. Dar trasarea definitivă a graniţei necesită un studiu minuţios şi o eventuală strămutare de populaţii în unele puncte".

Stalin. Rușii nu au în Marea Baltică porturi la adăpost de îngheţ. De aceea le-ar fi necesare porturile Königsberg şi Memel, [44] nesupuse îngheţului, şi porţiunea corespunzătoare din teritoriul Prusiei Orientale. Cu atît mai mult cu cît din punct de vedere istoric este vorba de pămînturi de origină pur slavă [45]. Dacă englezii sînt de acord să ni se remită teritoriile menţionate, noi vom fi de acord cu formula lui Churchill.

Churchill. Este o propunere foarte interesantă, pe care o voi studia. [46]

COMUNICAT

Intre 28 noiembrie şi 1 decembrie a avut loc la Teheran Conferinţa conducătorilor celor trei puteri aliate — preşedintele Consiliului Comisarilor Poporului al U.R.S.S., I. V. Stalin, preşedintele Statelor Unite ale Americii, F. D. Roosevelt, primul ministru al Marii Britanii, W. Churchill.

. . . . . .

Conferinţa a adoptat declaraţia referitoare la acţiunile comune ce vor fi desfăşurate în războiul dus împotriva Germaniei şi la colaborarea postbelică a celor trei puteri, precum şi declaraţia asupra Iranului. Textele declaraţiilor se publică.

DECLARAŢIA CELOR TREI PUTERI

Noi, preşedintele Statelor Unite, primul ministru al Marii Britanii şi premierul Uniunii Sovietice, ne-am întîlnit în cursul ultimelor patru zile în capitala Iranului, aliat al nostru, şi am formulat şi confirmat politica noastră comună.

Ne exprimăm hotărîrea ca ţările noastre să conlucreze atît în timpul războiului, cît şi în perioada de pace ce va urma.

Reprezentanţii statelor noastre majore au participat la discuţiile referitoare la război pe care le-am purtat la masa rotundă şi prin care am pus de acord planurile noastre vizînd nimicirea forţelor armate germane. Am ajuns la un deplin acord cu privire la amploarea şi termenele operaţiilor ce vor fi întreprinse din est, vest şi sud.

Înţelegerea reciprocă pe care am realizat-o aici ne garantează victoria.

Cît priveşte perioada de pace, sîntem convinşi că acordul dintre noi va asigura o pace trainică. Recunoaştem pe deplin înalta răspundere ce apasă asupra noastră şi asupra tuturor Naţiunilor Unite pentru realizarea unei păci care să obţină aprobarea covîrşitoarei mase a popoarelor globului pămîntesc şi care să înlăture calamităţile şi ororile războiului pentru multe generaţii.

Împreună cu consilierii noştri diplomatici am analizat problemele viitorului. Ne vom strădui să obţinem cooperarea şi participarea activă a tuturor ţărilor, mari şi mici, ale căror popoare, ca şi popoarele noastre, au slujit, cu trup şi suflet, cauza eliminării tiraniei, robiei, agresiunii şi intoleranţei. Vom saluta intrarea lor în familia mondială a ţărilor democratice, oricînd vor dori s-o facă.

Nici o forţă din lume nu ne va putea împiedica să nimicim pe uscat armatele germanilor, pe mare, submarinele lor şi din aer, uzinele lor de război.

Ofensiva noastră va fi necruţătoare şi din ce în ce mai intensă.

Terminînd convorbirile noastre prieteneşti, aşteptăm cu încredere ziua în care toate popoarele lumii vor trăi libere, izbăvite de tiranie şi în conformitate cu diferitele lor năzuinţe şi cu propria lor conştiinţă.

Am venit aici cu speranţă şi hotărîre. Plecăm de aici ca adevăraţi prieteni în cuget şi în ţeluri.

Semnat la Teheran, 1 decembrie 1943.

ROOSEVELT, CHURCHILL, STALIN

---

[43] Înainte de aceasta, M. B. înregistrează o intervenţie a lui Roosevelt cu următorul cuprins : **Preşedintele** a remarcat că Germania ar fi mai puţin periculoasă pentru civilizaţie dacă ar fi alcătuită din 107 provincii".

[44] M. B. notează în loc de „Memel" „Tilsit".

[45] M. B. înregistrează astfel această parte a intervenţiei : „El a spus că prin dobîndirea unei părţi din Prusia Orientală nu numai că s-ar acorda Uniunii Sovietice un port nesupus îngheţului, ci s-ar da Rusiei şi o mică porţiune de teritoriu german, ceea ce, consideră el, este ceva meritat".

[46] **M. B. nu înregistrează această intervenţie.**

În explicaţia de sub clişeul de la pagina 61 a numărului trecut, o greşeală de tipar a dus la surprinzătoarea apariţie a termenului fascinant într-un context în care fascinaţia nu avea ce căuta. Deşi sîntem convinşi că cititorii au rectificat spontan, precizăm că este vorba de adjectivul favorizant.

MISIUNEA AGENTULUI MERSER

UN CAZ FĂRĂ PRECEDENT ÎN ANALELE SPIONAJULUI

AL. GHEORGHIU

Profesia lui de bază era cea de expert-contabil și de consilier financiar. Născut la Geneva în 1912, își iubea mult orașul, unde, după ce urmase liceul și facultatea de științe economice, se stabilise definitiv. Idealul său : o viață liniștită, cu tabieturile caracteristice calmilor riverani ai lacului Leman, într-o vilă confortabilă dintr-un cartier rezidențial. Ar fi dorit să se căsătorească cu o fată care să-i împărtășească gusturile, să-i dăruiască trei-patru copii și să ducă, împreună cu el, un trai tihnit, pînă la adînci bătrînețe.

Sau cel puțin așa își închipuiau toți cei care îl cunoșteau pe tînărul, seriosul și nițeluș timidul Ernst Merser, prin anii 1936—1937, cînd el devenise apreciatul sfătuitor al cîtorva dintre cele mai importante firme de export-import din Elveția. Dar soarta, unele particularități de caracter și anumite împrejurări au decis altfel. Printr-o înlănțuire de evenimente cum numai o conflagrație de amploarea celui de-al doilea război mondial poate s-o realizeze, expertul contabil s-a trezit în centrul unor aventuri demne de cele mai pasionante romane de spionaj.

Contract cu diavolul

Aparent, totul a început din clipa cînd, încă în anii studenției, lui Merser i-a trecut prin minte să-și rotunjească veniturile — reprezentate printr-o bursă extrem de modestă — și s-a adresat serviciului elvețian de informații **(Schweizer Nachrichtendienst),** oferindu-și colaborarea. Propunerea i-a fost acceptată : era în 1935 și autoritățile micii patrii a lui Wilhelm Tell aveau nevoie de date suplimentare asupra unora dintre delegații la Societatea Națiunilor, mai ales asupra celor care reprezentau Germania nazistă în acest for internațional. În schim-

Ernst Merser, omul care lucra pentru trei servicii de spionaj, fiind de fapt în slujba celui de-al patrulea

Teheran, 1940. La fiecare pas, un agent secret ?

Berlin, strada Prinz Albert nr. 8 — adresa unuia dintre cei mai redutabili adversari ai Intelligence Service-*ului. Aici se afla sediul central al R.S.H.A. (Oficiul de securitate al Reichului)*

bul unui salariu de 120 de franci pe lună — ceva mai puțin decît primea pe atunci o dactilografă începătoare — Merser și-a îndeplinit cu conștiinciozitate misiunea, fără să strălucească, dar și fără să-și pună în încurcătură guvernul prin gafe sau erori grosolane.

Văzînd ușurința cu care pătrunsese în mirifica lume a spionajului, sfiosul student și-a încercat norocul cu alte două servicii similare — cel italian și cel austriac. Spre marea lui surprindere, a fost primit cu promptitudine în ambele locuri, astfel încît, după numai cîteva luni, el încasa cu regularitate trei salarii de la niște organizații care, departe de a-l socoti printre așii războiului invizibil, erau mulțumite totuși de activitatea sa.

Trebuie subliniat că, încă din prima clipă, Merser a destăinuit autorităților elvețiene intenția sa de a lucra pentru italieni și austrieci. I s-a răspuns că, atîta vreme cît informațiile sale nu afectau securitatea țării, limitîndu-se la numeroasele delegații străine de la Societatea Națiunilor, își putea vedea liniștit de treabă. Singura condiție ce i s-a pus a fost aceea de a transmite centralei de la Berna cîte o copie a fiecăruia dintre rapoartele sale destinate Romei și Vienei.

Cu conștiința împăcată, Merser și-a păstrat, așadar, cele trei slujbe și după absolvirea facultății, chiar atunci cînd cabinetul său de consultații financiare a început să-i furnizeze venituri mai substanțiale decît totalul salariilor încasate. Autoritățile elvețiene erau convinse că, pentru el, spionajul reprezenta o pasiune extraprofesională — un

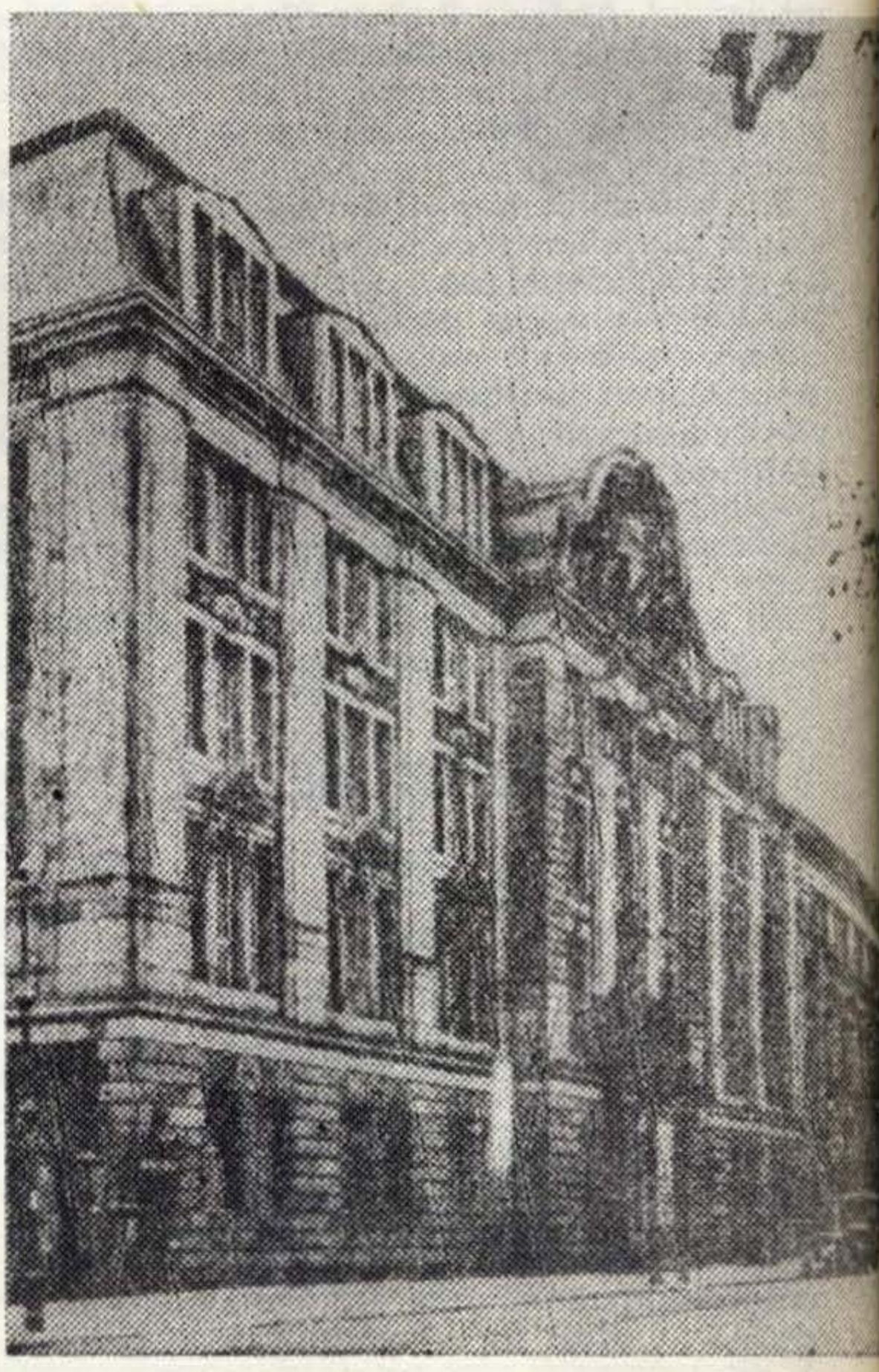

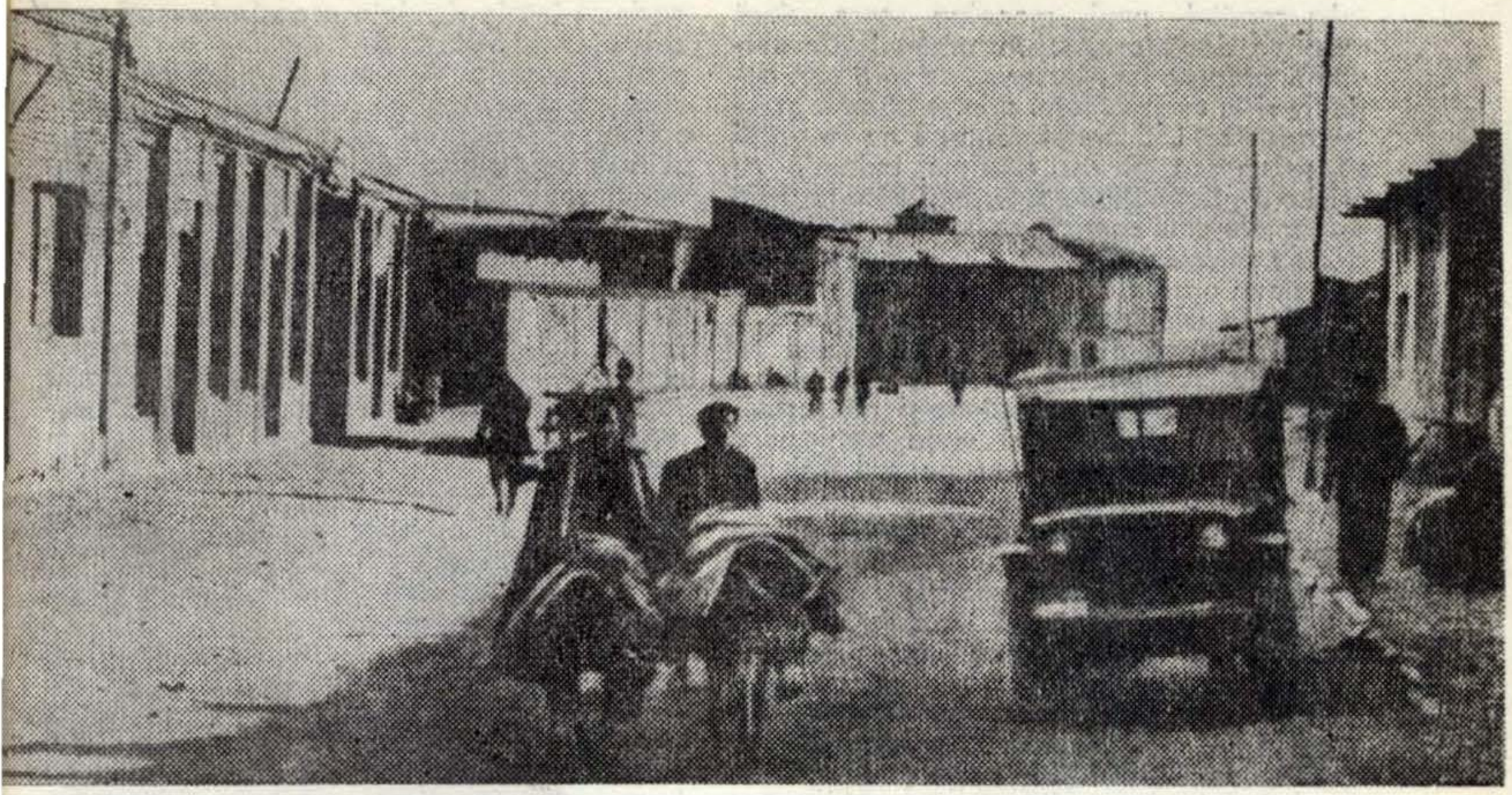

violon d'Ingres, cum spun francezii, sau un **hobby,** după expresia engleză —, corespunzătoare filateliei sau pescuitului amator la alți oameni.

În 1938, după ce Reichul hitlerist a anexat Austria, dosarul lui Merser aflat în fișierul serviciului de informații de la Viena a încăput pe mîinile agenților amiralului Canaris, șeful **Abwehr**-ului. Colaboratorii serviciului de spionaj al armatei germane și-au dat seama de valoarea potențială a unui triplu agent și au hotărît să încerce angajarea lui în exclusivitate.

Profitînd de prezența la Berlin a expertului contabil, care venise în capitala Germaniei pentru a verifica operațiile financiare ale unei sucursale locale a băncii elvețiene **Crédit Suisse,** directorul firmei de coloranți anorganici **Freudenreich und Sohn** l-a invitat în vederea unei convorbiri „de afaceri". Dar în luxosul cabinet directorial de pe strada Unter den Linden, cel care l-a întîmpinat afabil pe elvețian nu avea nimic de-a face cu coloranții, fie ei anorganici sau de altă natură. De altfel, firma însăși era fictivă și servea drept acoperire pentru contactele **Abwehr**-ului cu străinii.

Gazda se numea Martin Mohnke și avea gradul de căpitan în organizația condusă de Canaris. Fără nici un cuvînt de introducere, el îl pofti pe Merser să ia loc și, aruncîndu-și din cînd în cînd ochii pe o foaie scrisă la mașină, îi debită în amănunțime biografia, neomițînd nimic esențial, nici măcar apartenența lui la cele trei servicii de spionaj. Între german și elvețian se angajă un dialog pe care acesta din urmă ni-l relatează în memoriile sale.

— Văd că știți totul despre mine, se mărgini să spună Merser, încercînd să-și păstreze calmul și să-și ascundă uimirea.

— Nu, nu chiar totul ! îi ripostă sec căpitanul.

Încetul cu încetul, în cursul convorbirii, ieși la iveală dorința hitleriștilor de a afla ce motive anume îl determinaseră să devină agent de informații. Nici patriotismul, nici vreo profundă convingere politică, nici spiritul de aventură, nici lăcomia de bani nu păreau să fi stat la baza activității sale.

— Cum de sînteți atît de bine informați ? întrebă Merser.

— Oamenii noștri te-au urmărit vreme de cîteva luni și nu a rămas nimeni, printre prietenii și cunoștințele dumitale, cu care ei să nu fi luat legătură.

Merser nu mai spuse nimic. Aștepta ca interlocutorul său să-i facă vreo propunere. Dar, spre marea lui surprindere, Mohnke fu cel care puse primul întrebarea :

— Ai vreo sugestie ?

Elvețianul tăcu și de data aceasta, clătinînd din cap. Căpitanul se lansă atunci într-un lung discurs, cu scopul de a-i înfățișa diferența dintre serviciile de spionaj ale unor țări mici ca Elveția sau Austria și cele ale unui stat puternic, așa cum era al treilea Reich. Pe urmă, Mohnke îi recită, pe nerăsuflate, toate lozincile propagandistice ale lui Goebbels cu privire la geniul fără seamăn al Führerului, la strălucitul viitor al Germaniei naziste, la epocalele victorii pe care avea ea să le înregistreze în anii imediat următori, la gloriosul mileniu al zvasticii care începuse odată cu venirea la putere a lui Hitler etc. etc.

La capătul unui monolog care dură aproape două ore, reprezentantul **Abwehr**-ului îi propuse lui Merser să se înroleze, definitiv și în exclusivitate, printre agenții acestei organizații. Expertul contabil nu se grăbi să primească. El își exprimă îndoiala cu privire la capacitățile sale, mai ales față de exigențele unui serviciu asemenea celui condus de amiralul Canaris. După mai bine de alte două ore de discuții, cei doi ajunseră la încheierea unei convenții pe care Merser o numește, în amintirile sale, „contractul cu diavolul". Elvețianul urma să lucreze numai pentru germani, subordonîndu-și atît activitatea profesională cît și viața particulară sarcinilor primite de la superiorii săi din Berlin. Pentru munca depusă, el nu solicita nici o recompensă materială sau morală. În schimb, Mohnke își lua obligația ca **Abwehr**-ul să-l despăgubească pe Merser de orice diminuare a veniturilor sale de pînă atunci, astfel încît, conform termenilor convenției, „să-și poată menține același nivel de trai". Era de la sine înțeles că toate călătoriile pe care avea să le întreprindă din însărcinarea **Abwehr**-ului urmau să se facă pe cheltuiala germanilor.

În săptămîna pe care expertul contabil și-o petrecu la Berlin, Mohnke se mai întîlni în cîteva rînduri cu el, străduindu-se să-i smulgă o motivare a dezinteresului său față de remunerațiile pe care ar fi fost îndrituit să le pretindă. Dar elvețianul refuză cu tenacitate să răspundă nenumăratelor și insistentelor întrebări pe care i le punea nedumeritul căpitan. Singura lui replică era:

— Dacă nu vă convin condițiile mele și dacă vi se pare că este ceva suspect la mijloc, nu avem decît să considerăm discuția noastră ca nulă și neavenită. Eu aș fi fericit să-mi văd mai departe de ocupațiile mele.

Această atitudine detașată, ba chiar indiferența cu care Merser trata perspectivele sale de agent al spionajului nazist, îl convinseră definitiv pe căpitan de buna lui credință. Mohnke întocmi un excelent referat, recomandînd călduros angajarea acestui „diletant capabil să întreacă repede pe mulți profesioniști". **Abwehr**-ul dădu curs propunerii, făgăduind să respecte întocmai toate condițiile puse de elvețian. Se pare că însuși amiralul Canaris se pronunță în favoarea lui, exprimîndu-și opinia că Merser era probabil un hitlerist fanatic, care nu voia însă să-și dea în vileag sentimentele.

Somerset Maugham se mira

În ciuda experienței sale, în ciuda vicleniei native care-l caracteriza, în ciuda unui incontestabil dar de a pătrunde în cele mai ascunse cotloane ale sufletului omenesc, Canaris se înșela de data aceasta în mod grosolan. Ernst Merser nu avea nici o simpatie pentru teoriile delirante ale lui Hitler și resimțea o veritabilă oroare față de sîngerosul regim instaurat de naziști în Germania și față de politica lor agresivă pe plan internațional. Remilitarizarea Rhenaniei, anexarea Austriei și campania dezlănțuită de Führer în vara lui 1938 împotriva Cehoslovaciei îi creaseră treptat certitudinea că Reichul se îndreaptă cu pași repezi spre un război în care va fi antrenat tot continentul european. Merser se temea pentru soarta țării sale, vecină mică și slabă a unei Germanii mînate de nesățioase pofte de cotropire.

Mult mai aproape de adevăr era Mohnke atunci cînd îi atribuia expertului contabil calitățile unui diletant talentat. Numai că talentele lui fuseseră de mult puse în slujba **Intelligence Service**-ului.

...Era prin 1930. La Liceul Rosey, situat în apropierea Genevei, erau înscriși nu numai elevi elvețieni, ci și englezi, francezi, spanioli. Multe odrasle de neam mare din Europa frecventau această școală, care se bucura de o excelentă reputație. Printre colegii lui Merser se afla și fiul unui aristocrat din Marea Britanie, cu care el se împrietenise încă din clasa întîia. Așa cum se întîmplă în asemenea cazuri, cei doi băieți se spovedeau unul celuilalt, mărturisindu-și planurile de viitor și aspirațiile de viață. Ca orice adolescent, englezul voia să se facă ba șofer, ba aviator, ba boxer profesionist. Merser nu avea însă decît un singur ideal: să devină spion. Impresionat de asemenea constanță, prietenul lui nu a uitat de ea după absolvirea liceului și, căpătînd o slujbă la Amiralitatea britanică, i-a propus fostului său coleg să colaboreze cu serviciul de informații al acesteia. Aici însă nu se găsea întrebuințare pentru cetățeanul unei țări exclusiv continentale, așa încît el a fost „pasat" **Intelligence Service**-ului.

Ca și colegii și rivalii lor din **Abwehr,** șefii celebrei organizații de spionaj britanice nu prea știau ce să creadă despre Merser, care continua să se pregătească, cu toată seriozitatea, pentru cariera sa oficială de expert contabil și consilier financiar. Cînd însă el le-a adus la cunoștință că se angajase ca agent mai întîi al serviciului elvețian de informații și apoi al serviciilor similare din Austria și Italia, respectul față de posibilitățile sale a început să crească la Londra.

În 1939, Merser s-a întîlnit, la locuința unui prieten comun din Geneva, cu foarte cunoscutul prozator și dramaturg Somerset Maugham, autorul romanelor de mare succes „Robii", „Luna și doi bani jumate", „Vălul pictat" etc. Faptul că Maugham lucrase vreme de ani de zile în slujba **Intelligence Service**-ului era de notorietate publică, așa că Merser s-a străduit să afle de la el cît mai multe amănunte asupra acestui gen de activitate. Scriitorul a fost favorabil impresio-

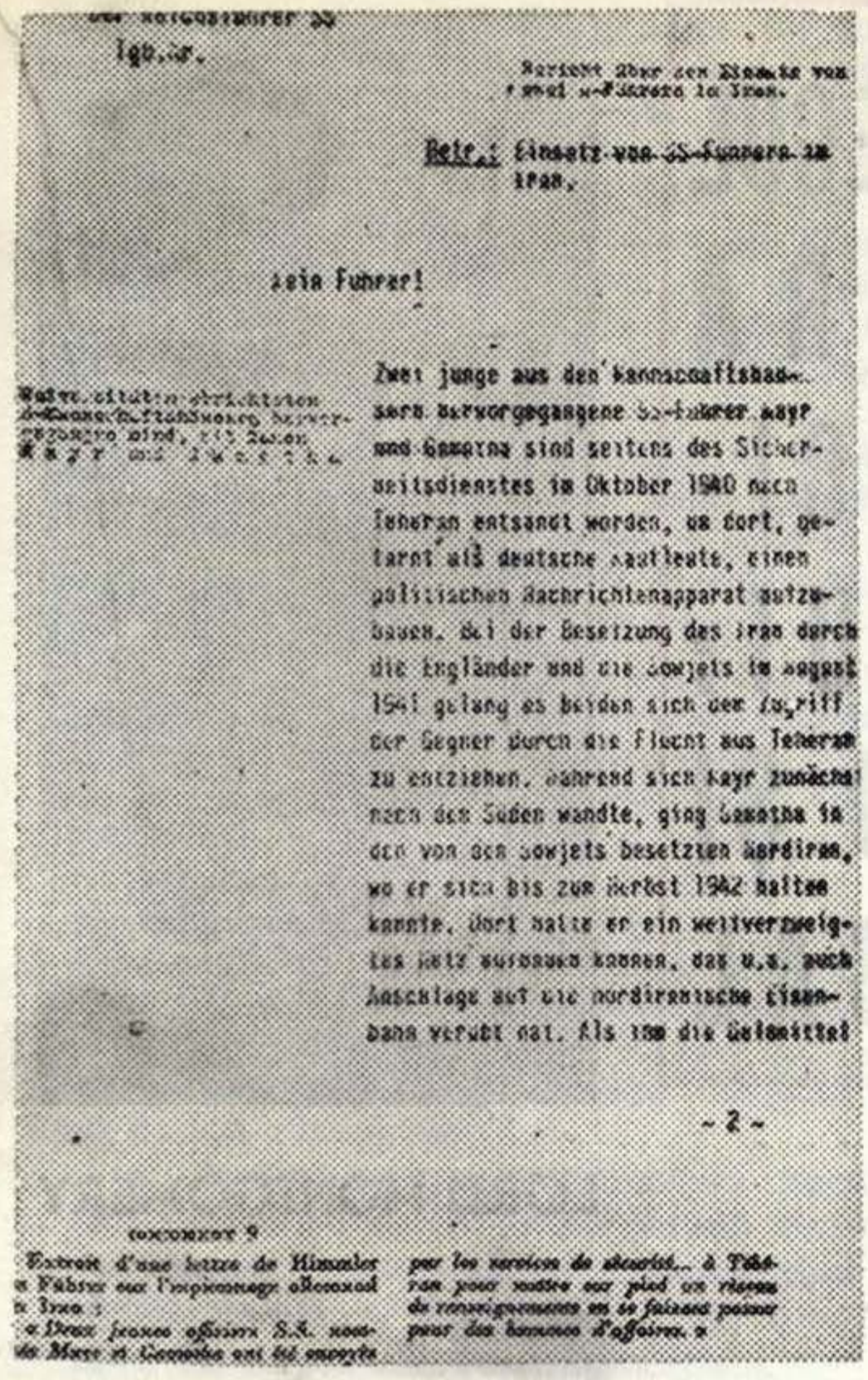

Extrait d'une lettre de Himmler à Fäbre sur l'espionnage allemand en Iran :
« Deux jeunes officiers S.S. nommés Mayr et Gamotha ont été envoyés par les services de sécurité... à Téhéran pour mettre sur pied un réseau de renseignements en se faisant passer pour des hommes d'affaires. »

Himmler îi scrie Führerului : „Doi tineri ofiţeri SS. Mayr şi Gamotha, au fost trimişi... la Teheran, pentru a pune pe picioare o secţie de informaţii, dîndu-se drept oameni de afaceri..."

nat de vioiciunea spirituală a tînărului său interlocutor şi, pe nesimţite, l-a supus unui subtil interogatoriu, care i-a dat deplină satisfacţie.

Înapoiat la Londra, Maugham a vorbit despre Merser vechilor săi prieteni de la secţia **Special Operation Executive,** lăudînd calităţile elveţianului şi sugerînd folosirea lui ca agent. Descoperind că este de cîţiva ani pe statele de plată ale spionajului britanic, scriitorul şi-a exprimat mirarea că unui colaborator atît de înzestrat nu i se încredinţaseră misiuni de mai mare încredere. Cuvîntul lui Maugham avea greutate la **Intelligence Service :** o anchetă întreprinsă de urgenţă a dezvăluit că Thomas Kendrick, care, pînă la anexarea Austriei de către Reich, condusese de la Viena secţia „continentală" (europeană) a organizaţiei britanice de spionaj, a dat referinţe foarte bune despre Merser. Graţie lui Kendrick s-a aflat în sfîrşit şi motivul pentru care expertul contabil acordase preferinţa sa **Intelligence Service**-ului, în dauna celor două agenţii străine : amîndouă bunicile sale erau englezoaice şi, încă de la o vîrstă fragedă, Ernst fusese crescut şi educat în spiritul unei admiraţii fără margini faţă de Marea Britanie. Pe de altă parte, însă, el nu înţelegea să-şi calce îndatoririle faţă de propria sa patrie şi îi prevenise pe englezi că nu le va furniza nici o informaţie de natură să dăuneze Elveţiei.

De altfel, din clipa în care fusese recrutat de **Abwehr,** Merser a constatat că acţiunile lui la Londra crescuseră considerabil şi că nimeni nu-l mai socotea un simplu diletant. Indicaţiile pe care le primise din partea englezilor erau clare : trebuia cu orice preţ să cîştige încrederea hitleriştilor. În acest scop, **Intelligence Service** era gata să-i pună la dispoziţie o serie de date — de importanţă secundară, firească — pe care el urma să le trimeată şefilor săi de la Berlin, pentru a le dovedi eficienţa.

Mai înainte de toate, însă, tînărul expert-contabil avea de înfruntat suspiciunile germanilor. Aşa cum procedau cu orice agent proaspăt recrutat, naziştii l-au pus sub urmărire. „În primele luni, povesteşte el, cred că cel puţin trei oameni ai **Abwehr**-ului mă filau fără încetare". Trimis la Budapesta pentru o misiune lipsită de fapt de vreo valoare reală, Merser a fost supus la „testele" de rigoare — în speţă, provocări menite să-i pună la încercare fidelitatea faţă de Reich. În cîteva rînduri, s-au prezentat la el indivizi care, dîndu-se drept agenţi francezi, britanici sau americani, i-au propus să intre în slujba serviciilor de informaţii respective, oferindu-i în schimb mari sume de bani. Merser a raportat cu conştiinciozitate Berlinului toate aceste tentative, căpătînd încetul cu încetul o solidă reputaţie de incoruptibil.

În vara anului 1939, **Abwehr**-ul l-a trimis în Statele Unite, pe o durată de trei luni. Cu concursul agenţilor englezi de la Washington, Merser a putut obţine rezultate pe care superiorii săi le-au apreciat foarte mult. Iar la un an şi ceva după izbucnirea celui de al doilea război mondial, el a primit ordinul de a pleca la Teheran.

Era prin noiembrie 1940. Cînd i s-a spus că trebuie să se stabilească pentru o perioadă nedefinită în capitala Iranului, Merser a crezut că intră pe o linie moartă. Era convins că acolo, departe de teatrul de război european, într-o ţară neutră, se va plictisi „ca un bătrîn pensionar care nu găseşte nimic de făcut pentru a-i trece timpul". Dar se înşela profund : vechea ţară a perşilor era în centrul atenţiei tuturor serviciilor secrete ale celui de al treilea Reich. Nu numai Canaris, ci şi Himmler, de care depindea R.S.H.A. (**Reichssicherheitshauptamt** — Oficiul central de securitate a Germaniei), se grăbeau să împînzească Iranul cu agenţii lor.

(Va urma)

STRATEGUL CONTRA TACTICIANULUI: SCIPIO ȘI HANIBAL

LORD MONTGOMERY

Un cronicar sui-generis

Toamna aceasta, editura londoneză Collins **a publicat o lucrare intitulată „Istoria războaielor". Autorul ei nu este, așa cum s-ar putea presupune, un erudit cercetător de biblioteci, un tenace răscolitor de arhive, pentru care zăngănitul armelor și mirosul prafului de pușcă sînt noțiuni abstracte, cunoscute numai prin intermediul filelor îngălbenite de vreme. Volumul este semnat de un ostaș bătrîn și încercat, căruia comanda rostită tare și răspicat pe cîmpul de manevră îi este mai familiară decît șoapta abia auzită a sălilor de lectură : feldmareșalul Montgomery.**

Născut la 17 noiembrie 1887 la Kennington (Marea Britanie), Bernard Law Montgomery a absolvit celebrul colegiu militar de la Sandhurst, după care a colindat prin numeroasele garnizoane răspîndite pe cuprinsul imensului imperiu colonial englez de pe atunci. India, Birmania, Ceylonul, Nigeria, Africa de Sud — iată numai cîteva dintre etapele inițiale ale carierei sale de ofițer. Încă de la început, prietenii i-au născocit un diminutiv care, în loc să plece ca de obicei de la prenume, era o prescurtare a numelui de familie : Monty.

În cel de al cincelea deceniu al secolului nostru, diminutivul avea să se instaleze în istorie. Monty a devenit unul dintre cei mai glorioși conducători de oști ai celui de al doilea război mondial. În toamna anului 1942, el a primit comanda Armatei a VIII-a britanice, care înfrunta pe cel mai faimos general nazist, în jurul căruia se țesuse în cîteva luni o veritabilă legendă — Erwin Rommel. La 23 octombrie, Montgomery declanșa atacul, spărgînd frontul hitlerist la El Alamein, o mică localitate la frontiera dintre Egipt și Libia.

Comentînd bătălia în memoriile sale, Churchill apreciază că Montgomery a dovedit cu acel prilej un strălucit talent de strateg și tactician, ca și o profundă capacitate de gîndire creatoare. Pentru fostul premier britanic, bătălia de la El Alamein va rămîne „o pagină glorioasă în istoria militară a Angliei..., căci ea a marcat într-un fel o întorsătură în soarta războiului. Aproape că s-ar putea spune : înainte de El Alamein, noi (britanicii — n.r.) **nu dobîndisem nici o victorie. După El Alamein, nu am mai înregistrat nici o înfrîngere".** [1]

După ce a comandat trupele engleze în campania din Italia, Monty a trecut, odată cu debarcarea în Franța, în fruntea grupului 21 de armată, care lupta sub co-

---

[1] Winston Churchill : *The Second World War*, ed. „Cassell", Londra, 1965, vol. 8, pag. 173.

manda supremă a lui Eisenhower. Îndrăzneț și energic, Montgomery a intrat adesea în conflict cu superiorul său, pe care-l găsea cam timorat și rutinier. Într-un rînd i s-a împotrivit cu atîta vehemență, încît generalul american s-a văzut nevoit să-i atragă atenția : „Ușurel, Monty ! Nu ai dreptul să vorbești așa cu mine... Sînt șeful d-tale !" [2]

Dar la 19 decembrie 1944, cînd ofensiva dezlănțuită de hitleriști în regiunea Ardenilor amenința frontul aliat din Occident cu dislocarea, Eisenhower nu a ezitat să ia din mîinile concetățeanului său, generalul Omar Bradley, și să încredințeze lui Montgomery comandamentul tuturor forțelor situate la nord de pătrunderea germană. A fost o hotărîre cu importante consecințe pozitive în lupta pentru zădărnicirea disperatei tentative naziste.

Numit în 1945 comandant al forțelor de ocupație britanice în Germania, Monty a devenit trei ani mai tîrziu șeful suprem al forțelor armate ale așa-numitei „Uniuni a Europei Occidentale". Ulterior și pînă la pensionarea sa, în 1957, el a fost prim locțiitor al comandantului suprem al trupelor N.A.T.O.

Lungul și gloriosul său trecut de războinic nu l-a împiedicat pe Monty să privească cu luciditate un prezent de pace și colaborare între popoare. În repetate rînduri, el s-a pronunțat în favoarea unei destinderi pe arena internațională și împotriva cursei înarmărilor și a consecințelor sale. „Țelul unui adevărat conducător de oști trebuie să fie nu atît de a cîștiga războaiele, cît de a le preveni" [3] a declarat de curînd feldmareșalul.

„Istoria războaielor" a stîrnit un deosebit interes în rîndul atît al specialiștilor, cît și al marelui public. Lucrarea nu este opera colectivă a unui grup de colaboratori, cărora Monty să le dea girul prestigiosului său nume, mulțumindu-se cu alcătuirea planului general și cu o simplă supervizare a materialului. Nu, la 81 de ani vicontele de El Alamein a scris efectiv fiecare parte, fiecare capitol, fiecare rînd din voluminosul tom, care acoperă o perioadă începînd cu anul 7 000 î.e.n. și ajungînd pînă la cel de al doilea război mondial.

Purtînd amprenta puternicei personalități a autorului său, „Istoria războaielor" se situează pe poziții nu totdeauna clasice. Punctul de vedere al lui Monty se face auzit cu aceeași vigoare, ca pe vremea cînd comanda pe cîmpurile de bătălie ale Africii, Italiei, Franței și Germaniei, chiar atunci — sau poate mai ales atunci — cînd are o notă de surprinzătoare originalitate.

Printre recenziile consacrate lucrării și apărute în presa britanică unele sînt admirative, altele formulează rezerve destul de serioase. Cele mai severe critici i le aduce eseistul, istoricul și publicistul Malcolm Muggeridge, care îi reproșează îndeosebi subiectivismul în tratarea celui de al doilea război mondial : Eisenhower e menționat, foarte pe scurt, doar în trei locuri și nicăieri nu se pomenește despre faptul că era comandantul suprem al forțelor anglo-americane în Europa ; campania din Italia, unde Monty a jucat un rol secundar, este expediată și ea în mare grabă ; generalul american Patton, cu care autorul a avut numeroase diferende, nici măcar nu figurează în lucrare ; etc. etc. „E minunat, dar nu e istoric" [4], notează Muggeridge.

Dar cîți istorici reușesc să fie pe deplin obiectivi, chiar atunci cînd nu au participat direct la evenimentele despre care scriu ? Și oare nu e preferabilă o expunere, fie ea și părtinitoare, dar vie și sinceră, unei seci și plate repetări a lucrurilor spuse de alții ?

Cînd autorul este o figură de talia lui Montgomery, judecățile sale de valoare aruncă o lumină interesantă, dacă nu asupra celor pe care-i prezintă, cel puțin asupra lui însuși.

Concludentă ni se pare, în acest sens, opinia lui Monty despre regele Carol al XII-lea al Suediei. „Unii îl socotesc un mare general, din cauza felului cum și-a condus oștile și a victoriilor repurtate, scrie Montgomery. Eu nu sînt de acord... căci (Carol al XII-lea — n.r.) nu se sinchisea de viețile oamenilor săi și a adus Suedia în pragul ruinei."

Sînt criterii pe care nu te-ai aștepta să le auzi în gura unui soldat glorios atunci cînd vorbește despre un alt soldat glorios. Feldmareșalul metamorfozat în cronicar are așadar, după părerea noastră, meritul că nu confundă istoria războaielor cu apologia lor.

NICOLAE MINEI

---

[2] Citat după Chester Wilmot : *The Struggle for Europe*, ed. „Collins", Londra, 1966, pag. 560.
[3] *The Sunday Times Magazine*, 29 septembrie 1968.
[4] *The Observer*, 22 septembrie 1968.

În paginile care urmează, redacția a intercalat în textul aparținînd lordului Montgomery o serie de date suplimentare, considerîndu-le necesare pentru o mai bună înțelegere a evenimentelor. Aceste completări au fost culese cu caractere cursive. Subtitlurile aparțin și ele redacției.

Pe la mijlocul secolului al III-lea înaintea erei noastre, Roma, a cărei sferă de interese se lărgea necontenit, s-a lovit în expansiunea ei de cea mai bogată cetate din Occidentul lumii antice — Cartagina. Primul război punic — *după numele dat de romani cartaginezilor* — s-a desfășurat în favoarea Romei. *Cartagina a fost nevoită să cedeze toate posesiunile ei din Sicilia și să plătească 3 200 de talanți, sumă fantastică pentru acea epocă. Profitînd de slăbiciunea adversarilor lor, care aveau de înfruntat și o răscoală a mercenarilor, romanii le-au declarat din nou război, obligîndu-i să cedeze și Sardinia și să plătească noi despăgubiri, în valoare de 120 de talanți.*

Dar în anul 220 Cartagina era din nou puternică și se afirma în Spania. *Generalul Hamilcar Barca se lansase în cucerirea Peninsulei Iberice și, după nouă ani de lupte îndîrjite, reușise să ocupe toată porțiunea ei meridională. Generalul Hasdrubal, care în anul 228, după moartea lui Hamilcar, preluase comanda oștirilor cartagineze, ajunsese pînă la fluviul Ebru, în Spania de nord. În anul 221, după uciderea lui Hasdrubal, locul îi fu luat de Hanibal, fiul lui Hamilcar, născut în 247 î.e.n. și educat de tatăl său în spiritul unei ure nestinse față de romani.*

În anul 218, generalul cartaginez în vîrstă de 29 de ani trecu Pirineii, cu intenția de a invada Italia. Țelul său strategic nu era de a distruge Roma, ci de a o sili să abandoneze dominația ei asupra confederației italice și să accepte ideea unei coexistențe pașnice cu Cartagina. Pozînd în eliberator al popoarelor, Hanibal declară: „Nu am venit să lupt împotriva italienilor, ci spre binele lor, împotriva Romei".

Micul Hanibal jură că se va răzbuna împotriva romanilor

Hanibal înaintă repede pe țărmul Mediteranei. Corpul său expediționar, alcătuit inițial din 90 000 de pedestrași, 12 000 de călăreți și 37 de elefanți, se redusese considerabil cu prilejul traversării Pirineilor. Primii care dăduseră bir cu fugiții fuseseră mercenarii, urmați în oarecare măsură și de cîteva unități cartagineze. Cei mai mulți dintre compatrioții săi continuară însă să rămînă credincioși lui Hanibal.

In Galia, generalul spera să fie întîmpinat cu prietenie de localnici, care suportau greu jugul roman. Dar calculul lui se dovedi în mare parte greșit : numeroase triburi îi opuseră rezistență și Hanibal se văzu silit fie să se lupte cu ele, fie să le cîștige cu aur bunăvoința. După traversarea Ronului, în ținutul populat de galii allobrogi, cartaginezii ajutară pe unul din pretendenții la putere și, asigurîndu-i victoria, obținură în schimb provizii, veșminte și o călăuză sigură pentru trecerea Alpilor.

Pînă în ziua de astăzi nu se știe exact care a fost ruta lui Hanibal în traversarea acestui lanț de munți. Unii înclină spre pasul Micul St. Bernard, alții presupun mai curînd că a fost vorba de Monginevro. In orice caz, era pentru prima oară în istorie cînd o mare armată se încumeta să înfrunte formidabilul obstacol natural al Alpilor. Drumul dură aproximativ cincisprezece zile — nouă la urcare și șase la coborîrea în Italia. Efortul a fost gigantic și a costat viața a mii de oameni și animale, cu atît mai mult cu cît sezonul de toamnă era neprielnic unei asemenea aventuri. Atacurile suferite din partea triburilor băștinașe și zăpada căzută de timpuriu îi împuținară efectivele în așa măsură încît atunci cînd ajunse în Italia de nord Hanibal nu mai dispunea decît de 20 000 de pedestrași și de 6 000 de călăreți. Dintre elefanți nu supraviețuiseră decît șase.

Romanii se așteptau la invazie : solia lor la Cartagina, după ce generalul își începuse expediția, se înapoiase practic cu o declarație de război. In Cetatea eternă se credea că punii vor debarca în Sicilia, motiv pentru care fusese trimisă acolo o puternică armată. O alta trecuse în Galia de cum se aflase de itinerarul pe care-l luase Hanibal. Dar legiunile de sub comanda lui Publius Cornelius Scipio ajunseră prea tîrziu pe malul Ronului și fură obligate să facă cale întoarsă.

Cartaginezii pregătesc un atac în care folosesc bivolii pentru a înșela pe Fabius asupra efectivelor lor.

Ciocnirea dintre cele două oștiri avu loc lîngă fluviul Ticinus și se soldă cu victoria lui Hanibal. *Consulul Publius Scipio căzu grav rănit și și-ar fi pierdut viața dacă nu l-ar fi salvat fiul său în vîrstă de 17 ani, care avea să devină celebru sub numele de Scipio Africanul.* Hanibal trecu Padul și, în decembrie 218, repurtă pe malul rîului Trebia prima dintre cele trei mari victorii ale sale. Elefanții și cavaleriștii săi aruncară flancurile armatei romane în apa înghețată a rîului și executară o manevră de învăluire a centrului. Două treimi dintre legionari fură capturați sau uciși și numai zece mii scăpară cu fuga.

Greșeala era în primul rînd a celui de-al doilea consul roman, Sempronius, care comanda armata venită din Sicilia în marș forțat și care, lacom de glorie, nu ținuse seamă de sfatul lui Scipio și angajase bătălia într-o netă inferioritate numerică. Față de prizonierii săi, Hanibal procedă în mod diferențiat : pe romani îi ucise sau îi luă în sclavie, dar pe soldații proveniți din celelalte regiuni italice și siliți să lupte de partea Romei îi puse în libertate, pentru ca ei să poată relata pretutindeni că singurii inamici ai punilor sînt urmașii lui Romulus.

În anul următor — 217 —, romanii se hotărîră să înfrunte pe cartaginezi nu pe teren plat, ci mai la sudul țării, în munții Apenini, unde invadatorii nu-și puteau valorifica superioritatea în cavalerie. Dar, în aprilie, Hanibal surprinse armata lui Flaminius (*Caius Flaminius și Gneus Servilius erau consulii noi aleși*) într-un punct situat între dealuri și malul de nord al lacului Trasimene. Romanii nu întreprinseseră nimic pentru a sesiza din timp apariția inamicului. Protejate de un văl de negură, forțele cartagineze lansară pe neașteptate atacul de la poalele dealurilor și în trei ore nimiciră sau capturară armata lui Flaminius. *Acesta fu omorît în luptă, împreună cu 15 000 de ostași ai săi. Cam tot atîția căzură prizonieri și abia un sfert din oștire reuși să se salveze. Consulul Servilius, care nu știa nimic despre cele întîmplate, își făcu apariția pe cîmpul de bătălie cu avangarda sa, compusă din 4 000 de călăreți. Cartaginezii îi luară aproape pe toți prizonieri, pierzînd în cursul întregii lupte doar 1 500 de oameni.*

După această victorie, Hanibal proclamă întreaga Peninsulă Italică eliberată de sub dominația Romei. El se îndreptă spre coasta Adriaticii și în primăvara anului 216 cuceri baza de aprovizionare romană de la Cannae, la nord de Bari.

În intervalul dintre înfrîngerea lui Flaminius și pierderea bazei de la Cannae, Roma trecuse printr-o mare panică. Ca de obicei, în perioadele critice, senatul numi un „dictator" în persoana lui Quintus Fabius Maximus, om prudent și abil, care aplică singura tactică convenabilă unor aseme-

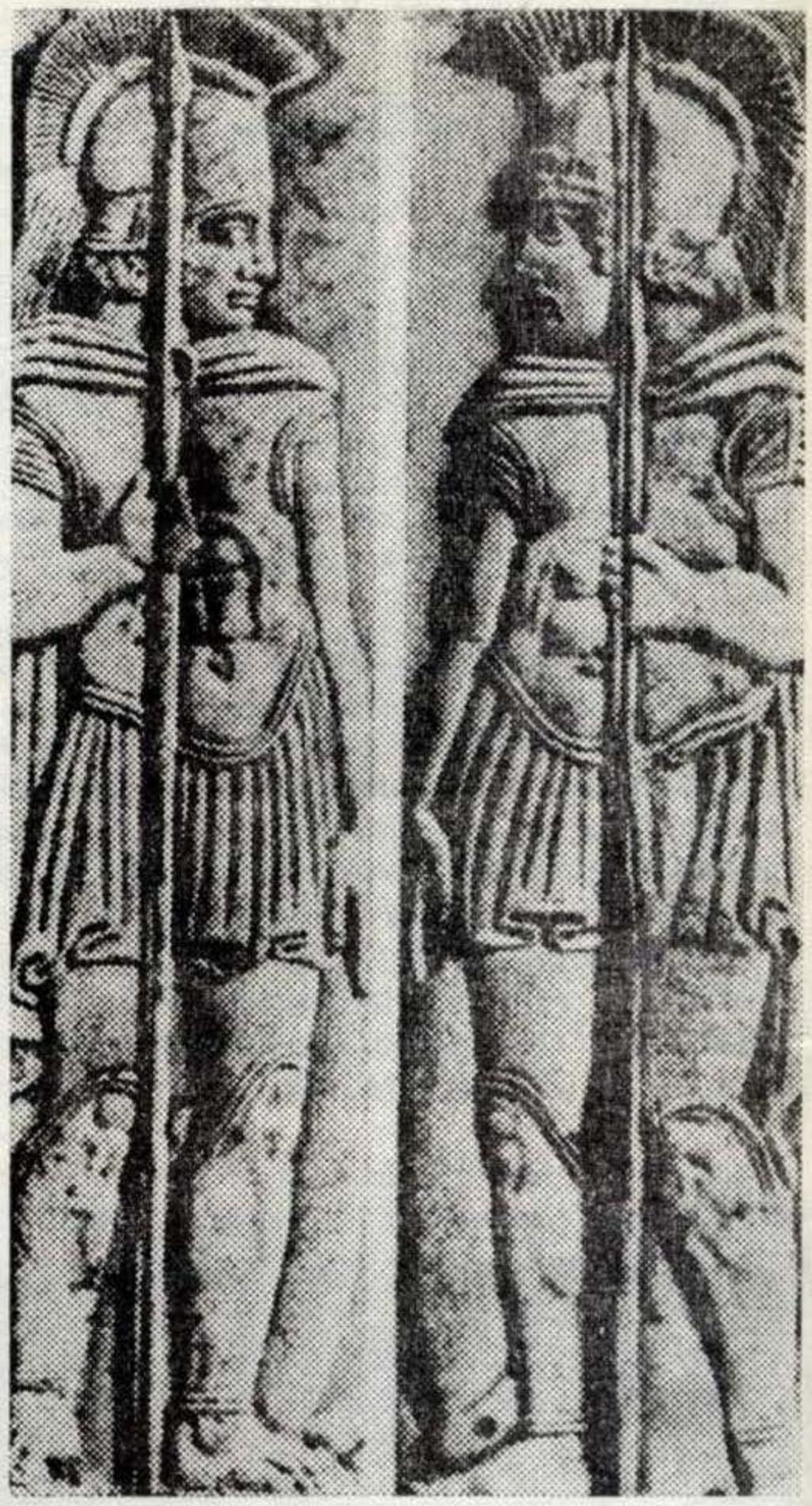

Ostași romani din legiunile lui Scipio (basorelief)

nea împrejurări : urmărindu-l de la oarecare distanță pe Hanibal, el miza pe oboseala inevitabilă care avea să apară treptat și pe pierderile suferite de cartaginezi în neîncetatele hărțuieli la care îi supuneau populațiile locale. Intenția „dictatorului" era să aștepte un moment favorabil, cînd să încercuiască armata punică și s-o distrugă. Dar senatului nu-i fu pe plac acest procedeu, lipsit de biruințe spectaculoase. Poreclit „cunctator" (temporizatorul), Fabius fu înlocuit după expirarea mandatului său cu doi consuli, Caius Terentius Varro și Lucius Emilius Paulus. Cel de-al doilea voia să ducă mai departe politica lui Fabius, dar Varro, incapabil și lăudăros, era convins că cei 90 000 de ostași romani pe care-i avea la dispoziție vor lichida cu ușurință pe cei 50 000 de oameni ai lui Hanibal. Alternînd zilnic la comandamentul suprem, fiecare dintre cei doi consuli aplica propria lui tactică. La 2 august, Varro înălță pe cortul său stindardul purpuriu, semnalul atacului. Legiu-

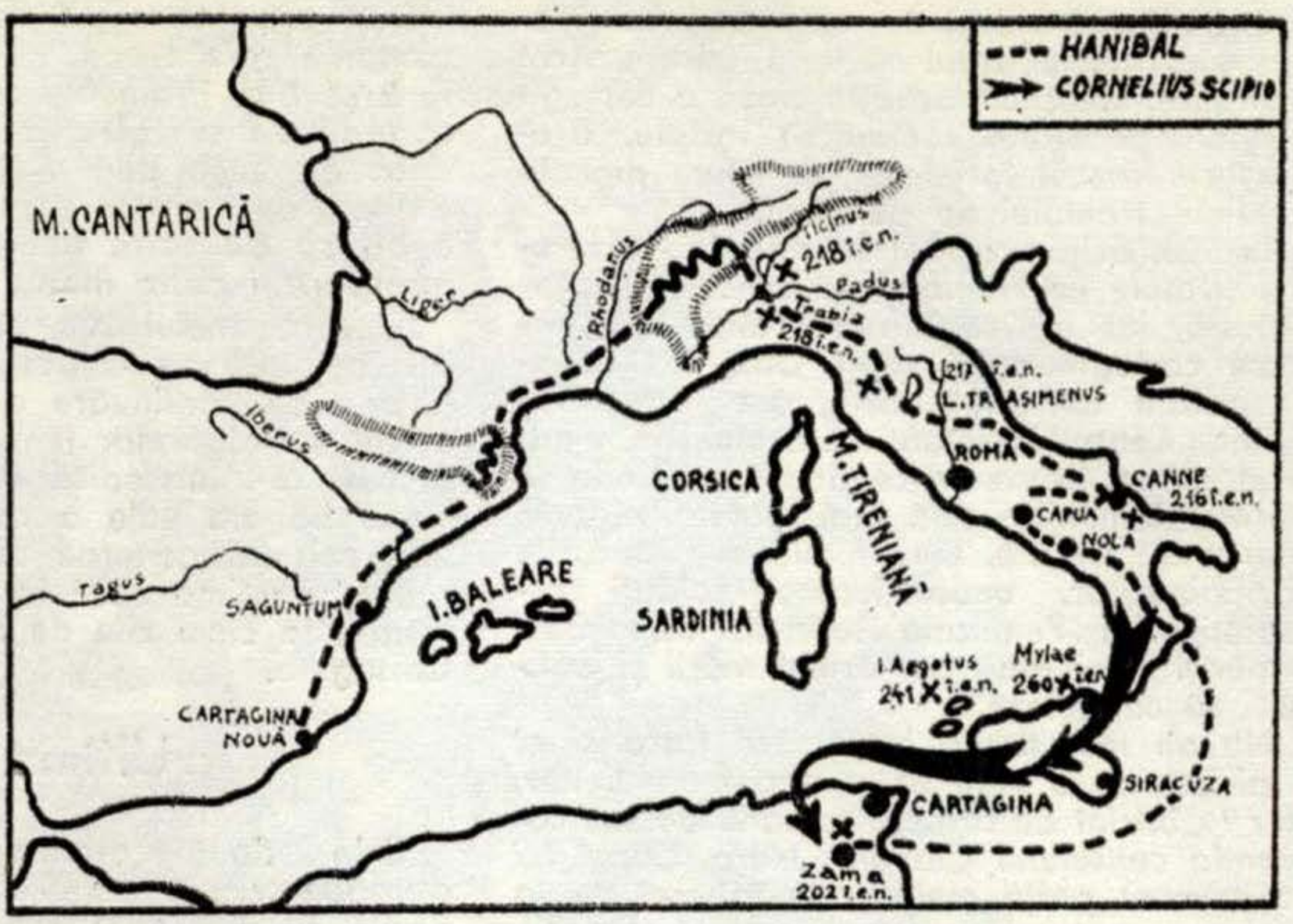

De la Cartagina Nouă la Cartagina: ruta lui Hanibal

nile porniră la asalt, pentru a cădea în capcana pe care le-o întinseseră cartaginezii : avînd în flancuri pe cei mai încercați războinici ai săi, Hanibal prinse pe romani ca în cleşte, măcelărind 70 000 dintre ei, printre care şi pe consulul Paulus Emilius. Alți zece mii fură capturați, în timp ce armata cartagineză nu înregistră decît 8 000 de pierderi.

După Cannae, majoritatea cetăților din Italia meridională trecură de partea lui Hanibal, inclusiv importanta aşezare Capua, unde generalul cartaginez îşi odihni peste iarnă trupele obosite. În ciuda insistențelor prietenului său Maharbal, el nu se decise să atace direct Roma, deoarece considera că îi lipsesc mijloacele pentru a organiza un asediu masiv. Urmă un lung război de uzură, prin care romanii se străduiră să-şi epuizeze inamicul, fără a îndrăzni însă să-l atace frontal. În cei zece ani care urmară după Cannae, Cetatea eternă dobîndi o singură victorie importantă — şi aceea navală — în 208, ceea ce îi dădea supremația pe mare şi deschidea perspectiva unei invazii a Africii.

Încă din 218, Roma trimisese un corp expediționar în Spania pentru a combate acolo pe cartaginezi. La început fuseseră obținute unele succese, dar, abandonați de aliații lor iberici, romanii suferiseră apoi cîteva grele înfrîngeri, fiind nevoiți să se retragă la nord de Ebru. În 210, comanda lor fu încredințată lui Publius Cornelius Scipio, în vîrstă de 25 de ani, care avea să fie cel mai mare general roman. Prezent la dezastrele de la Ticinus şi Cannae, unde se remarcase prin curajul său, el studiase cu sîrguință știința militară şi era însuflețit de un veritabil spirit inovator.

O tactică neobişnuită

Scipio avea sub ordinele lui 10 000 de pedestraşi şi o mie de călăreți. Prima sa grijă fu aceea de a reorganiza armata, ridicînd moralul ostaşilor şi redîndu-le încredere în capacitatea lor combativă. Printr-o acțiune îndrăzneață, de un deosebit dramatism, Scipio şi-a pus pecetea asupra celui de-al doilea război punic. În loc să angajeze lupta cu vreuna din cele trei armate inamice din Spania, el s-a hotărît să se îndrepte direct spre Cartagina Nouă *(actualul oraş Cartagena)*, principala lor bază, situată la circa cinci sute de kilometri spre sud, pe coasta răsăriteană a Peninsulei Iberice. Toate trei armatele cartagineze se aflau la o distanță de zece zile de marş de Cartagina Nouă, aşa că Scipio îşi făcu socoteala că dispunea de timpul necesar pentru a da lovitura plănuită. El parcurse, împreună cu trupele şi navele sale, cei cinci sute de kilometri într-o săptămînă.

Fortăreața, construită pe un promontoriu stîncos, avea faima de a fi inexpugnabilă, dar Scipio îi luă pe apărători prin

surprindere, traversînd laguna înconjurătoare și atacînd zidul de nord, care era cel mai slab. Ocupînd această bază a cartaginezilor, generalul roman se instală, așadar, pe flancul lor drept, cu mult dincolo de linia frontului de pe Ebru.

În 208, Scipio zdrobi armata lui Hasdrubal *(fratele lui Hanibal)* la Baecula, în Andaluzia, iar în 206 înfruntă alte două armate cartagineze la Ilipa. Deși era în inferioritate numerică, cel care atacă fu Scipio. Centrul frontului său, mai slab, era ținut retras, în vreme ce flancurile, unde se găseau legiunile cele mai puternice, fură aruncate înainte. Ele nimiciră flancurile cartaginezilor, unde luptau soldați recrutați, din Peninsula Iberică, care fură urmăriți apoi pînă pe țărmul mării și obligați să capituleze.

Un an mai tîrziu, Hasdrubal trecu și el Alpii pentru a veni în ajutor fratelui său, dar fu înfrînt de armata romană de sub comanda consulului Claudius Nero. Capul lui fu aruncat peste meterezele taberei de la Canossa a lui Hanibal, luîndu-i astfel ultima speranță de a duce la bun sfîrșit campania din Italia.

În 205, cînd Scipio se înapoie la Roma, punii își pierduseră toate cuceririle lor anterioare — Spania, Sicilia și Sardinia. Macedonia, care după Cannae trecuse de partea lor, făcu pace cu romanii. Senatul ar fi dorit o nimicire a armatei lui Hanibal chiar pe teritoriul Italiei meridionale, dar Scipio propuse o altă soluție : atacarea directă a Cartaginei. Deși avea mari îndoieli în privința succesului unei asemenea strategii, senatul îi permise lui Scipio să plece cu două legiuni în Sicilia, unde el se apucă imediat să strîngă noi efective și să reorganizeze armata. Tot acolo reuși să-și asigure și alianța lui Masinissa, regele Numidiei, care-i punea la dispoziție o cavalerie de înaltă calitate.

Debarcarea în Africa se efectuă în anul 204. Scipio avea sub ordinele lui 25 000 de soldați și călărețiii lui Masinissa, *precum și o flotă compusă din 400 de nave de transport și 40 vase de război.* Armata cartagineză număra 20 000 de pedestrași, 6 000 de călăreți și 140 de elefanți, fiind pusă sub comanda generalului Hasdrubal *(omonim al celui ucis în Italia)* și a lui Syphax, regele Masaessyliei. După ce luă cu asalt Utica, Scipio iernă pe un promontoriu, unde Syphax fu cît pe-aci să-i zdrobească trupele. Generalul roman scăpă printr-un vicleșug, prefăcîndu-se că cere armistițiu și incendiind apoi tabăra inamică.

În primăvara anului 203, după un marș de trei zile, Scipio înfrînse pe Hasdrubal pe cîmpia Bagradas, aplicînd o tactică cu totul neramiliară romanilor, adică lansînd două șarje decisive de cavalerie de pe flancuri. Syphax fu luat prizonier și Cartagina ceru pace, rechemîndu-l totodată pe Hanibal din Italia.

Deși era conștient de faptul că toate planurile sale eșuau, Hanibal se supuse fără șovăire ordinului. Îmbarcarea trupelor cartagineze se efectuă în mare grabă și lipsa de lemn pentru construcția vaselor era atît de mare încît patru mii de cai trebuiră să fie uciși, deoarece nu puteau fi transportați peste mare.

În vara anului 203, cînd sosi în Africa, Hanibal află că la Cartagina se luase hotărîrea de continuare a războiului. În tot cursul următoarelor luni, el se strădui, fără succes, să-l împiedice pe Scipio de a devasta bogata vale a rîului Bagradas. În 202, cei doi generali se întîlniră pentru prima și ultima oară în viața lor la Zama, situată la cinci zile de marș la sud-vest de Cartagina.

Ultima bătălie

Cele două armate aveau efective aproape egale — 40 000 de oameni —, poate cu o ușoară superioritate numerică de partea lui Hanibal. În schimb pedestrașii lui Scipio făcuseră o instrucție mai îndelungată, iar călărețiii săi numărau 4 000 de oameni, față de cei 2 000 ai lui Hanibal. Acesta se afla, pentru prima oară în cariera sa militară, în inferioritate pe planul cavaleriei, ceea ce însemna că nu-și mai putea îngădui obișnuita sa tactică de învăluire pe flancuri.

Fie din temerile pe care i le stîrnea lupta, fie din curiozitate personală, generalul cartaginez se hotărî la un gest extraordinar în ajunul bătăliei. După cum scrie Titus Livius, el îi propuse lui Scipio o întîlnire între primele linii ale frontului, pentru a discuta împreună situația. Mi-e greu să-mi imaginez un astfel de lucru întîmplîndu-se în secolul nostru. Dacă înainte de bătălia de la El Alamein Rommel mi-ar fi cerut o întîlnire între primele linii, l-aș fi refuzat, deși m-ar fi interesat foarte mult să-l cunosc personal pe celebrul meu adversar. Dar întîlnirea dintre Scipio și Hanibal avu loc (în prezența unor traducători) și e foarte probabil ca generalul cartaginez să fi făcut propuneri de pace pe care Scipio le-a respins.

În zorii zilei următoare începu ultima bătălie a celui de-al doilea război punic. Din felul în care își dispusese forțele, se poate constata că Hanibal era perfect conștient de inferioritatea armatei sale. În linia întîia se aflau 80 de elefanți. Infanteria era așezată pe trei linii : prima era formată din pedestrași liguri și gali, amestecați cu mauri și cu mînuitori de praștii din insu-

Vulturii legiunilor și podoabele ostașilor romani sînt prezentate victoriosului general cartaginez

lele Baleare ; a doua linie o constituiau trupele în care Hanibal avea cea mai puțină încredere — proaspeții recruți din Cartagina și din ținuturile africane ; în linia a treia, plasată la vreo optzeci de metri în spatele celei de-a doua, astfel ca să nu fie angajați pînă ce nu vor putea da lovitura hotărîtoare, se aflau pedestrașii veterani din Italia. În flancul drept erau 1 000 de călăreți cartaginezi, iar în flancul stîng o mie de călăreți pe care Hanibal reușise să-i ia din Numidia, deși Masinissa trecuse de partea romanilor.

Contrar tradiției, Scipio își dispusese legiunile nu în careuri, ca pe tabla de șah, ci în coloane, lăsînd spații libere pentru trecerea elefanților. De asemenea, liniile erau mai depărtate decît de obicei, triarii *(aruncătorii de suliți)* găsindu-se înapoi, la mare distanță de velites *(pedestrașii ușor înarmați)*, pentru a permite acestora o eventuală retragere. Călăreții numizi ai lui Masinissa acopereau flancul drept, cei din Italia, sub ordinele lui Laelius, flancul stîng.

Bătălia începu cu o ciocnire între călăreții numizi aflați în cele două tabere, după care Hanibal aruncă în luptă elefanții. În timp ce ei năvăleau spre romani, Scipio porunci să se sune din trîmbiți și goarne pe întregul front, ceea ce iscă panică în rîndurile pachidermelor. Cele din partea stîngă făcură cale întoarsă și se năpustiră asupra numizilor lui Hanibal. Văzînd dezordinea creată în cavaleria inamică, Masinissa lansă un atac care izgoni pe numizii aliați cu cartaginezii de pe cîmpul de luptă. În centru, așezarea în coloane a romanilor se dovedi extrem de utilă, căci, deși numeroși velites fură striviți sub labele animalelor, acestea trecură în goană, fără să se atingă de hastati și principes *(pedestrimea grea)*. Răniți de sulițele zvîrlite de triarii, mulți elefanți se înapoiară spre cartaginezi, dezorganizîndu-le flancul drept. Ca și Masinissa, Laelius profită de ocazie pentru a lansa o șarjă împotriva acestui flanc, astfel încît, de la bun început, Hanibal nu mai putu să conteze pe cavalerie.

A doua fază a bătăliei începu odată cu angajarea pedestrimii. Ligurii și galii lui Hanibal păreau să fie avantajați de mobilitatea lor, dar ei nu putură sparge frontul romanilor, care respinseră asalt după asalt. Cînd intrară în luptă coloanele de principes, linia a doua cartagineză nu veni în ajutorul celei dintîi și galii, crezînd că fuseseră sacrificați, abandonară imediat terenul. O vreme, trupele punice din linia a doua siliră pe romani să dea înapoi, pînă ce coloanele de hastati se alăturară celor de principes și cartaginezii fură decimați.

Cea de-a treia fază a bătăliei fu și cea mai dură. Romanii puseseră pe fugă două dintre liniile cartagineze, dar, în afară de triarii, toate forțele lor fuseseră angajate în luptă și oboseala începea să-și spună cuvîntul tocmai în clipa cînd intra în acțiune pedestrimea lui Hanibal, intactă și odihnită. Aici își dovedi Scipio măiestria : cu un calm fără seamăn, el ordonă ca rănitii să fie transportați în spatele frontului, coloanele istovite de hastati să fie mutate pe flancuri, iar triarii să formeze, împreună cu principes, o linie comună.

Valoarea combatanților fiind egală, lupta dură multă vreme fără ca balanța să încline de vreo parte sau alta. În cele din urmă însă, călăreții lui Laelius și Masinissa se înapoiară din urmărirea cavaleriei cartagineze și căzură în spatele pedestrașilor lui Hanibal. Cea mai mare parte din oștirea acestuia fu masacrată și bătălia luă sfîrșit cu o victorie totală a romanilor. Hanibal scăpă cu viață, iar Scipio nu porni împotriva Cartaginei, deoarece nu dispunea de mijloacele necesare unui asediu.

Prin tratatul ce i se impuse, Cartagina trebui să plătească uriașa despăgubire de 10 000 de talanți, să predea romanilor întreaga flotă de război și toți elefanții de luptă și să renunțe la toate posesiunile sale de peste mări. Așa a luat sfîrșit cel de-al doilea război punic, în urma căruia Roma s-a transformat dintr-un mare stat italic într-o mare putere mondială, hegemon absolut al părții apusene a bazinului mediteranean. Drumul spre imperiu era deschis.

Feldmareșalul dă note generalilor

Discutînd meritele comparate ale celor doi generali, nu încape îndoială că Hanibal era un tactician mai bun : modul cum a condus bătălia de la Cannae rămîne exemplar pentru întreaga istorie a războaielor purtate de omenire. Nu trebuie uitat că la Zama armata sa era inferioară calitativ celei a lui Scipio. Hanibal a trebuit să mizeze totul pe elefanți și, în cazul de față, hazardul i-a fost potrivnic. Dar chiar și așa, păstrîndu-și neatinsă elita pedestrimii pînă în ultimul moment, el era pe punctul să iasă învingător. Scipio nu a comis la Zama nici o greșeală și reorganizarea forțelor sale în plină bătălie a fost magistrală. Totuși victoria lui se datorează în primul rînd înapoierii la timp a cavaleriei, ca și capacității combative a soldaților romani.

În schimb, Scipio a fost categoric cel mai original dintre tacticienii Romei. El și-a dat seama de faptul că marea slăbiciune a armatelor romane rezidă în lipsa cavaleriei și a remediat temporar această deficiență, dar s-a bizuit pe contingente de mercenari ca Masinissa și nu a pregătit un corp propriu de călăreți.

Atît Hanibal, cît și Scipio erau admirabili conducători de oameni. Cel dintîi a invadat Italia cu o armată formată din mercenari recrutați mai de pretutindeni, dar a știut să o țină tot timpul sub controlul său.

Psiholog excelent, el își arăta priceperea nu numai în felul în care susținea moralul ostașilor săi, ci și în vicleșugurile folosite pentru a-și păcăli adversarii. Poate însă că Scipio acorda o importanță mai mare factorului uman, stimulîndu-și soldații prin atenția și considerația pe care le-o manifesta.

Incontestabila superioritate a lui Scipio asupra lui Hanibal se vădește totuși în domeniul strategiei, care face dintr-însul unul dintre cei mai de seamă conducători de oști ai istoriei. Din punct de vedere strategic, Hanibal a eșuat lamentabil : cele trei victorii rapide ale sale din Italia între 218 și 216 nu au dus la prăbușirea statului roman. Este de neînțeles de ce nu și-a construit niciodată utilajul necesar organizării de asedii, pentru a-l folosi dacă nu împotriva Romei, măcar împotriva acelor fortărețe pe care se bizuia strategia temporizatoare a lui Fabius. Este, de asemenea, evident că nu a înțeles de loc importanța pe care o avea dominația mărilor.

Dimpotrivă, geniul strategic al lui Scipio s-a manifestat din plin, mai ales în loviturile aplicate sistematic, ori de cîte ori era cu putință, bazelor de luptă și de aprovizionare ale inamicului. Planul său de a întreprinde un atac direct împotriva Cartaginei a fost și a rămas un model de strategie. Iată de ce se poate spune că victoria Romei în cel de-al doilea război punic se datorează următorilor trei factori : dîrzenia romanilor care nu s-au lăsat cuprinși de disperare după dezastrul de la Cannae, superioritatea lor pe mare și geniul strategic al lui Scipio Africanul.

MONTGOMERY I și II

James Clifton, un actor de mîna a treia pe scenele londoneze, visase toată viața „marele rol" care să-l ridice în lumea celebrităților teatrale. Decenii întregi a trebuit însă să se mulțumească cu personaje episodice și cu succese mărunte. La izbucnirea războiului, ca sublocotenent, el a organizat spectacole improvizate pentru soldați, imitînd personalități cunoscute. Văzînd că seamănă leit cu Montgomery, pe atunci încă general, soldații l-au aplaudat frenetic. Ziarul „News Chronicle" publica în numărul din 14 martie 1944 chipul lui însoțit de textul : „Nu, nu e Montgomery, ci actorul Clifton."

Un ofițer de la Intelligence Service zărind clișeul din ziar, avu o idee. Peste cîteva zile sublocotenentul Clifton primi ordin să se prezinte la o adresă secretă, la unul din serviciile nu mai puțin secrete. Fizicul lui fu examinat minuțios de cîțiva experți, care constatară, într-adevăr, că semăna uluitor cu generalul. După ce verificară trecutul și comportarea acestui actor nu prea cunoscut, ofițerii de la Intelligence Service elaborară un plan ultrasecret și-l înaintară de urgență premierului Churchill, care văzînd fotografia lui Clifton își dădu imediat aprobarea.

Deghizat în șofer, Clifton conduse, timp de o lună, mașina lui Montgomery, studiind între timp toate particularitățile acestuia, de la gesturi și mimică pînă la cele mai fine nuanțe ale vorbirii. Mai mult : el deprinse obiceiurile, expresiile și felul de a se comporta al generalului cu prietenii săi intimi. La 26 mai avu loc „repetiția generală" : într-un castel din Scoția, Montgomery și Clifton stăteau față în față. Experții serviciilor secrete se declarară satisfăcuți.

În timp ce Monty și generalul Eisenhower puneau la punct, într-o vilă conspirativă, ultimele detalii ale debarcării în Franța, Clifton părăsi Anglia în mod public. Identitatea lui adevărată nefiind cunoscută decît de cîțiva ofițeri ai serviciului secret, el fu nevoit să inducă în eroare pînă și pe cei mai intimi colaboratori ai lui Montgomery. La escala de la Gibraltar generalul Eastwood îl întîmpină cu un prietenesc : „Hallo, Monty !" Clifton răspunse degajat, tot cu o poreclă : „Hallo, Rusty ! (Ruginitule)". Deși prieten din copilărie cu Montgomery, generalul nu avu nici o umbră de bănuială. La fel se întîmplă și cu generalul Wilson, comandantul trupelor engleze din Africa, pe care Clifton îl salută cordial : „Dragul meu Jumbo !".

Actorul repurtă deci un succes desăvîrșit, „inspectînd" trupele din Africa. Simultan Intelligence Service-ul creă în mod discret toate condițiile pentru ca spionii hitleriști să poată urmări fiecare pas al pseudomareșalului. La rîndul lor ei informară în grabă mare Berlinul că debarcarea aliaților în Franța fusese amînată, ca dovadă că Montgomery își pierdea timpul în Africa. Aceste știri liniștiră pe hitleriștii care așteptau înfrigurați debarcarea și contribuiră, într-o măsură destul de mare, la factorul surpriză din 6 iunie 1944.

Succesul diversiunii avu însă o implicație neașteptată. Actorul se identifică atît de total cu „rolul cel mare" încît nu mai putu să iasă din el, căzînd victimă unei nevroze. După o serie de eșecuri, Clifton trebui să renunțe la cariera teatrală. Trăia retras și dezolat ca modest pensionar militar, în vreme ce mintea i se întuneca treptat. Cînd fu internat la ospiciul Worthing, unde își sfîrși viața, el se răsti indignat la infirmieri : „Mai mult respect, nătărăilor ! Nu știți pe semne că eu sînt feldmareșalul Montgomery !"

MICROARHIVA

magazin istoric

PRINCIPESA MARIA:

„SÎNT EU ÎNSĂMI O STRĂINĂ..."

Scrisoarea din 1 aprilie 1906 a principesei Maria de Hohenzollern către mama sa, Maria de Saxa-Coburg, are ca obiect manifestația organizată de studențimea bucureșteană la 13 martie 1906 în Piața Teatrului Național, cu prilejul reprezentării pe scena acestui teatru a unor piese interpretate în limba franceză de doamne din „înalta societate". Sub pretext filantropic, protipendada își exhiba astfel snobismul, înlăturînd limba română de pe prima scenă a țării, ceea ce a stîrnit o îndreptățită indignare în rîndurile tineretului studios.

Mișcarea de protest, care a avut ca promotor pe profesorul Nicolae Iorga, nu viza Franța și nu avea ca obiectiv atacarea culturii și limbii franceze ca atare. Demonstrația studenților însuflețiți de sentimente patriotice se îndrepta împotriva disprețului manifestat de clasele conducătoare față de limba și cultura românească.

Principesa Maria, sub al cărui patronaj se dădea reprezentația, a apreciat manifestația ca o jignire personală. Este interesant însă de notat că în rîndurile sale se strecoară mărturisiri revelatoare. Viitoarea regină recunoaște existența unui puternic curent antimonarhic în sînul opiniei publice din țara noastră, reproșînd poliției insuficienta grijă pentru păstrarea „ordinii". Îngrijorarea principesei izvorăște, desigur, din ostilitatea pe care masele muncitoare din România o manifestă față de dinastia străină, într-o perioadă în care, cu fast și surle, cu prețul a multor milioane, se pregătea jubileul celor „40 de ani de sărăcire, de robire și rușine", cum avea să caracterizeze un manifest al proletariatului român deceniile de domnie a lui Carol I. Din aceste rînduri se desprinde ușor ignoranța crasă a principesei în ceea ce privește cultura românească pe care o desconsideră cu o aroganță tipic „princiară".

Scrisoarea [1] pe care o publicăm mai jos dovedește, o dată mai mult, că familia de Hohenzollern a fost și a rămas, în tot timpul cît a domnit, o străină în Țara Românească.

VALENTINA COSTAKE

1 Aprilie 1906

Draga mea mamă,

Îți mulțumesc foarte mult pentru lunga și frumoasa ta scrisoare.

Este atît de reconfortant să primești știri din altă lume, deoarece aici uneori simți că nu mai contezi printre cei vii.

Îmi place să aflu despre viața ta de acolo, despre cei pe care îi întîlnești, despre ceea ce faci. Descrierile tale sînt întotdeauna extrem de amuzante. Cele despre mătușa Elena au fost încîntătoare.

Aici am trecut prin tulburări. Una din societățile de caritate de sub patronajul meu trebuia să dea o reprezentație de amatori la teatrul cel mare. De luni de zile și-au dat multă osteneală să învețe patru piese mici. Erau o piesă românească și trei piese franțuzești, incluzînd și o operetă drăguță. Totul a fost stabilit pentru luni seara. Nando [2] și cu mine trebuia să onorăm spectacolul cu înalta noastră prezență. O zi înainte, cîțiva studenți ațîțați de un profesor violent [3], de-

[1] Originalul în limba engleză se află în Arhivele statului din București, Arhiva istorică centrală, Casa regală, regina Maria. V 2 597.
[2] Ferdinand de Hohenzollern.
[3] Aluzie la N. Iorga.

clară că nu trebuie să se joace decît în românește pe o scenă românească și roagă doamnele să renunțe la reprezentația lor. S-a mai întîmplat asta odată, cu doi ani în urmă, și s-a făcut puțină gălăgie, dar apoi totul s-a terminat. Au conchis că așa va fi și de data aceasta, și astfel reprezentația va avea, totuși, loc ; toate biletele se vînduseră, se aștepta să fie foarte plăcut și, la urma urmelor, ar fi părut prea ridicol să se renunțe la ea din cauza obiecțiunii unor studenți. Cu toate acestea, seara sosi, și Piața Teatrului a fost invadată din ce în ce mai mult de studenți. Trăsurile cu lumea care venea la spectacol au început să apară, dar erau oprite de mulțime și studenții le spunea să se reîntoarcă, și la obiecțiunile ridicate, au spart ferestrele, au smuls ușile, au aruncat în doamne cu ouă stricate și le-au scuipat în față. Poliția nu se așteptase la o asemenea tulburare, ceea ce, desigur, era de neiertat și a sosit prea tîrziu, precipitîndu-se în mulțimea care se înfuriase și baricadase străzile cu tramvaiele, înarmîndu-se cu pietre mari ; au apărut apoi cîteva regimente și a început o adevărată luptă care a durat mai multe ore. Au fost o mulțime de răniți, brațe și picioare rupte, nasuri zdrobite și capete sparte ! Toți răniții au fost tîrîți în localul teatrului, unde nefericitele doamne și domni, care trebuiau să joace, se aflau acolo de timpuriu. Teatrul a devenit astfel un spital, iar doamnele, în loc să joace înaintea unui public admirator, au devenit surori de caritate și au pansat răniții ! A fost o afacere urîtă. Personal m-a speriat foarte mult din mai multe motive. Urăsc mișcările împotriva a ceea ce este străin, în primul rînd fiindcă sînt eu însămi o străină și apoi pentru că ar rămîne foarte puțin în țară, dacă s-ar exclude tot ceea ce este străin și am fi reduși la o completă sărăcie a artei și civilizației. Patronajul reprezentației făcîndu-se sub numele meu, desigur că s-a dat ocazia persoanelor nepoliticoase să spună ceea ce doreau împotriva mea, și toate acestea m-au nemulțumit profund [...]

Dumnezeu știe cu cît efort sîntem, destul de români ! nous ne faisons, ne respirons, ne vivons que pour cela[4] [...] Pot spune că o parte din societate pozează că nu are nici un interes pentru orice este românesc, își duc copiii în străinătate, vorbesc franceza între ei, au gusturi și obiceiuri franceze ; dar nu poate fi luat la urma urmei în nume de rău faptul că civilizația este un lucru plăcut și că cineva caută în mod firesc în străinătate ceea ce nu găsește acasă [...]

Unchiul[5] a plecat chiar în ajun.

Sînt încîntată că doctorul de la Viena l-a găsit mult mai bine de cînd l-a văzut ultima dată. Face eine jod Kurr[6], care îi face foarte bine. Recent au fost multe tulburări politice. Foarte multe au fost în favoarea lui Nando de a deveni regent în timpul absenței unchiului, altele au fost împotrivă, au fost multe discuții, multe resentimente de ambele părți. Unii erau împotriva unchiului și vorbeau cu ingratitudine despre el, alții îl insultau pe Nando, se putea auzi același lucru repetat în zeci de feluri, se părea că nu mai există o ființă rezonabilă, încît acest spectacol de caritate a venit la îndemînă acelora care doreau să se războiască ! Intr-adevăr, trăim timpuri tulburi și nu mă pot opri să nu văd că este doar un avantgoût, pentru fermecătoare proiecte de viitor. Eh, nu este bine să fii nici descurajat, nici cu resentimente și nici neînțelegător, ci trebuie să-ți trăiești viața pînă la sfîrșitul amar și să scoți tot ce este mai bun din ea. Partea cea mai amuzantă este că unchiul Carol și cu Elisabeta, care sînt niște patrioți teribili de înguști, au declarat că studenții au dreptate[7]. Chiar și Elisabeta, care este în general cea mai indiferentă la toate chestiunile pozitive, s-a amestecat și a declarat-o cu voce tare.

Este un timp frumos de primăvară, dar acum este urît și frig, însă aici ploaia este considerată întotdeauna ca o binecuvîntare încît trebuie să fii recunoscător chiar pentru vreme rea.

Voi încerca să aranjez să duc copiii la Constanța 10 zile — două săptămîni, deoarece au nevoie de o schimbare de aer, dar nu știu cînd se va realiza, după cum nu știu nici cînd voi pleca în străinătate.

Dragă mamă, viața este mai puternică decît omul, numai cînd ești tînăr crezi că poți stăpîni viața ! Cred că este destul de trist să devii atît de răbdător și resemnat și mohorît ca mine — iubesc vechea mea ființă, femeia elegantă, veselă, luptătoare, stăruitoare, a unor zile apuse, cînd avea o reputație proastă, da, o iubesc mai mult pe Missy[8] a acelor zile decît pe Missy de astăzi, cu sînge rece, calculată, diplomatică, virtuoasă. Încă îmi place îmbrăcămintea elegantă și mă bucur cînd pot în cele din urmă să port iar toaletele colorate.

Îți trimit o producție proprie și cîte un lucrușor pentru fiecare din surori.

Jubileul unchiului va constitui o muncă încordată. Dumnezeule, cît de roșu, galben și albastru trebuie să fie cineva. Mi-am făcut o haină ultraromânească, ca s-o port la festivități, pentru a-mi arăta culoarea inimii.

Nous ne faisons que du style roumain, de la broderie roumaine et tout le tremblement[9].

treiți ![10]

MISSY

---

[4] Nu facem, nu respirăm, nu trăim decît pentru asta (în limba franceză).
[5] Regele Carol I.
[6] O cură de iod (în limba germană).
[7] Nu din patriotism, ci din sentimente antifranceze, tipice pentru junkerul prusac, se situa Carol pe această poziție.
[8] Diminutivul de familie al principesei Maria.
[9] Nu facem decît stil românesc, broderie românească și tot tărăboiul (în limba franceză).
[10] Probabil „trăiți !", în românește.

POȘTA REDACȚIEI

INSCRIPȚIILE RUNICE DE LA MURFATLAR

ANDREI IONIȚĂ — **Brașov.** La întrebarea dv. cu privire la interpretarea inscripțiilor runice descoperite în monumentele rupestre de la Murfatlar, I. Barnea, autorul articolului, vă dă următoarea precizare :

Presupunerea că runele înscrise pe pereții monumentelor din cariera de cretă de la Murfatlar „ar putea fi gotice" a fost făcută inițial, la scurt timp după descoperirea lor, de către prof. Mihai Isbășescu. Ulterior, în urma cercetării mai îndeaproape a inscripțiilor, el a renunțat, deocamdată, la această ipoteză. Tot prof. M. Isbășescu a atras atenția asupra lucrării istoricului C. Jireček, **Die Romanen in den Städten Dalmatiens während des Mittelalters,** I. Theil, Wien, 1901, pag. 35, care se referă la informația scriitorului Walafrid Strabo despre existența în prima jumătate a secolului al IX-lea, pe teritoriul actual al Dobrogei și îndeosebi al Tomisului, a unor rămășițe ale goților creștini din secolul al IV-lea, care, „în imperiul bulgar, încă păgîn de atunci", săvîrșeau slujbele bisericești în limba gotică.

Independent de prof. M. Isbășescu, cercetătorii P. Diaconu și P. Năsturel, pornind în ultimul timp de la aceeași informație a scriitorului Walafrid Strabo, atribuie inscripțiile runice de la Murfatlar rămășițelor tîrzii ale goților creștini din secolul al IV-lea. Cu privire la această problemă, autorii susmenționați au pregătit un studiu documentat, care va fi publicat în curînd. În ipoteza că problema vă interesează, urmăriți programul apariților editoriale.

DISCUȚIA CONTINUĂ...

Dăm în continuare curs uneia dintre numeroasele ipoteze pe care le-a stîrnit în rîndul cititorilor noștri articolul : „Bogdania, Cara-Bogdania, Cara-Vlahia" — apărut în revista noastră sub semnătura lui Teodor Bălan. De data asta contribuția aparține profesorului VASILE A. STOENESCU din **Brăila.** Spicuim din scrisoarea domniei sale următoarele :

„...Problema aceasta m-a preocupat și pe mine. Ca să o lămuresc am căutat să văd cît de răspîndită este această manieră de a adăuga unui nume generic sau propriu și adjectivul de «negru», în alte cazuri «alb».

Ca profesor de geografie, am constatat existența a numeroase rîuri, multe dublete, purtînd numele de Negru și Alb, ca : Tisa Albă, Tisa Neagră, Crișul Alb, Crișul Negru, Schwarze Elster, Weisse Elster, Schwarzer Regen, Weisse Regen, Carasu (izvor al Eufratului) și altele. Apoi nume de orașe : Belgrad, Bielgorod, Cetatea Albă (Maurocastron), Caracal, Akmolinsk și Karaganda (în R. S. S. Cazahă) etc. Sînt și nume de mări : Marea Neagră, Marea Albă (și cea din nordul U.R.S.S., dar și Marea Mediterană, căreia «turcii, grecii și noi zicem Marea Albă», spune Miron Costin în «De neamul moldovenilor»). Și astăzi bulgarii numesc Marea Mediterană tot Marea Albă. Și munților li s-au dat aceste apelative : Mont Blanc, Liban (M. Alb), Munte Negru. În sfîrșit, nume de țări : Bogdania Neagră, Vlahia Neagră, dar și Vlahia Albă, la sudul Dunării, Hoarda Albă, Hoarda Neagră, Cumania Albă, Cumania Neagră etc.

Analizînd poziția celor enumerate mai sus — și nu numai a acestora — constatăm că în **marea lor majoritate :** rîuri, mări, orașe, țări, situate în partea de nord — în cazul dubletelor — au în componența numelui lor denumirea de «negru», iar cele situate în partea de sud au denumirea de «alb». De unde concluzia că, în multe cazuri, negru înseamnă : **de nord,** și alb : **de sud.** Adică Marea Neagră : Marea de Nord ; Marea Albă (Mediterană) : Marea de Sud ; Vlahia Neagră : Vlahia de Nord, spre deosebire de Vlahia Albă : Vlahia de Sud. Prin generalizare, Bogdania a primit apelativul Negru (de Nord). Bielgorod și Belgrad : Cetatea de Sud ; Caracal : Cetatea de Nord.

Cum se explică excepțiile ? Nu întotdeauna negru înseamnă nord, iar alb — sud. Munții Mont Blanc și Liban sînt munți purtători de zăpadă, dar în cazul pădurilor — Caraorman (Cara-alb) are un sens opus — pădure deasă, întunecoasă. Acolo însă unde este indicat un punct cardinal depinde de populația care a dat numele respectiv. Dacă țara, orașul sau apa și-au primit numele de la populația situată mai la nord, atunci acestea, fiind la sud, s-au numit albe ; dacă populația care a dat numele se afla la sud, obiectul respectiv a primit numele de negru, fiind la nord de aceasta. Cazul Drinului din Albania și Iugoslavia și al altora, unde negru apare în componența sudului și alb în numele de la nord. Excepțiile sînt însă puține.

După această ipoteză, morlahii (mauro-vlahii) erau vlahi care locuiau mai la nord față de alții mai sudici ; melanehlenii lui Herodot, care locuiau dincolo de sciți, erau locuitorii «de la nord» (melanos=negru) și nu că «s-ar fi îmbrăcat cu haine negre».

Asocierea nordului cu culoarea neagră și a sudului cu culoarea albă ne-o explică numele românești ale punctelor cardinale : miază-noapte («negru ca noaptea»), miază-zi («zi albă»).

Nu cred că problema este epuizată. Aș fi bucuros dacă ipoteza mea ar fi reluată și investigația lărgită".

HUBERT GUSZLAO — **Oradea.** Ne pare rău, dar nu vă putem veni în ajutor. Memoriile lui C. Argetoianu, William Dodd, Charles de Gaulle nu au fost pînă acum tipărite integral în limba română. Ele au apărut — precum bine știți — fragmentar doar în revista noastră.

NICOLAE CONSTANTIN — profesor, **județul Prahova.** Aveți dreptate este vorba de secolul al XX-lea. Vom veni în întîmpinarea dorinței dv. — ca și a altor cititori — de a publica articole privind personalitatea lui Nicolae Iorga.

POȘTA REDACȚIEI

ST. COSTESCU, **municipiul Gh. Gheorghiu-Dej.** Redacția sccotește interesantă propunerea dv. Cît despre realizarea ei nu putem anticipa nimic. Deocamdată !

O ȘARJĂ, DOI POEȚI

V. GRIGORESCU, **Iași.** Nu este vorba de o greșeală, ci mai curînd de o coincidență. E adevărat, așa cum arătați dv., că Tennyson a scris o baladă eroică despre Brigada 41. E adevărat însă și ceea ce scrie revista noastră. Tennyson a cîntat faptele de arme ale cavaleriștilor englezi în 1854, Kipling cu 48 de ani mai tîrziu, în 1902.

MENHIRUL E MODERN...

ST. V. NEAGU, **Romanați, ot Caracalu** (sic !). Informația pe care o dețineți cu privire la menhirul de la Cernavodă este eronată. Profesorul Dumitru Berciu, cunoscut specialist în studiul istoriei comunei primitive pe teritoriul patriei noastre, a condus în această vară săpăturile arheologice de la Cernavodă. Consultat de noi în această problemă ne-a declarat că nu este vorba de nici un menhir. Într-adevăr, a fost găsită o placă de piatră cu o anume perforație, care însă, departe de a reprezenta ceea ce numiți dumneavoastră „un disc solar", este pur și simplu o lespede de o factură modernă. Investigațiile în legătură cu proveniența ei sînt în curs.

Precizăm că, pînă acum, la noi nu au fost găsite menhire în sensul strict al termenului. Există într-adevăr — și poate de aici pornește eroarea dv. — menhire, dar antropomorfe, ceea ce e cu totul altceva ! Așa e, de pildă, menhirul antropomorf descoperit într-una dintre cele mai interesante stațiuni arheologice ale comunei primitive : Hamangia (Dobrogea). El se află azi la Muzeul de antichități din Constanța.

DESPRE ORIGINEA FAMILIEI DUNKA

Cititorilor N. VANCEA din **București** și GHEORGHE DUNKA din **Timișoara** le răspunde în rîndurile de mai jos Tiberiu Avramescu, autorul articolului **„Un cavaler rătăcitor pe drumurile libertății : Titus Dunka"**, publicat în numerele 7—8, 9 și 10/1968 ale revistei noastre.

„Observațiile dv. sînt exacte. Legenda despre întemeierea familiei Dunka de către un aventurier scoțian, Mac Duncan — reproduse de noi sub titlul de inventar — e contrazisă de documentele existente. Într-adevăr, familia Dunka este una din cele mai vechi familii românești din Maramureș, cu titlul nobiliar confirmat de către regele Ungariei, Ludovic I (1342—1382), prin anul 1373. Se pare, după cum susține Petrovay György într-un articol publicat în 1893 în «Revista Societății maghiare de heraldică și genealogie» că familia Dunka e urmașa, în linie bărbătească, a lui Ioan Voievod, fiul lui Iuga, fratele lui Bogdan-Vodă (primul domn independent al Moldovei în 1359, venit din Maramureș). Particula de **Sajo** s-a adăugat numelui de Dunka ca urmare a stăpînirii de către această familie a satului Șieu (în documentele vremii, scrise în latină, înregistrat sub numele de Sajo).

Familia Dunka de Sajo este înregistrată în numeroase vechi acte maramureșene, începînd mai ales din secolul al XV-lea (v. **Diplome maramureșene din secolul al XIV-lea și al XV-lea** adunate și comentate prin Joan Mihaly de Apșa, Maramureș-Sighet 1900). În secolul al XIX-lea, ca și astăzi, numeroși urmași ai străvechii familii românești se mai aflau în Maramureș. Unii trecuseră însă, așa cum am arătat în articolul nostru, încă din secolul al XVIII-lea în Bucovina și apoi în Moldova.

Singurul urmaș direct al lui Titus Dunka este astăzi fiica lui, Ada Ortansa Dunka, pensionară, în vîrstă de 73 de ani, care locuiește în București și pe care am cunoscut-o prin intermediul **Magazinului istoric.** În posesia d-sale se mai află o serie de fotografii de familie, cîteva scrisori ale lui Titus Dunka, redactate probabil în anul 1903 și o medalie decernată eroului român de către guvernul de la Petersburg pentru actele de vitejie săvîrșite în timpul războiului din 1877—1878. Dosarul cu documente și manuscrise, aflat la **Adeverul,** s-a pierdut cu ocazia devastării redacției ziarului bucureștean de către trupele germane în timpul ocupației din 1916-1918. Alte documente au fost distruse de-a lungul vremii. O biografie mai completă a nedreptățitului erou român este deci, din păcate, foarte dificil de realizat".

NU ANA, CI MARIA

IUSTINA M. BRATU, **București.** Așa e ! Ana de Austria nu a fost soția lui Filip al II-lea al Spaniei (cum greșit menționează explicația la clișeul apărut în cadrul articolului „Victimele etichetei de la curtea Spaniei", publicat de noi în nr. 5 (14) 1968). Facem deci cuvenita rectificare : soția regelui Filip al II-lea al Spaniei a fost Maria Tudor (1516—1558), regină a Angliei în anii 1553—1558 și supranumită din pricina persecuțiilor întreprinse împotriva protestanților „Maria cea singeroasă" !

SERGIU TUDORACHE, **Cosmești — Baia Mare.** Urmărind revista noastră veți vedea că mai în fiecare număr se află cîte un „profil" prezentat în stilul revistei noastre.

CONTENTS • SOMMAIRE • СОДЕРЖАНИЕ • INHALT

CONSTANTIN ANTIP The Apotheosis of a Century-Old Struggle ● L'apothéose d'une lutte de plusieurs siècles ● Апофеоз вековой борьбы ● Die Apotheose eines jahrhundertealten Kampfes ◇ **DAMIAN HUREZEANU** Echo of the Union in the Western Press ● Echo de l'union dans la presse occidentale ● Объединение и его отклики в западной печати ● Wiederhall der Vereinigung in der westlichen Presse ◇ Recollecting the Splendour of That Day (Tiron Albani, Tiberiu Brediceanu, Dominic Stanca, Dante Gherman, Laurențiu Oanea, Aurel Cosma, Aurel Popa, Vasile Barbu) ● J'ai vécu la grandeur de ce jour (Souvenirs de Tiron Albani, Tiberiu Brediceanu, Dominic Stanca, Dante Gherman, Laurențiu Oanea, Aurel Cosma, Aurel Popa, Vasile Barbu) ● Мы жили в те величественные дни (Пишут свои воспоминания: Тирон Албани, Тибериу Бредичану, Доминик Станка, Данте Герман, Лауренциу Оаня, Аурел Косма, Аурел Попа, Василе Барбу) ● Ich habe die Grösse dieses Tages erlebt (Erinnerungen Tiron Albanis, Tiberiu Brediceanus, Dominic Stancas, Dante Ghermans, Laurențiu Oaneas, Aurel Cosmas, Aurel Popas, Vasile Barbus) ◇ Suicide in Dieppe ● Suicide à Dieppe ● Самоубийство в Дьеппе ● Selbstmord in Dieppe ◇ **RADU DUMA** Where Did Ulysses Travel? ● Par quels endroits Ulysse a-t-il passé? ● Где путешествовал Улисс? ● Der Reiseweg des Odysseus ◇ **V. LIVEANU** The 13th of December 1918 ● Le 13 Décembre 1918 ● 13-ое Декабря 1918-ого года ● Der 13. Dezember 1918 ◇ **I. FELEA** A Socialist Citadel: The Headquarters in Sf. Ionică Street ● Une citadelle socialiste: le siège de la rue Sf. Ionică ● Социалистическая цитадель: здание на улице Святого Ионика ● Eine sozialistische Zitadelle: der Sitz in der Sf. Ionică Strasse ◇ **PETRE BUNTA, PÁL VERESS** How Did „Cella" Come Out? ● Quelle est l'origine de „Cella"? ● Как появилась «Целла»?. Wie entstand die „Cella" ◇ Cuba 1868—1968: The Century of Struggles and Victories ● Cuba 1868—1968: le siècle des luttes et des victoires ● Куба 1868—1968гг.: век сражений и побед ● Cuba 1868—1968: das Jahrhundert der Kämpfe und der Siege ◇ **OVIDIU MAERU** The Gold of Dacia ● L'or de la Dacie ● Золото Дакии ● Das Gold Daziens ◇ **M. MATACHE** Through the Big Museums of the World: The National Museum of Copenhagen ● Dans les grands musées du monde: Le Musée National de Copenhague ● По крупным музеям мира: Национальный музей в Копенгагене ● Durch die grossen Museen der Welt: Der Staatsmuseum in Kopenhagen ◇ Documents of the XXth Century: The Tehran Conference IV ● Les documents du XXe siècle: la Conférence de Téhéran IV ● Документы XX-ого века: Тегеранская конференция IV ● Dokumente des XX. Jahrhunderts: Die Konferenz zu Teheran IV ◇ **AL. GHEORGHIU** Merser's Mission ● La mission de l'agent secret Merser ● Задание агента Мерсера ● Die Mission des Agenten Merser ◇ **LORD MONTGOMERY** The Strategian versus the Tactician : Scipio and Hannibal ● Le stratège contre le tacticien : Scipion et Annibal ● Стратег против тактика : Сципион и Ганнибал ● Der Stratege gegen den Taktiker : Scipio und Hannibal ◇ Micro-Archives of „Magazin istoric". Princess Mary: „I Myself Am a Foreigner..." ● Micro-archives du „Magazin istoric". La princesse Maria: „Je suis moi-même une étrangère..." ● Микроархив «Магазин историк». Принцесса Мария: «Я сама чужая...» ● Das Mikroarchiv „Magazin istoric". Prinzessin Maria: „Ich selbst bin eine Fremde..."

magazin istoric

București, str. Onești nr. 5 — Sectorul 1 Oficiul Poștal Nr. 22, telefon 15 09 91

REDACTORÍ: Livia Dandara, Dana Crivăț, Nicolae Nicolaescu, Elisabeta Petreanu, Vasile Șimandan, Marian Ștefan.

PREZENTAREA GRAFICĂ: George Pîrjol. CORECTURA: Georgeta Apreotesei. TEHNOREDACTOR: Nicolae Istrate. **42 427**

Tiparul executat la Combinatul Poligrafic „Casa Scinteii" București

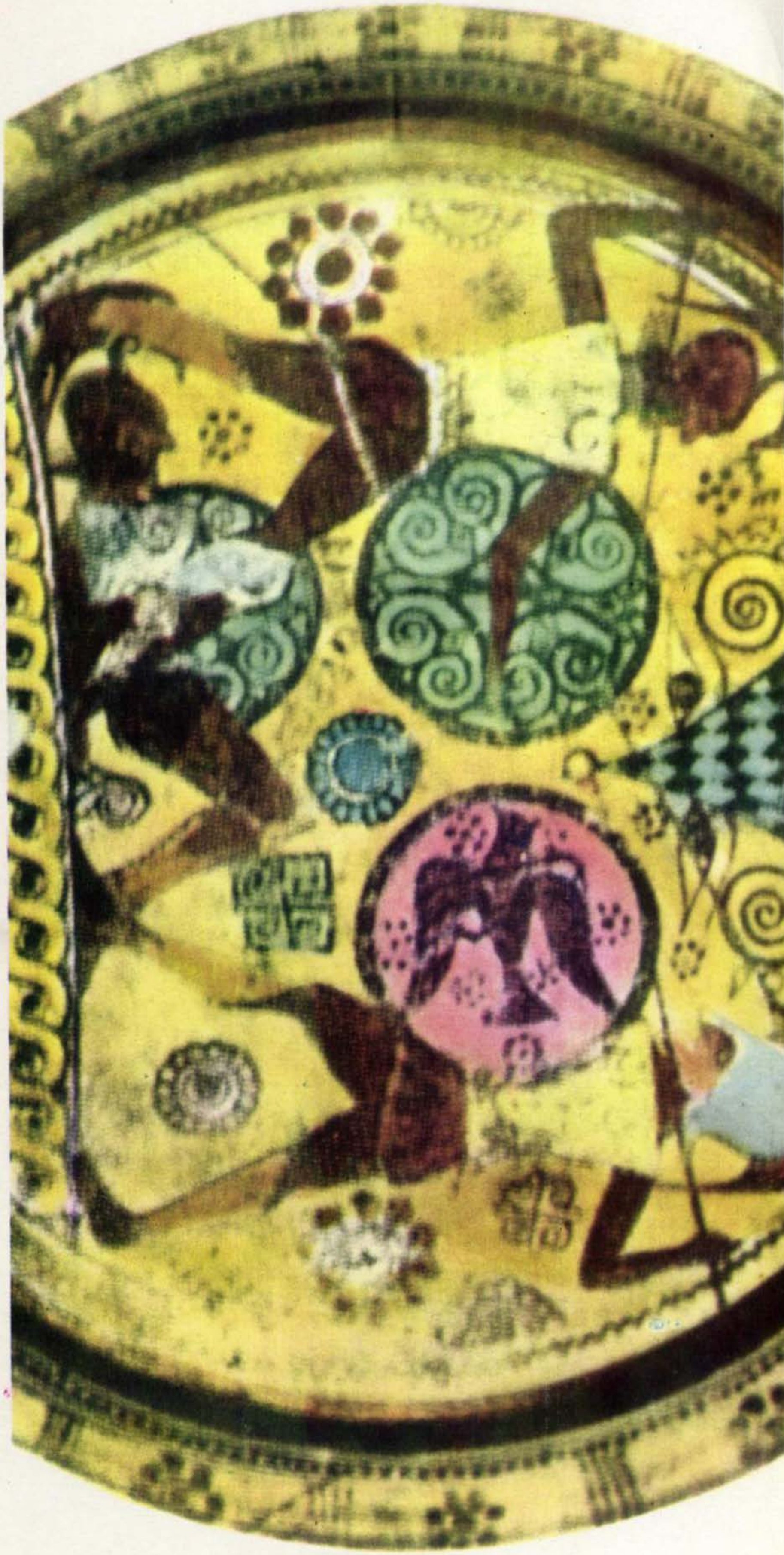

Războiul Troiei este pe sfîrşite, «Odiseea» abia va începe (Vezi «Pe unde a călătorit Ulise?», pag. 32)

magazin istoric

MAGAZIN ISTORIC, revistă lunară, se găsește de vînzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poștale, factorii poștali, difuzorii din întreprinderi, instituții și de la sate. Prețul unui număr 5 lei, abonamentul pe 6 luni — 30 lei, pe 1 an — 60 lei.

«...Semicentenarul unirii Transilvaniei cu România, act crucial în istoria patriei, înfăptuit prin voința unanimă a maselor populare, a întregii națiuni, moment de cea mai mare importanță în dezvoltarea societății românești moderne, în închegarea forțelor revoluționare și progresiste care, în frunte cu clasa muncitoare, cu partidul ei marxist-leninist, au răsturnat regimul burghezo - moșieresc, au lichidat exploatarea și au edificat orînduirea socialistă.»

(NICOLAE CEAUȘESCU:
cuvîntare rostită la Adunarea generală a scriitorilor)